

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ
"ИСТЕЪДОД" ЖАМҒАРМАСИ

Р.Ишмухамедов, А.Абдуқодиров, А.Пардаев,

ТАРБИЯДА ИННОВАЦИОН
ТЕХНОЛОГИЯЛАР

гаълим муассасалари тарбиячи-5¹ китувчилари ва гуруҳ раҳбарлари
(учун амалий тавсиялар)

Ўзбекистон Республикаси
ТДПУ
ахборот-ресурс

7017/3

Тошкент-2010

Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Тарбияда инновацион технологиялар (таълим муассасалари тарбиячи-ўқитувчиларни ва гуруҳ раҳбарлари учун амалий тавсиялар)-Т.; Истеъдод, 2010. - 141 б.

Ушбу амалий тавсиялар муаллифлар томонидан чоп этилган "Директорнинг иш китоби" (2007), "Таълимда инновацион технологиялар"(2008) китобларининг мантикий давоми бўлиб, унда маънавий-маърифий ишлар бўйича замонавий тарбиявий педагогик технологияларнинг асосий моҳиятини ёритишга ҳаракат қилинган. Тўпلامга! Ўзбекистон Республикасининг миллий истиқлол ғояси, унинг устувор! тушунчалари ва тамойиллари амалий тавсияларга асос қилиб олинган! Қўлланмада тарбия жараёнига қўйилган замонавий талаблар, тарбиявий жараённинг мазмуни, таълим муассасалари ўқувчилар гуруҳларида тарбиявий жараённи ва тарбиявий ишларни ташкил этишнинг ўзига хос жиҳатлари, тарбиявий технологиянинг назарий ва амалий асослари таҳлил) этилган, махсус тренинглар ўтказиш услубиёти ҳамда тарбиявий технологиялар берилган.

Келтирилган амалий тавсияларнинг ўзига хос хусусияти шундаки, тарбияда инновация "Нима?" саволи орқали эмас, "Қандай?" саволи орқали ёритилган.

Амалий тавсияларнинг **мақсади** - таълим муассасаларида фаолият олиб) бораётган профессор-ўқитувчилар, тарбиячилар, гуруҳ раҳбарлари ва малака ошириш курслари тингловчиларига тарбиявий ишлар тўғрисида умумий тушунча бериш, уларни тарбиявий ишларни тайёрлаш, ўтказиш ва таҳлил қилиш услубиёти билан таништириш ҳамда олган билимларини амалиётда қўллаш олишларига тайёрлашдан иборат, Келтирилган услубий тавсиялардан таълим муассасаларининг ўқув ва тарбия ишлари бўйича раҳбар ходимлари, услубчилари, ўқувчилар етакчилари, «Қамолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати сардорлари ҳам фойдаланишлари мумкин.

Қўлланмада ишлатилган "ўқувчи" атамаси остида олий таълим муассасаси талабаси, академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари ҳамда умумий таълим мактаблари ўқувчилари ва малака ошириш тингловчилари тушунилса, "тарбиячи" атамаси деганда эса, таълим муассасалари тарбиячиси, ўқитувчиси, гуруҳ раҳбари, мураббийси, ташкилотчиси ва шу каби тарбия билан боғлиқ ходимлар тушунилади.

Муаллифлар

Инсон калбига йўл аввало таълим-тарбиядан бошланади. Дунё иморатлари ичида энг улуғи мактаб бўлса, касбларнинг ичида энг шарафлиси ўқитувчилик ва мураббийликдир.

И.Каримов

Кириш

“”Ўзбекистон Республикаси ҳукукий демократик жамият куриш йўлидан борар экан, ўз фуқароларининг, айниқса, янги жамият барпо этишга бел боғлаган, ўсиб келатган авлод ва бўлажак мутахассисларнинг маънавий шаклланишига алоҳида эътибор қаратмоқца.

Миллий мафкура вазифалари тарбиявий жараёнда махсус ташкил этилган маънавий-маърифий ишлар орқали амалга оширилади. Тарбиявий жараён таълим муассасаларида ўзига хос маъно касб этади. Илғор миллий, маънавий-ахлоқий кадриятлар ва мезонлар, халқ педагогикаси, маросимлар, байрамлар, ўйинлар ва бошқалар таълим муассасаларида тарбиявий жараённи ташкил қилиш асосига қўйилиши керак.

Таълим муассасалари тарбиячи-ўқитувчилари миллий истиқлол ғояси билан қуролланган бўлиб, уни ҳар бир фуқаро онгига етказиш малакаларига эга бўлишлари лозим.

Баркамол шахс тарбиясини ташкил этиш барча даврларда ҳам ижтимоий жамиятнинг муҳим талаби ва асосий мақсади бўлиб келган. Ўзбекистон Республикасининг мустақилликка эришиши таълим муассасаларининг олдига янги демократик давлатнинг фуқароларини шакллантиришдек муҳим вазифани қўйди. Табиийки, ҳозирги таълим ислохотлари шароитида ҳам баркамол шахс тарбияси муҳим аҳамият касб этмоқда.

Шу боис, Ўзбекистон Республикасининг "Кадрлар тайёрлаш миллий дастури"да: "Кадрлар тайёрлаш соҳасидаги давлат сиёсати инсонни интеллектуал ва маънавий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш билан узвий боғлиқ бўлган узлуксиз таълим тизими орқали ҳар томонлама баркамол шахс - фуқарони такомиллаштиришини назарда тутди" деб таъкидланади.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг IX сессиясида қабул қилинган "Таълим тўғрисида"ги ва "Кадрлар тайёрлаш миллий дастури" Қонунларида баён қилинган таълим тизимининг ислоҳи, шунингдек, Республика Президентининг Олий Мажлис IX сессиясидаги «Баркамол авлод Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори» нутқи барча соҳадаги тарбиявий

фаолиятни тубдан ўзгартириш, ўқувчилар билан утказиладиган тарбиявчи ишлар услубиёти, шакл ва мазмунига ледагогик гсхнологпяларни киритиш ҳамда ўқувчи-ешларга изчил тарбия беришнинг самарали йўлларини яратишга қаратилган.

Шу сабабли ҳам, бугунги кунда учлуксиз таълим тизимида (пахсинг) маънавий-маърифий шаклланиши билан боғлиқ саяоллар! а жавоб бериш! узлуксиз таълим тизимида фаолият кўрсатаётган ходимларни шу! йўналишдаги кўникма ва малакаларини оширишга қаратилган амалий тавсиялар бериш. таълим-тарбия жараёнида (педагогик технологияларда) фойдаланиш услубларини таклиф этиш, уларда тренинглар ва очик мунозаралар ўтказиш, шунингдек, машғулотларни яққа, жуфтлик, ютик! гуруҳлар ва жамоа тартибида ташкил қилиш ва ўтказиш ҳамда ўқувчиларни тарбиявий жараёнга жалб этиш масалаларига бағишланган керакли услубий тавсиялар ва маслаҳатларни педагог кадрларга етказиш ҳозирги куллинг долзарб вазифаларидир.

Қўлланма юқорида келтирилган вазифаларни бажаришнинг баъзи йўллари келтирилган ва унинг таркибига киритилган барча амалий тавсиялар! "Истеъдод" жамғармаси Масофали ўқитиш марказида бир неча йилларда буён ташкил этилган «Тарбиявий ишларни ташкил этиш?» махсус курси! бўйича малака оширган тингловчи (тарбиячи, раҳбар, услубчи)ларниши такляфлари асосида тузилган булиб, улар қуйидаги бўлимлардан иборат:

1 - бўлим. Гаъшиш-тарбия жараёнида тарбиявий ишлар технологияси: 1 - тарбиявий ишлар жараёнида кулланиладиган педагогик таъсир! этиш усуллари;

- олий таълим муассасаларида тарбиявий жараён ва тарбиявий! ишларни ташкил этиш;

- тарбиявий технологиялар тренинглари.

2 - бўлим. Тарбиячи ва унинг вазифалари.

3 - бўлим. Жамоавий ижодий фаолият - ледагогик технология! сифатида.

4 - бўлим. Тадбирлар технологияси.

5 - бўлим. Педагогик ихтилоф тушунчаси ва унинг детерминантлари.

6 - бўлим. Таълим муассасаларида ўтказиладиган амалий-услубий ўқув- I семинарларни ўтказувчи тренер-тарбиячиларга услубий тавсиялар.

7 - бўлим. Муаллифлар ён дафтаридан...

8 - бўлим. Глоссарий.

1БОБ

ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИДА ТАРБИЯВИЙ ИШЛАР ТЕХНОЛОГИЯСИ

1-8. Тарбиявий ишлар ва уларни ташкил этиш ҳамда бошқаришнинг назарий асоеклари

Миллий мафкура вазифалари махсус ташкил этилган маънавий-маърифий ишлар, шунингдек, таълим-тарбия жараёнида ва дарсдан ташқари машғулотларда амалга оширилади.

А. Ўқувчилар фаолиятининг дарсдан ташқари тизimini лойихалаш.

Дарсдан ташқари фаолият тизими ўқитишнинг назарий ва амалий тизimini тўлдирди. Унинг асосий вазифаси ўқувчиларнинг ўқишдан ташқари вақти мобайнида ўзини-ўзи тарбиялаш ва ижтимоий фойдали меҳнат билан шуғулланиш учун оқилона тақсимлашга ёрдам беришдир,

Ўқувчиларнинг дарсдан ташқари фаолиятини лойихалаш вазифаларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- ижтимоий мослашув доирасини ташкил этиш ва ўқувчиларнинг ижтимоий ҳаракатчанлигини кўрсатиш;

- бўлажак мутахассисларнинг касбий мослашуви учун зарурий шарт-шароитлар яратиш;

Ўқувчиларни мустақил равишда таълимни давом этгиришга йўналтириш;

ҳар бир ўқувчининг қобилияти, қизиқиши ва иштиёқларини ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш;

- ўқувчиларга бўш вақтларидан унумли фойдаланишни ва дам олишни ўргатиш.

Дарсдан ташқари фаолият тизими кўп компонентли бўлиб, ўқувчиларнинг буш вақтларини қуйидаги таркибда, тартибда, шаклда ва жойларда амалга оширилиши мумкин:

- ўқув гуруҳи таркибда;

- ўқув юрти жамоаси таркибда;

- индивидуал (яккама-якка) тартибда;

- ижтимоий бирлашмаларда ва ташкилотларда;

- клубларда, тўгаракларда, музейларда;

- меҳнат жамоаларида;

- алоҳида фанларни чуқур мустақил ўрганиш чоғида;

- таълим муассасасидан ташқаридаги маданий дам олишнинг турли шаклларида.

Ўқувчиларнинг дарсдан ташқари фаолият тизимининг ўзига хослиги шундаки, унинг ҳар бир компоненти алоҳида лойихалаштирилади ва ҳар доим ҳам педагогик таъсир доираси билан қамраб олинмайди.

Ўқувчиларнинг дарсдан гашқари фаолият туюмиц!
режалаштириш шакллари:

- ўқув юртининг иш режаси;
- ўқув юртининг ўқувчилар билан олиб борадиган маънашш-шгърифил ишлари режаси;
- ўқув гуруклари ўқувчилари билан олиб бориладиган маънав^И маърифий ишлар режаси ва бошкалар.

Ўқувчилар бнлан олиб бориладиган тарбиявий ишлар режасиня тузишнинг асосий **тартябларн** ва коидаларн:

- диагностик асос яратиш;
- ўқувчиларнинг ўзига хос хусусиятларини, жамоанинг махорая даражаси ва шаклланганлигини ҳисобга олиш;
- тарбиявий жараёнда асосий мазмуний компонентларга мугсофии фаолият аниқ йўншшшларини белгилаш;
- тадбирларни ўтказиш муддатларини, шаклларини, иштирокчиларинм аниқ белгилаш;
- тарбиявий ишлар режасининг қулайлиги, ҳаётлийлиги ва аниқлиги;
тарбиявий ишладни режалаштиришда ўқувчиларнинг шахсам иштироки.

Дарсдан ташқари фаолиятни замонавий ташкил этиш ижодий жараёЯ бўлиб, тарбиячидан чуқур билим, малака ва ҳоҳиш талаб килгани каби| ўқувчилардан ҳам уларнинг интилишлари ва эҳтиежларини талаб этади. I Ўқувчилар ва тарбиячи кизикишларини бирлаштириш тарбияда муаллифлик тизимини шакллантиришнинг ягона йўлидир. Бу ҳолда, тарбия шахс! камолотини бошқариш жараёни, унинг ижтимоийлашуви ва ривожу учун! шароит ва имкониятлар яратиш мезони сифатида қаралади. Дарсдан ташқари| фаолият (дам олишни ташкил этиш) эса, шахснинг ижодии имкониятларини! юқорига кўтариш (биринчи навбатда, тарбиячининг), унинг ижтимоий фаоллигини амалга ошириш майдони сифатида тушунилиши мумкин.

Ҳордиқ -- инсоннинг янгилашиш, тикланиш, унинг жисмоний ва маънавий кучини кўпайтириш, дунёқарашини бойитиш, ижодий фаоллигини оширишии амалга оширишга мўлжалланган ва шу асосда режалаштирилган шахсий вақтнинг бир қисмидир.

Таълим муассасаларида тарбиявий жараёши ташкил килиш асосига илғор миллий, маънавий-ахлоқий кадриятлар ва мезонлар, халқ педагогикаси, маросимлар, байрамлар, ўйинлар ва бошкалар кўйилиши керак. Уларни ташкил этишда ва ўтказишда тарбия технологияларидан ёки интерфаол услублардан фойдаланилиш ўқувчида ўз юртига меҳр-муҳаббат, оилапарварлик, касбий фидоийликни шакллантиришга ёрдам беради.

Тарбиявий жараён умумий ўрта, ўрта-махсус ва касб-хунар, олий таълим муассасаларида ўзига хос ахамият касб этади. Педагог ходимлар, тарбиячилар ва гуруҳ раҳбарлари миллий истиқлол ғояси билан қуролланган бўлиб, уни ҳар бир фуқаро он)-ига стказиш малакаларига эга бўлишлари уларнинг тарбия жараёни, тарбиявий ишлар ва уларнинг услубиёти хақидаги

б лим кўникма ва малакаларига, педагогик маҳоратларига кўп жиқатдан боғлиқдир.

Тарбия жараёни - шахсни шакллантиришга мақсадли ишталтирилган, аобияловчи ва тарбияланувчилар ҳамкорлиги учун махсус ташкил этилган, бошқариладиган ва назорат қилинадиган, ўзининг пировард мақсади сифатида шахсни шакллантирадиган жараёндир.

Тарбия жараёнининг энг асосий *натижаси* ~ ҳар томонлама ва уйғун камол топган юксак маънавиятли шахсни шакллантиришдир.

Тарбия жараёни - тарбиявий ишлар, тадбирларнинг доимий ҳаракатдаги занжиридан иборат.

Тарбиявий тадбирлар - турли хил моддий ва маънавий эҳтиёжларга жавоб берувчи, тарбиявий мақсадларнинг ягона мажмуасига бўйсундирилган, бир-бири билан ўзаро ҳамкорлик қилувчи, ўзида бир бутун таълимни кузда тутган тарбиявий таъсир мажмуидир. Таълим жараёни алоҳида дарслардан ташкил топгани каби тарбиявий тадбирлардан тарбия жараёни вужудга келади. Тадбирлар, тарбиявий ишлар - тарбия жараёнининг бир бўлагидир.

Тарбиявий иш (ТИ) - бу тарбиянинг тизимлилиги, тўлаллиги, узвийлиги ва узлуксизлигидир. Тарбиявий иш тарбияланувчиларнинг муайян фаолиятини ташкил этувчи ва амалга оширувчи шаклдир. ТИнинг асосий хусусияти - зарурийлик, фойдалилик ва татбиқ этиш имкониятидан иборат.

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»да ёзилишича, «Халқнинг бой интеллектуал мероси ва умумбашарий кадрятлар асосида, замонавий маданият, иктисодиёт, фан, техника ва технологияларнинг ютуқлари асосида кадрлар тайёрлашнинг мукамал тизимини шакллантириш Ўзбекистон тараққиётининг муҳим шартидир» [1, 34].

Шу сабабли таълим муассасалари тарбиявий жараёни ташкил қилиш ва муваффақиятли давом эттириш учун зарур бўлган тарбиявий ишлар услублари, билимлар, малака ва маҳоратлар тизими, замонавий педагогик технологиялар ва уларни тарбиявий ишлар амалиётида қўллаш масалалари педагогик жамоаларининг энг муҳим муаммоси бўлиб қолмоқда.

Таълим муассасаларида ўқувчилар билан олиб бориладиган тарбиявий ишларнинг самарадорлигини ошириш тарбиявий ишлар технологиясини тўғри ташкил қилиш ва қўллашга боғлиқ. Бу эса, ўз навбатида таълим муассасалари учун тарбиявий ишларни амалга ошириш услубиёти замонавий педагогик технологиялар ишланмалари асосида яратишни талаб этади.

Фикримизча, таълим муассасаларининг тарбиявий ишлар технологияси ижодий фаоллик, мустакил фикрлаш ва мохирона ҳаракатларга ишталтирилган бўлиш ва тарбиячи ҳамда ўқувчилар томонидан минимал куч сарфлагац холда тарбиявий ишлар бўйича қўйилган мақсадларни эгаллашда энг фаол шакл, усул ва услублардан фойдаланиш, тарбиявий жараёни муваффақиятли ташкил этувчиларнинг доимий ва мажмуавий фаолиятининг асосий қисмидан иборат бўлиши керак.

Таълим муассасаларида тарбиявий ишлар услубиётини амалга оширишнинг педагогик технологияси: лойихалаштириш, амалга ошириш,

Йди чунки тарбия жараёнини, энг аввало, тарбиявий ишнинг аниқлигини шакли орқали амалга ошириш мўлжалланади. Шундай экан, тарбиявий ишнинг таъсирчанлиги ва самарадорлиги - уларни тайёрлаш ва тарбиячиларнинг ўқувчилар билан жамоавий фаолиятни ташкил қилиши тарбиявий ишлар технологияси тизимига боғлиқ.

Одатда тарбиявий ишлар жамоавий ва ижодий табиатига эга бўлади ва мос равишда жамоавий тарбиявий ишлар (ЖТИ) ёки жамоавий ижодий ишлар (ЖИИ) деб номланади. ЖИИ - иш ва ўйин, ижод ва ўртоклик, ҳаётий умид ва хурсандлик билан тўлдирилган ва айни пайтда, асосий тарбиявий восита бўлган жараёни ташкил этиш усулидир. Тарбиявий ишларда тарбиячилар ва ўқувчилар ўзаро ҳамкорлигининг шакллари, воситалари ва усуллари уйғунлашиб кетади.

Тарбиявий ишлар асосида иккита: фаол ва мажмуавий ёндашувлар ётади. Ёндашувларнинг *биринчиси*, фаолиятнинг билиш, меҳнат, ижтимоий, бадий, сгурт ва эркин мулоқот каби турли кўринишларини ташкил этишни талаб этади. *Иккинчи* мажмуавий ёндашув эса, фаолиятнинг барча кўринишларининг ягона жараёнга таъсири билан табиий «кўшилиб» кетишида намоён бўлади. Тарбиявий ишлар, айни пайтда, ўзига ахлокий, эстетик, сиссий ва ақлий (интеллектуал) таъсирларни камраб олади. Фаолиятга оид ёндашув тарбия йўналишига ишора қилса, мажмуавий ёндашув - унинг мазмун табиатини (педагогик мақсад (вазият, тарбиявий мақсаднинг асосий ва боғлиқ томонларини шакллантириш)ни; рсжалаштириш; ташкил этиш ва тайёрлашни; ишни бевосита амалга оширишни; эришилган натижалар таҳлилини) белгилайди.

Б. Тарбиявий ишларнинг манбалари. Тарбиявий ишлар амалга ошириладиган даврнинг ижтимоий вазияти - тарбиявий ишларини мақсадли кўзлашнинг ва лойиҳалашнинг муҳим манбаи ҳисобланади. Бу вазият мамлакат ва дунёдаги ижтимоий ҳодисалар, давлат байрамлари, юбилей саналари, ҳукумат қарорлари, жамият аҳамиятига эга бўлган ғоялар ҳамда маҳаллий ҳаётга доир ҳодисалар сабабли юзага келади. Тарбиявий ишларни ташкил этишнинг ва ўтказишнинг иккинчи манбаи бўлиб, тур сифатида шаклланаётган шахснинг зарурий фазилатларини ва ҳислатларини шакллантиришнинг педагогик татҳиси сифатида хизмат қилади. Яна бир манба - ўқув-тарбиявий муассаса маълум муддатга белгилаган ишларининг умумий йўналишидир. Мазкур манбаларнинг муштарак ҳолати тарбиявий ишларни ҳаётбахш куч билан тўлдиради, уларнинг долзарб эканлигини ва муайян мақсадга йўналтирилганлигини аниқ белгилаб беради.

Асосий тарбиявий мақсад (купинча, ахлокий тарбия мақсади) аниқ ишларга оид вазифаларни белгилаб беради. Ҳар бир ишда асосий ғоя ажралиб туради ва у тарбия умумий йўналишининг (ақлий, жисмоний, меҳнат тарбияси ва б.) бири билан мос келади.

Мақсадни кўзлаш босқичида тарбиячининг вазифаси -- ижтимоий вазиятни баҳолаш, ўзининг тарбиявий фаолиятини асосий мақсадга бўйсундириш, тарбияланувчиларнинг келажакда муайян тарбиявий

таъсирларни қабул қилишга тайёрлик даражасига ташхис қўйишда иборатдир.

В. Тарбиявий ишларни ташкил этиш бўйича услубий тавсиялар:

1. Тарбиявий ишларнинг аниқ вазифаларини чуқур англаш, уни* самарадорлигини оширишнинг зарур шартидир. Мазкур вазифалар маҳорд билан талкин этилган ва тарбияланувчиларга етказилган бўлиши керак] Тарбиявий иш ташкилотчилари ўқувчиларга ўз нуқтаи назарларид мажбуран ўтказмасликлари керак: тарбияланувчиларни зарур қарорлари қабул қилишга (гўё ўз қарорлари сифатида қабул қилинадиганде) ишонтириш зарур.

2. Ҳар қандай тарбиявий иш ишчан ва мажмуавий йўналиш асоси^ лойиҳалаштирилади. *Биринчи* йўналиш, юқорида таъкидланганмде! тарбияланувчиларнинг жонли, ижодии, кизикувчан фаолиятини талаб этад ва, зарурат туғилганда, тиришқокликни, ҳаракатчан ишларни танлашг! Йўналтиради. *Иккинчиси* эса, тарбиячига бир вазифадан ҳар томонлам самара олишга имкон беради.

3. Тарбиявий ишлар жараёнида ҳал қилиниши лозим бўлган барЛ вазифалар турли аҳамиятга эга бўлишига интилиш шарт эмас, чунки тарбия тизимини бирданига бир неча мезонлар орқали оптималлаштирЛ (муқобиллаштириб) бўлмайди. Тарбиявий ишда, ҳар қандай ишдаги каби бош йазифа ажратиб олинад ва шу орқали қолган вазифалар ҳал этилади.

4. Тарбиявий ишлар мазмунини унинг вазифалари ва амалга оширици шароитлари билан боғлиқ ҳолда бслгилаб олиш ниҳоятда муҳимдир! Материал танланаётганда, у ўқувчиларнинг тарбиясига ижобий таъсир эгим томонларига эътиборни қаратиш лозим. Тарбиявий ишларда турли хатоларгЯ йўл қўймаслик учун тарбиячи ўқувчиларнинг қарашларини ва кизиқишларини инобатга олган ҳолда уларни ривожлантириши, шунингдеш уларга таяниб иш олиб бориши керак.

5. Мақсадга мувофиқ услублар, усуллар ва воситалар тарбиявий! ишларнинг ҳар бир босқичи учун а^^оҳида лойиҳаланади. Бунда! услубларнинг имкон қадар фаоллик, ташаббускорлик, мустакиллик! тамойиллариини таъминланиши назарда тутилиши лозим. Сустилик тарбиявий ишларнинг асосий душманидир. Шу боис, тарбияланувчиларнинг! ҳулки кузатилса, нимани узгартириш зарурлигини уларнинг ўзлари! айтадилар.

6. Тарбиявий ишларни тайёрлашда ташкиллаштиришнинг юқори! даражадаги аниқлигига эришишга ҳаракат қилиш лозим. Ҳар қандай тарбиявий иш тарбияланувчилар учун «ташкilotчилик мактаби»га айланиши! керак. Тайёргарлик ташаббускорлик, талабчанлик, киришимл^илик,! мажбуриятларни тақсимлаш маҳорати, вағшятларни тезда баҳолаги каби фазилатларни тарбиялайди, Ишни тайёрлаш ва ўтказиш жамоани | жипслаштиришнинг тўғри йўлидир!

7. Тарбиявий ишлар нусха қўчиришни ёқтирмайди. Узгарувчанлик ва ҳаракат доирасининг кенглиги тарбиявий ишларнинг фарқловчн белгиларидир. Синфларнинг, айрим ўқувчиларнинг бир-бирига

шслигидан кенг фойдаланишга интилиш яхши натижа беради. т обиявий ишларни лойиҳалаш чоғида, бир синфда муваффакият келтирган Ўйба иккинчисида айнан шундай натижани бермаслиги мумкинлигини эсда тутиш керак.

Я Тарбиявий ишлар турли-туман булиши керак. I ароияланувчилар ёркин ишларни узок эслаб юрадилар, шу боис бундай ишларни такрорлаш маъсадга мувофиқ эмас, чунки у аҳамиятини йўқотиши мумкин. Тарбиявий ишларни ҳар доим янғисини топиш қийин, аммо уларни топишга ҳаракат қилиш зарур- Тарбиявий ишлар захирасида кўплаб қизиқарли тадқиқотлар мавжуд ва бу такрорламасликни, аксинча, аниқ шароитлар билан мувофиқлаштирган ҳолда ўқувчини ривожлантиришни кафолатлайди.

9. Тарбиявий ишлар ҳис-туйғуларнинг кудратли катализатори каби юйиҳалаштирилади. Маълумки, ҳаяжонга тушган киши ниҳоятда таъсирчан бўлади. Ҳар бир тарбиявий ишда тарбияланувчига яқин, ҳамоҳанг бўлган жиҳатларни топиш ва унда ижобий ҳислатларни ривожлантириш, мустаҳкам ҳаёт тарзини шакллантириш, тарбиявий ишлар маданиятини ОШИРибнинг муҳим йўлларида бири бўлган ўраб турган дунё ҳақиқатини тўғри тушунишга ёрдам берадиган қилиб етказиш керак.

Г. Тарбиявий ишларни режалаштириш босқичи. Тарбиявий ишларни режалаштириш босқичи мақсадни кўзлаш босқичидан кейин бошланади ва ундан фақат назарий жиҳатдан фаркланади, аммо амалий жиҳатдан бу ажралмас жарасдир. Бу босқичда тарбиячилар олдида: тарбияланувчилар билан бирга фаолият йўналишишг барча қисмларини аниқлаш, иштирокчилар орасида мажбуриятларни тақсимлаш, уларни қандай қилиб бажариш лозимлигини курсатиш каби муҳим вазифа^ар ҳам туради.

Тарбиявий ишларни режалаштириш бўйича тавсиялар:

1. Тарбиявий ишларни ташкил қилишда тарбияланувчиларнинг тайёр-гарлик даражасига таяниш, уларнинг ёш ва шахсий хусусиятларини имкон даражасида кенгрок қамраш лозим. Чунки, ишнинг фавқулодда мураккаблиги тарбиячи ниятининг ўқувчилар томонидан англаб етолмаслигига, ишнинг нега ва нима учун бажарилиши ҳақидаги ноаниқ тасаввур эса, тарбиявий ишни қуруқ расмиятчиликка айланиради. Кейинги ишга қизиқтириш энгил кечмайди.

2. Тарбиявий иш - жамоатчилик иши. Тарбияланувчиларга режа тузишнинг ниҳоятда масъулиятли машғулот эканлигини, тарбияланувчи ишлаётган ҳар бир бўлимнинг бошқа бўлимлар билан албатта боғлиқлигини ва бир-бирини такозо этишини ҳис қилишига имконият беринг. Режалаштириш, албатта, жамоавий характер касб этиши зарур.

3. Режалаштиришнинг тармоқли услубиёти, кўрғазмали, осон ўқиладиган ва тушунарли чизма режалар тузиш услубиётлари билан танишинг. Тарбияланувчилар билан уларни ўрганинг, уларни меҳнатнинг бошқа турларини режалаштиришда тармоқли чизмани қўллашга ўргатинг.

Ишлаб чиқариш фаолиятини ташкил этишнинг умумий назарияси технология таянадиган олтита қоидадан такдим этади ва улар тарбиявий

ишларни ташкил этишда тарбиячи гомонидан албагга ҳисобга олиниш зарур.

Д. Тарбиявий ишларни ташкил этишнинг асосий қоидалари:

- бажарилиши лозим бўлган ишларнинг мақсадини аниқ белгила! ҳдракатни бошидан охиригача яхлит тасаввур қилиш (пимага ">риши керак?);

- қўл остидаги ҳар бир киши учун аниқ вазифаларни белгилаш (қанда ҳаракатлар воситасида эришиш мумкин?);

- қутилаётган иш учун барча зарурий нарсаларни тайёрлаш (нимала ёрдамида эришиш мумкин?);

- натижаларни аниқлаш учун муайян мезонларни белгилаш (эришил! микдор қанча?);

- жавобгарлик, унинг эгаси ва ҳисобот вақтини тақсимлаш (мақсадг эришилганликни нима билан рағбатлантириш мумкин?);

- ташкилий тизимни уюштириш воситаси сифатида ижрочиларга йў! йўриқ кўрсатиш (қандай қилиб эришиги мумкин?).

Тарбиявий ишларни уюштиришда иштирок этиш **шахснинг муҳия хислатларини** тарбиялайди.

Мазкур босқичдаги тавсиялар қуйидагича:

- тарбиявий ишларни ташкил этишда иштирок этаётган ҳар бш кишининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини аниқ белгилаб беринг. «Ҳокимли| чизиги»ни белгилаб олиш ниҳоятда муҳим: ҳар бир ижрочи белгилапга! шахсга ўз ишларининг натижаси бўйича жавоб бсради. Ҳокимлик бш рақбарнинг қўлида жамланган бўлади, «Кўшҳокимиятчилик»жа йў: қўйилмайди;

- ҳар бир иштирокчига унинг имкониятларига ва хоҳишига мос келувч! битта вазифа ажратинг. Топширикларни мажбурламанг. Тарбиявий ишд: иштирок этишнинг ихтиёрий эканлигини таъкидланг;

- тарбияланувчиларнинг ташкилотчилик қобилиятига эга эмаслигиш ҳисобга олинг. Тарбиячига тушунарли ва енгил бўлган иш тарбияланувч! учун ҳам ҳар доим шунчаки бўлмаслиги мумкин. «Енгилдан - мураккабга» қоида сига амал қилинг. Тарбияланувчиларни муваффақият қозонишип бўлган ишончини қуллаб-қувватланг, яхши натижа билан тугашига ишон¹ уйғотинг.

Ташкилотчилик тарбияланувчиларнинг кучини бир неча бор оширии имкониятига эга эканлиги ҳақидаги фикрга ўргатинг. Яккама-якка ҳаракатларнинг қўшилишидан ҳосил бўлган «ташкилотчилик самараси»ни мисоллар билан кўрсатинг.

Е. Тарбиявий ишларни ташкил этишни бошқариш. Тарбиявий ишларни амалга ошириш босқичида тарбиячининг масъулияти муқимдир. *Биринчидан*, дастурда кўзда тутилган ишларни тайёрланган сценарий асосида боришига эрипгади, унга тузатишлар киритади, диспетчерлик вазифасини амалга оширади ва жараённи қузатиб боради. *Иккинчидан*, тарбиячи бутун жамоа ва айрим тарбияланувчиларни қузатиб борган ҳолда, уларда муайян фазилатларни ривожлантиради, бу фазилатларнинг шаклланганли! '

апажасини аниқлашга имкон беради ва тарбия соҳасида килинадиган гларнинг стратегиясини белгилайди. *Учинчидан*, тарбиячи ташкилий масалаларнинг аниқ хал этилишини кузатиб боради.

Умуман, тарбиянинг бу босқичдаги бошқарув фаолияти оддий дарс мобайнидаги айни шундай фаолиятдан мураккаброқлиги билан фарқ қилади. Бу мураккаблик тарбиявий ишни бошқаришда кисобга олиш, назорат қилиш ва қўплаб омилларга тузатишлар киритиш лозимлигида намоён бўлади. Бу борада мураббийнинг тарбиячи ва ташкилотчи сифатидаги ўрпиди: тарбияланувчиларни ўзининг иштироки билан бўғиб қўймаслик; тарбияланувчиларга ўз фикрлари ва ҳиссиётларини эркин ифодалашлари учун ҳалақит бермаслик;

- ҳодисаларнинг ривожини диққат билан кузатиш ва унинг номақбул йўналиш олиши ҳамда назоратдан чиқишига йўл қўймаслик;
- номақбул ҳаракатларни оқилона ва ўз вақтида тузатиш;
- ўтаётган жараёни сездирмасдан қайд этиб бориш;
- педагогик назокат билан натижаларни эълон қилиш, жамоавий муҳокама ёки яқкама-яқка педагогик таҳлил қилиш, ютуқ ва камчиликларнинг сабабларини очишларда белгиланади.

Тарбиявий ишларни таҳлил қилиш мобайнида бир-бири билан мазмунан боғлиқбўлган қуйидаги саволларда фойдаланиш мумкин:

- 1) Тарбиявий ишларни тайёрлашнинг ва ўтказишнинг барча ҳолатлари рсжада ўз аксини топганми?
- 2) Дасхур мазмуни кўзланган мақсадга жавоб берадимми?
- 3) Тарбиявий ишларни ташкил этиш даражаси кўзланган мақсад, вазифа ва талабларга жавоб берадимми?
- 4) Режалаштирилган барча меъсрлар етарли даражада манбалар билан мустаҳкамланадимми?
- 5) Тарбиявий ишнинг қайси қисми яхшироқ амалга ошди, нима учун?
- 6) Тарбиявий иш давомишшиги вақт нуқтаи назаридан ўзгардимми?
- 7) Ким ва нима учун муддат ўзгарди?
- 8) Тарбиявий ишлар бир тизимни ифода этдимми ёки қисмлари номигагина боғланган тўпламдан иборат бўлдимми?
- 9) Янгилик самараси сезилдимми?
- 10) Тарбиявий ишнинг ҳис-туйғулик «бўёғи» унинг ғоясига жавоб бердимми?
- 11) Ишнинг сифати, ўқувчиларнинг унга муносабати қониқардимми, қайси саволлар уларни ўйлашга мажбур этди?
- 12) Тарбиявий ишда иштирок этган жамоанинг ҳар қайси аъзоси қандай баҳога лойиқ?
- 13) Уқувчиларнинг ҳулқи қандай эди?
- 14) Нима учун ўқувчиларнинг айримларида у ёки бу педагогик ҳаракатга нисбатан қаршишқ кўрсатиш аломатлари пайдо бўлди?
- 15) Нимадан воз кечиш керак?
- 16) Кейинги тарбиявий ишларга қандай янгиликлар қўшиш мумкин?

Юқоридаги фикрларга тарбиявий технология йўналиши сифати қарама-қарши бўлса, у қуйидаги умумий белгиларни аниқлаб беради:

- тарбиявий таъсир тарбиявий ишларнинг мажмуаси сифатда ўз ўрнида, тарбиявий суҳбатлар ва яқма-яқма маслаҳатларнинг унсурларидан камраб олади;
- ҳар бир иш ҳар бир тарбияланувчининг ахлоқий, ижтимоий ва бошқа фазилятларининг шаклланишига даражасини компьютер орқали ташхис этиш билан бошланади;
- тарбиявий таъсир тап (хис этиш натижаларининг фаол таҳлили ва идеал шахс билан қиёслаганда муайян фазилятларнинг шаклланишига даражасига етганлигини аниқлаш билан юзага келган «жамоавий қайғуриш»: самараси билан қайғурилади;
- тарбияланувчилар кишилар орасида ҳаёт учун зарур бўлган фазилятларни ўрнатдирадilar, ўзларини аниқлашга ўргатадилар, ўз-ўзларини қамолга етказиш йўллари тасаввур қиладилар;
- шахсий қамолотга етиш дастури (ташхис этиш натижаларидан қайси ясар) яқма-яқма маслаҳатлар, тарбиявий ишларни ташкил этиш натижасида мувофиқланади.

2-§. Тарбиявий ишлар жараёнида қўлланиладиган педагогик таъсир ; этиш усуллари

Тарбиячилар ўз иш фаолиятлари давомида асосий эътиборни доими равишда ўқувчилар тарбияси, ҳулқ-атвори, тартиб-интизомига тузатишлар киритишлари, улардаги керакли шахсий хислатлар ва табиатларидан қайси қисмларни ривожлантиришлари, мавжуд қисмларини барқарор қилишга қаратишлари лозим. Бундай жараёни ташкил этишда тарбиячилар педагогик таъсирнинг турли усуллари билан фойдаланишлари мумкин.

Педагогик таъсир усули - бу аниқ педагогик ҳолатларни ташкил қилиш усулидан иборат бўлиб, унда маълум қонуниятлар асосида ўқувчиларнинг ижобий ишларида ўз қисмларини йўқотишга ундавчи янги фикрлар ва хиссийатлар қўйилади.

Тарбия жараёнида зарур педагогик таъсир усули танлаш учун ўқувчининг хиссий ҳолати, ҳаракатининг табиати ва сабаби олдиндан аниқланиши лозим. Бу, ўз навбатида, ушбу ҳаракатнинг психологик таҳлили, унинг ўқувчи шахсияти билан қайси алоқасини қўриб қилишни талаб қилади.]

Педагогик ҳолат тарбиячининг ижодий фикрларига биноан яратилади.]
Биринчидан, тарбиячи фойдаланишни мўлжаллаган таъсир усулини амалга ошириш учун мос шароитларни қўйиш талаб қилади. *Иккинчидан*, тарбиячи ўз мўлжаллаган иши ва ҳулқини ўқувчининг ҳаракатига бўлган муносабатига биноан мос равишда қўйиш талаб қилади.

Педагогик таъсирнинг ҳар бир усули ўзига хос хусусиятларига эга бўлиб, улар иккита унсурнинг ўзига хос бирлигидан вужудга келади: а) яратилаётган педагогик ҳолатлар хусусиятлари ; б) янги педагогик ҳолатга

I вчиларда туғиладиган янги фикрлар, тарбиянинг янги сабаблари ва иахсий камчиликларини енгиб ўтишга асос бўладиган хиссиётлар мазмуни •20-22].

Педагогик таъсир усуллзрини иккита гуруҳга ажратиш мумкин.

Биринчи гуруҳ усуллари ўқувчини илҳомлантирувчи ижобий хиссиётлар «осида унинг аҳдок-одоби, тарбияси, тартибига ўзгаришлар киритади, булар офсандчилик, миннатдорлик, тарбиячига ҳурмат, ўз кучига ишончдан ^борат.

Иккинчиси - уятчанлик, эпсизлик, хафсаласизлик, ўкинч, хафагарчилик, •ачиниш каби салбий хислатларни йўқотишга ёрдам берадиган усуллардир.

Ижодий фаолиятда нафақат ўқувчилар тарбиявий ишларининг яхши •натижаларига эришилади, балки тарбиячидарни ўзларининг шахсий |хиссиётлари ҳам рипожланади. Педагогик таъсир кўрсатиш усуллари |кўллаш жараёнида тарбиячининг гоаявийлиги, табиатидаги инсонпарварлик, • ме^фибонлик, сезгирлик каби, табиатнинг чидамлилик, ўз-ўзини бошқара |олиш, мақсадга интилувчанлик, тезкорлик, ташаббускорлик каби хиссий [кирралари ҳамда табиатининг топқирлик, зийраклик, аклий баркамоллик, I кузатувчанлик каби ирода кирралари кўзга ташланади.

Тарбиявий усулларни эгаллаш ва уларни иш жараёнида тадбик этиш (тарбиячининг тарбия мақсадларини янада мақсадли ва кулай бўлишига ёрдам I беради.

Педагогик таъсир усулларидан фойдаланиш аник тамойилларга риоя қилишга асосланган. Бу тамойиллар сирасига куидагиларни киритиш мумкин:

- педагогик оптимизм;
- ўқувчиларга қурмат;
- ўқувчининг рухий холатини тушуниш;
- ўқувчи табиатининг ташқи хусусиятлари ва сабабларини очиш;
- ўқувчининг тақдири билан қизиқиш.

Педагогт оптимизм. Тарбиячилар юкори оптимизм, яъни кслажакка катта ишонч билан мустақил Узбекистон Республикасининг янги қонунларини ҳаётга татбик килмоқдалар. Уқувчилар шахсиятининг чексиз имкониятларига ишонган тарбиячиларнинг педагогик оптимизми, айниқса, турли ёшдаги турли аклий даражадаги ўқувчиларга нисбатан, уларнинг дам олиш ва ўқиш коидаларини, шартларини ташкиллаштиришда яккол кўринади.

Уқувчиларга ҳурмат. Инсонга ҳурмат - инсонлараро муносабатларнинг асосий талабидир, Тарбиячининг фаолиятида ўқувчиларга ҳурмат алоҳида ўрин тутаети, уларда ишонч, самимийлик, катталарининг маслаҳатдарига ва таклифларига мойиллик уйғотади. Кўполлик, ўқувчилар шахсиятига ҳурматсизлик, ўқувчиларда уларга жавобан хафагарчилик, ғазаб, ҳаттоки, баъзи нарсаларни атайлаб тескарисини қилишга интилишни туғдиради. Бундай пайтларда ўқувчилар хатто адолатли талабларни оажаришдан ҳам бош тортадилар. Тарбиячига бўлган бундай муносабат

баъзан улар олиб бораётган фанга, ишга, машғулотга, ҳатто ўзи таҳД
олаётган таълим муассасасига, ўқув хонасига бўлган муносабатга кўчади. I <
Ўқувчининг руҳий ҳолатини тушуниш. Уқувчилар хулқинЛ'
бузилишини, тарбиясидаги салбий ўзгаришларни сезиш кийин жараён эМА
Тарбия жараёнига педагогик таъсир усулини тўғри танлаш учМ
ўқувчиларнинг тартиббузарлик сабабларини ўрганиш керак, чунки шахсннЯ]
турли психологик ҳолатларининг ташки кўриниши бир хи_1 бўлади. Масалам
ўқувчининг гуруҳдаги фаоллигининг сусайишининг асосий сабаблари, униЛ
инжиқлиги, кўз ёшлари, уйдан чиқиб, узокрокка кетиши ва ота-онасидД
узокда (баъзи ўқувчиларнинг турар жойларда) истикомат қилишидан иборв
бўлиши мумкин.

Уқувчининг руҳий ҳолатини тушуниш учун тарбиячилар ўқувчилЛ
шахсининг фазилатларини, хусусиятларини, уларнинг яшаш шароитлариЛ
билишлари ва чуқур таҳлил қилишлари керак. Тарбиячининг кузатувчанлиЛ
ва сезгирлиги ўқувчининг хулқида намоён бўлаётган руҳий ҳолатим
тушунишга ёрдам беради.

*Ўқувчи ҳаракатларининг сабаблари ва таиқи хусуситлариниш
очишиши.* Ўқувчиларнинг ҳаракатлари етакчи, тарбиячи, жамоа, атрофдаЯ
инсонлар томонидаи яхши, олийжаноб ёки ёмон деб баҳоланадЛ
Тарбиячининг ўқувчига бўладиган муносабат (ёндашув)лари, уларним
харакатлари табиатига боғлиқ. Уқувчи ҳаракатларини тўғри баҳолаш учуя
харакат моҳиятини, яъни ички сабабларини очиш лозим. Кўпинча ўқувчилЯ
харакатининг ички сабаблари ташки кўздан яширинган бўлади, яъни ташЯ
томондан дарров кўринмайди. Уларни тарбиячи томонидан тушунишЯ
баъзан ўқувчининг ўзи катта ёрдам бериши, яъни бўлган воқеа хақида ўЯ
курмат қиладиган тарбиячисига очик гапириб бериши мумкин. Тарбиячи
бундай ёмон ҳолатни келтириб чиқарувчи ташки ҳолатлардан хуИ
сабабларини ажрата олиши лозим.

Ўқувчининг тақдирта қтициши. Таълим муассасаларида *отт*
бориладиган тарбия мобайнида ўқувчиларнинг тақдирига кизиқипи
тарбиячиларда ўқувчиларга мухаббат ва уларнинг тақдирига жавобгарли!
ҳисси туфайли ривожланади. Тарбиячилар хар бир ўқувчининг тақдири!
айниқса, гуруқ ҳастидан кониқиш қосил қилмайдиган, гуруҳдошларидаа
ётсирайдиган ва гуруҳ ишларидан ўзини олиб қочадиган ўқувчилар тақдири
билан кизиқишлари лозим. Лекин ўқувчининг тақдири билан астойдид
ташвишланган ва унга ёрдам беришни хоҳяган тарбиячилар ўқувчиларга
мсҳрибонлик, уларга эътибор ва ғамхўрликларини кўрсатишлари учун
дастлабки омадсизликдан чўчимасликлари, турли янги усулларни излашларя
лозим. Тарбиячиларнинг кундалиқ фаолиятларидаги ўқувчига ғамхўрликларш
хайрихоҳдик муносабатлари ва педагогик таъсирнинг усулларини тўғри
танлашлари ўқувчиларда ўз тарбиячисига мухаббат, садокат, улард^
хурсандчилик хоҳишини уйғотади, шунингдек, янги ижобий ҳислатларни
ривожлантиришга ва салбий ҳислатларни йўқотишга ёрдам беради.

Англи тарбиячиларнинг ўқувчиларни тарбиялаш жараёнида ланишлари мумкин бўлган педагогик таъсир усулларида баъзилари йилан таништирамиз:

Ишонтириш - бу аниқ хулқ-атвор ёки кайсидир ишни мумкин . слигини, тўғрилигини ва зарурлигини исботлаш ва тушунтиришдир. [шонтириш жараёнида ўқувчиларда ён-атрофидаги инсонларни ҳатти- 1катларини ва ўз хулқларини баҳолаш мезонларига мос бўладиган хлокий қарашлар шаклланади.

Ўқувчини иш билан ҳам, сўз билан ҳам ишонтириш мумкин. Уқувчини 1шлатиш орқали ишонтириш жараёнида тарбиячи исботланаётган қолат, азият ва муаммоларни, ҳаётини тажриба шароитларидан келиб чиққан ҳолда, 1ратади. Ишонтириш таъсир усули ўқувчи хулқини тузатувчи усул бўлиб шзмат қилиши мумкин. Сўз билан ишонтириш жараёнида, ўқувчиларга йўл қўйилган ҳатолар табиати ахлокий меъёр нуқтаи назаридан тушунтирилади. Ишонтириш усули самимийликни ва жўшқинликни талаб қилади. Бу жараёнда тарбиячиларнинг кечинмапари уқувчиларга ўтади. Ишонтириш бндан ихлос туғдириш усуллари жуда ўхшаш, Бу усулларнинг ўхшашлиги ишонтириш ҳам, ихлос туғдириш кам суқбат орқали амалга оширилишидан иборатлигидадир, лекин ихлос туғдиришда тарбиячилар ўқувчи қилаётган ҳатти-ҳаракатларининг туғри ёки ҳатолигини исботламайдилар. Бу жараёнда улар тарбияланувчига ўз фикрларини сскин ва оҳисталик билан айтдилар. Ўқувчи тарбиячининг сўзларини тинглаб туриб, уз ҳатти-ҳаракатини танқидий баҳолай бошлайди ва ўз хулқини туғрилашга ҳаракат қилади.

2.1. Бузғунчи ғояларга ва ёвуз қучларга қарши қурашда ишонтириш услубининг ўрни

Бутун дунда ҳар хил ғоялар, мафқуралар қураши давом этмоқда. Бегона акидалар> ёт ғояларнинг юртимизга ташқаридан суқулиб киришига қарши қураши бир дақиқа ҳам сусайтириб бўлмайди. Халқаро терроризм, ашаддий жангарилик, диний экстремизм, гиёҳванд моддалар савдоси каби бало-қазоларнинг инсон ҳаётига тажовузи билан бир қаторда, ички таҳдидлар ҳам мавжуд. Ташқи ва ички мафқуравий таҳдидлар бир-бири билан у:5вий боғлиқ.

Ғоявий-сибсий, а\локий-маънавий, ҳуқуқий ва бошқа тушунчаларни шакллантиришга йўналтирилган услублар *ишонтириш услублари* деб аталади. Бошқача қилиб айтганда, ўқувчиларнинг тарбиявий ишлари билан шу^удланаётган тарбиячиларнинг уқувчиларда ғоявий-сиёсий, ахлокий-маънавий тушунчаларни шакллантириш, бу тушунчаларни уларнинг ишонч-эътиқодига айлантириш ва онгларига, ҳиотуйғударига, иродасига таъсир этиш мақсадида қўлланадиган *услубиётлар ишонтириши* услубиётлари Деиилади.

Ишонтириш услубиётининг асосий *шакляри* - -тушунтириш, уқирт»* ғоявий-сиёсий хдмда ахлокий мавзуларда - суқбатлар, маър^залар,¹ мунозаралар ташкил этиш, учрашувлар |уюштириш, ба^,ийий асарлар билан гаништириш, телевидение кўрсатувларини ва теа-ц^,спектаклларци кўрипГ

-У-^ОУ^-К

"";"а8гБг;
ИИМ"««ГН -"ДМШ" .."

хамда тахлил қилиш ва ш.к.лардан иборат. Тарбиячи-мураббийлар вазиф! ўқувчи-ёшлар билан ўтказиладиган суҳбат ва учрашувларда, ўқилаЯ маърузаларда душманларни мафкуравий курулсизлантириш - уларнинг ол кираётган карама-карши ғояларини, уйдирмаларини фош қилиш, пу| чиқариш ва одамларда мафкуравий иммунитетни шакллантиришдан ибори Бундай вазифларни амалга ошириш ёшлар тарбиясига салбий таъа курсатувчи тахдидлар, хатарлар (*халқаро терроризм, дини экстремгл гиёҳваидлик моддалар тажовузи, ОИТС, эгоцентризм, ахлоқсизя фалсафаси, "Дунё фуқаролари" - космопояитизми ва ш.к.*) ва улар нимзларни қарши кўйиш (*фарзандларни асрат, ҳушёрлик, ёшларни гот цуrolлантириши, мафкуравий иммунитетни кучайтириши, та^дидА моҳиятини одди сўзлар, ҳаётий мисоялар билан тушунтириши, милМ келажаги учун масъулиятни гиақллантириши, иродати, эътикод, мустаҳкамлаш, онгли яшашга ўргатиши, ахборотли тажовуз моҳишини очиб бериши, никоуш мустаҳкамлаш ва ш.к.*) мумкинлиги ҳақида маълумо' эга бўлишга имконият беради. Мафкуравий иммунитет - бегона, 'арарл ғоялар, мафкуралар билан тўқнаш келгақда, унга нисбатан ўз муносабати билдира олиш, унга қарши курашишга ғоявий, маънан тайёр бўли имкониятидир. Ҳар бир одам, аввало, ҳар бир ёш ўзинин]- мустақил фикрм •зга бўлмагунча, бундай иммунитетни шакллантириб бўлмайди. Ишонтирш усулининг ижобий натижаси тарбиячиларнинг ўқувчилар олдидаги обрўЧ ва ўзаро тўғри муносабат ўрната олишлари билан намоён бўлади.

Ҳозирги кунларда таълим муассасаларида тахсил олаётган ўқувчилар^ бегона, вайронкор ғояларнинг ;арари ҳақида уларнинг мустақил фикрин шакллантириш соҳасида қатор самарали ишлар олиб борилмоқда, бу жаренд тарбиячилар томонидан турли-туман қулай усуллар изланмовда.

Ушбу кўлланманинг кейинги бўлимларида ана шундай услубисчла иш шаклларида баъзи-бирларини тайёрлаш, ўтказиш ва тахлил қили услубиёти бўйича амалии тавсиялар келтирилади.

Рағбат - тарбия услубларидан бири бўлиб, хулқни тузатишг тўғирлашга ердам берувчи усулдир. Корректировка (тузатма, тузатвд тўғрилаш) - катта маънога эга: *биринчидан*, у инсон хулқининг ижоби шакллари мустаҳкамлашга ёрдам беради, *иқитчидаи*, рағбатлантирилга хатти-ҳаракат атрофдагилар учун ахлоқ намунаси бўлиб қолади,

Рағбат ўқувчига қониқиш, хурсанд бўлиш, фахрлания илхомлантириш, ўзини янада яхши тутиш хоҳишини уйғотади, ўз қадрин билишни ўргатади, жамоа олдида обрўсини оширишга имконият яратад* маънавий ёрдам беради, иродасини мустаҳкамлайди.

Рағбат ҳаққоний бўлиши керак. Ўқувчини рағбатлантириш тарбиячи унинг ўлчовини билиши лозим. Фақат маълум бир ўқувчиларн доимий равишда рағбатлантириш, уларда худбинлик ва манманлШ холларини ривожланишига олиб келиши мумкинлиги тарбиячининг ёдидая кўтарилмаслиги даркор.

Рағбатнинг бир неча *турларти* ажратиб кўрсатиш мумкин: *Ижобга баҳо бериши* - ўқувчининг тўғри иш қиластганлигини тасдиқловчи қисй

г>л пин» «Тўғри», «Яша» ва ш.к. луқмаларда ифодаланади. *Мақтов* - чининг хатти-харакатини, ишларини таҳлил килувчи анча кенг пьнодаги баходир (масалан, «Аҳмад яхши ҳаракат килди, гуруҳ ҳаётида л катнаша бошлади», «Лола нафакат фаол, балки барча топширикларни билан ижодий ёндашиб бажаради» ва ш.к.лар). *Мукофот* аича шарли рағбат бўлиб, ажойиб ютуқларни, хатти-харакатларни белгилашда кулланади. Тарбиячининг ўқувчиларга бўлган ишончидан гувоҳлик берувчи ачмунан кизикарли топшириқяар баъзан уларни илхомлантиради. Ишонч ўқувчилар томонидан яхши хулки учун ўринли мактов сифатида қабул килинади. *Ижобий муносабатни билдириш* ўқувчилар томонидан таобиячини ёктиришлари, уларнинг меҳрибонликлари, самимий табассумлари, дўстона ҳаракатлари, ўртоқлари билан ҳамкорликдаги ва биргаликдаги ўйинлари, саёҳатлари киради. Бундай муносабатлар ўқувчилар томонидан мактов сифатида қабул килинади. Рағбатнинг *меҳрибонлик, эътибор ва замхурлик* каби турлари, кўпроқ ўқувчи хафа бўлган ҳолларда жуда зарур бўлади, чунки оғриниш ва хафагарчилик, ғазабланиш, хар бир ишни атайлаб бузиш, қасд олиш ҳолларини туғдиради. Хафаликнинг сабаби хар хил бўлиши мумкин: оиладаги ёмон ҳолат, ота-онанинг ўқувчига бўлган жуда каттиққўл муносабати, гуруҳда, мактабда тез-тез турли сабабларга кўра муҳокамада бўлиши ва жазоланиши.

Тарбиячининг айбланувчига нисбатан бўлган меҳрибонликлари, эътибори ва ғамхўрликлари ўқувчида кучли жавобгарлик ҳиссини уйғотади. Бундай ҳолларда ўқувчи тарбиячининг самимийлигини сезиши керак. *Илтимос* - инсонлараро муносабатларнинг энг кўп тарқалган кўринишидир. Ишонч руҳий хусусиятлари жиҳатидан ўқувчилар ва ўсмирларга педагогик таъсир сифатида хизмат килади. Тарбиячилар томонидан ўқувчиларга ёрдам бериш имкоиятини берувчи илтимос, ўқувчиларни илтимосни бажаришга тайёргарликка чақиради, турли қийинчиликни енгиб ўтишга кучларини сарфлайди, шу билан бирга уларда қувонч, илҳом ва хатто фахр уйғотади. «Илтимос» тарбиячига ўқувчилар билан яқиплашишга, улар билан ўзаро самимий муносабат ўрнатишга ёрдам беради. Илтимос аник сўзлар воситасида ифодаланиб, илтимосни акс эттан сўз оҳанги - асосий маъно касб этади. Худди шу сўзлар бошқача оҳанг билан айтилганда, буйрук шаклипи олиши мумкин. Илтимосни инсонпарварлик ҳисларини уйғотувчи усуллардан бири деб караш мумкин.

2.2. Педагогик таъсирда тарбиячиларнинг маҳорати

Ўқувчилар томонидан ғаълим муассасасида тартибнинг бузилиши тарбиячининг хали обрў-эътиборга, ўқувчиларнинг етарли хурматиға эға эмаслигидан ҳам бўлиши мумкин. Тарбиячиларнинг педагогик таъсир - оҳасидаги малака ва маҳоратлари, ўқувчиларда хайрат уйғотади тарбиячиларнинг обрўсини тан олишларига ва келажакда уларнинг хулқида ижобий узгаришлар птклланишиға олиб келади.

Педагогик таъсирнинг бундай усулидан фойдаланиш учун тарбияч! нафақат ўз ишларини чуқур билишлари керак, балки бошқа соҳалардан боҳабар бўлишлари ҳамда малака ва кўникмага эга бўлишлари, бир сўз б! айтганда, ўз ишларининг устаси бўлишлари керак. Тарбиячиларнинг соҳада усталликлари ўқувчилар учун кутилмаганда намосн бўлса, кўринс ҳолда уларда таассурот янада кучаяди.

2.3. Маънавий кўллаб-қувватлаш ва ўз кучига ишончни мустаҳкамлаш

Маънавий кўллаб-қувватлаш ва ўз кучига ишончни мустаҳкамла кўпрок, тортинчок, уятчанг, одамови ўқувчилар билан тарбиявий ишлар о, боришда ва икки томонлама муносабатда бўлишда зарурий усуллар^{ТМ} хисобланади. Тортинчоклик ва ўз кучига ишонмаслик ўқувчиларни Д [ишчанлигини пасайтиради, фаоллигига кўпинча салбий таъсир қилади. У усулни қўллай туриб, т-арбиячи ўқувчиларга ҳайрихоҳ ва чида муносабатда бўлади, уларнинг ижодий кучларини фаоллаштиради. Уш усулдан фойдаланиб, тарбиячи ўқувчида ўзини ҳар томонлама кўрса олишга ўргатадиган педагогик ҳолатни яратади.

Ушбу усулдан фойдаланиш учун тарбиячилар хдр бир ўқувчида ки ва бебаҳо хислат борлигига, уни ён-атрофдагилар ва ўқувчилар ўзларй намоён қилиш учун кераклилигига ишонтиришлари керак.

Гуруҳнинг кундалик ҳаётида тарбиячи ўқувчилар томонидан имкониятларини намойиш эта оладиган шароит яратиши керак.

Ишолчдан педагогик таъсир усули сифатида таълим-тарбия жараёни! фойдаланиш мумкин. Унинг моҳияти ўқувчиларга жавобгарлиги мавзийИ бўлган аниқ ишни топширишдир. Ишопч ўқувчиларни кувонрад[^] илҳомлантиради ва бурч ҳиссини уйғотади, шунингдек, уларда тарғий интизомни, ташкилотчиликни, ташаббускорликни ва фаоллик мустаҳкамлайди, яъни бутуп кучини тарбиячи томонидан берилм топширикни бажаришга сарфлаш ҳиссини шакллантиради. Агар тарбиячили ўқувчи ҳурматига сазовор бўлган бўлсалар, ишонч ўқувчининг хулқига км гта таъсир кўрсатади.

Қизиқарли фаолиятга тортиш. Тарбиячи ўқувчиларнинг ёш хусусиятларини ва қизиқишларини ҳисобга олган ҳолда, уларни қизиқарли фаолиятга тортишлари лозим. Бундай жараёнда ўқувчиларнинг қобилиятя ривожланади, уларда турли яхши интилишлар туғилади.

Фаолиятга қизиқишни йўқотмаслик учун уни ҳар доЛ мураккаблаштириб бориш, ўқувчиларда янада кўпрок ирода, билим в| ма, аакаларни, жавобгарлик ҳиссини оширишга қаратилган ишларни олич боришни фаоллаштириши лозим. Тарбиячи ўқувчиларнинг хулқини кузата туриб, фаолиятнинг ўқувчи учун қизиқарли ёки қизиқарли эмаслигини аниқлаши ва уни секингина бошқа турига ўзгартиришлари керак. Мазкуи усулни кенг қўллаш учун тарбиячилар ўқувчиларни таълим муассасалариЛ доимий ташкил этиладиган тўғарақлар, спорт секцияларига аъз!

лаъИ-а, турли байрамлар, тадбирларни тайёрлаш ва ўтказишда уларни и^аок этишларига ундашлари керак.

Енгт қоши. Агар ўқувчининг ҳаракати тасодифий бўлса ва қасддан са у холда, тарбиячининг у билан ўтказадиган суҳбати дўстона руҳда Одатда, бундай суҳбат вақтида шахснинг ижобий қирралари кам-идданиб ўтилади. Тарбияда енгил қойиш усулининг қўлланилиши каттик 1 кутаётган ўқувчининг қўнглини қўтаради ва ўртадаги тангликни омшатади. Бундай ҳолат ўқувчини ишонувчан, тарбиячининг сўзларига нада эътиборли булишга, кейинги қойишларни кучлироқ қабул қила олишга ундайди. Енгил қойишдаги жуда кўп ҳолларда фойдаланилади. Агар ўқувчи пуҳан ярадор, қўнгли ярим ёки тортинчоқ бўлса, тарбиячининг қўпол муомаласи ўқувчидан янада узоклашишга, шахсий кечинмаларига ўралиб. яккаланиб қолишига олиб келади. Майин қойишнинг юмшоқ таъсирига қайсар ва таъби нозик ўқувчилар ҳам бўйсундилар.

Жазо ўқувчиларда қилган ишларига ўқиниш ва бошқа қайтармаслик хошишдни уйғотиши керак. Жазо ўқувчининг чидамлилигини тарбиялашда ва унинг ахлоқидаги салбий хусусиятларини йўқотишда ёрдам беради. Ўқувчини жазолаш жараёнида тарбиячи, уларда уят, хижолат, ўзгариш хошиши қаби аниқ кечинмалар бўлишини назарда тутати.

Жазонинг қуйидаги турлари мавжуд:

Жазо-машиқ. Бундай жазо тарбияни тўғри ташкил қилишда ёрдам беради. Масалан, гуруҳда ўқувчиларнинг талаб даражасида бажарилмаган навбатчилиги учун улар қайтадан, яъни бошқатдан навбатчилик қилдириш билан жазоланади. Айбдор ўқувчи ўз бурчини албатта бажариши шартлигини, шунинг учун, уни ўз вақтида ва ҳаққоний ўташи кераклигини тушунади.

Жазо-чегаралаш. Ўқувчини қандайдир хурсандчиликдан маҳрум қилинади, масалан: ўқувчи кизикарли тадбирда катнашишдан маҳрум этилади.

Жазо-танбех. Таълим муассасаси раҳбарияти, тарбиячилари, жамоа трмонидан берилган танбехни ўқувчилар жазо сифатида қабул қиладилар. Ўқувчилар танбех эшитиб қолиш мумкинлигидан ўз бурчларини бажаришга, шўхликлардан ўзларини тийишга тайёр бўладилар.

Жазо-шартлиқ. Бу жазо айбдорда ноҳуш кечинмалар уйғотади, чунки у жазоланган ҳисобланади ва жамоада унинг обрусини туширишга олиб келади. Агар ўқувчи умуман тартибли бўлса ва жамоанинг шаънини ҳурмаг қилса, бундай турдаги жазо унга ижобий таъсир этади. Тарбиячилар ҳамда катталарнинг ўқувчи қилмишини баҳолашда ғазабли, совук қарашлари, совук оҳангдаги муносабатда бўлишлари ва сўзларининг ўзи кўп ўқувчилар учун жазо ҳисобланади.

Педагогик таъсирнинг энг ўткир қуроли сифатида тарбиячилар жазони Ҳар томонлама чуқур ва ҳар томонлама ўйлашлари, сўнгра уни тарбия жараёнида қўллашлари лозим.

Тарбиячилар ўқувчининг кечинмалари ва ҳулкидаги ўзгаришларига қараб, танлаган усулларининг амалий натижасини қўрадилар.

•

Огоҳлантириш. Огоҳлантиришда тарбиячилар ўқувчи хулқ ўзгартирмас, унинг оқибатларини очиб берадилар. Бу таъсирнинг мачм шундаки, тарбиячилар ўқувчида хавотир уйғотади ва унинг негизда ноЛ оқибатларини йўқотиш хоҳишини уйғотади ва, бунинг оқибатида ўқувчиЛ хулқда жавобгарлик ҳисси уйғонади. Огоҳлантириш жараёнида ўқув айтилган сўз мазмунидан ташқари, тарбиячининг жиддий, таъсирчан, баЛ айтилаётган сўзнинг каттик оҳанги ҳам муҳимдир.

Юқорида биз педагогик таъсирнинг баъзи усуллари ҳақидаш тўхталдик. Тарбия амалиётида юқорида қайд этилган педагогик таъсирня бошка усулларидан ҳам фойдаланиш мумкин. Шунини таъкидлаш кераш мавжуд педагогик таъсир, усулларидан ташқари, ҳар бир тарбиячинЯ педагогик тажрибасига асосланган шахсий педагогик таъсир усуллари ҳ! бўлиши мумкин.

Таълим муассасасининг кундалик фаолиятида тарбиячилар дом ўқувчиларнинг хулқини тузатиб туришлари, шахсдаги керакли хислатлаЯ табиатларидаги мавжуд хусусиятларини ривожлантиришля камчиликларини йўқотишга ҳаракат қилишлари лозим. Бунинг учи тарбиячилар мос равишда педагогик таъсирнинг турли усулларида! фойдаланадилар. Буидай тарбия жараёни учун мос келадиган таъсир усулини танлаш учун аввалдан ҳатти-ҳаракатнинг табиати ва сабабларим ўқувчининг рухий ҳолатини аниқлаш керак, бу, уз навбатида, \чдв ҳаракатнинг рухий таҳдилини ўқувчи тарбияси билан боғлиқ ҳолда кўрм чиқяшни такозо этади.

Педагогик ҳолат тарбиячининг мақсадига биноан тузилади. *Биринчи*Ш тарбиячи кўллашга мўлжаллаган усулни амалга ошириш учун шароитлаИ ҳаслан танлагани керак. *Иккинчидан*, тарбиячи ўз ҳаракатлари ва худкЯ ўилаб кўриши керак, чунки у қуйилган мақсадига биноан ўқувчига ва унв ишига ўз муносабатини билдиради.

Турли тарбиявий тадбирларни, ишларни тайерлашда ва ўтказиИ ўқувчиларнинг ёш хусусиятлари, шахсий фазилатлари, хоҳишлаД кизиқишлари, имконият ва шароитлари, қобилиятларини ҳисобга олшп била! бир қаторда, уларнинг темпераментларини ҳам ҳисобга олиниши ўқувчилав билап самимий муносабат ўрнатишда, уларни тушуна билишда қотта ердам бериши, шунингдек, тарбиявий жараёни, тарбиявий ишларни самарали в] натижали булишига имконият яратиши мумкин.

Бунинг учун тарбиячилар ўқувчиларнинг темпераментлари ҳақид) тушунча ва билимларга эга бўлишлари керак. Қуйида мавжуд тўртт темпераментлар ҳақида қисқача маълумот бериб ўтамиз:

Сангвиниклар - сезиларли руқий фаолликка эга бўлган, атрофд бўлаётган воқеаларга тез муносабатини билдирувчи, таассуротларини ҳад ўзгаришига интилувчи, муваффақиятсизликлар ва кўнгилсизликларн! нисбатан енгил ўтказиб юборувчи, жонли, ҳаракатчан, ифодали мимикаси • ҳаракатлари бўлган киши *сангвини* деб аталади. Улар янги кишилар билаЧ тез тил топишадиган, бир иш туридан иккинчи иш турига тезда кўникадигаш бир турда бажариладиган ишларни ёқтирмайдиган, янги шароитга осонлич

ўоганадиган, хушчақчак, қаракатлари шиддатли, нутқи тез, келажакка пан карайдиган, сўзини аниқ ва маъноли қилиб, имо-ишоралар гапирадиган кишилардир. Сангвиниклар юқори лавозимга [иладиган кишилар бўладилар.

Флегматиклар - юраги кенг, барқарор интилишларга ва кайфиятларга, имии ва чуқур х,ис-туйғуларга эга, ҳаракатлари ва нутқи бир хил маромда руҳий ҳолати ташқи томонда ифода этиладиган киши *флегматик* деб алади. Флегматиклар - таъсирланувчанлиги, сустиги билан ажралиб турадилар, бир турдаги ишдан иккинчи турдаги ишга секинлик билан сўчадилар. Фаолликлари кам, янги шароитга қийинчилик билан юслашадилар. Флегматиклар чидамлилиги, матонати, ўзини тута билиши шлан ажралиб турадилар. Ҳаракатлари ва нутқлари сусти, кўнгилсиз ходиса Боз берганда, осойишталикларини бузмайдилар. Улар сабр-тоқатли, чидамли бўлиб, сўзлаганда хотиржам, ўзга шахслар билан ҳаяжонланмай гапирадилар.

Холериклар -- жуда гайратли, ишга жуда эҳтирос билан ҳиссий "портлаш" ва кайфиятнинг кескин ўзгаркшларга мойил, илдам ҳаракатлар қиладиган киши *холерик* деб аталади. Холериклар - кўтаринки руҳда ишлай оладиган, қаршиликларни снга оладиган кишилар бўлиб, уларнинг ишлаш завқи, кайфиятнинг бузилиши биланок, тез ўзгариши мумкин. Холериклар сержахл, ўзини яхши кўрадиган, тез гапирадиган одамлар бўлиб, улар бошқалардан гапининг оҳанги ўзгарувчанлиги билан ажралиб турадилар. Холерикларнинг вазминлик даражаси худди сангвиникларникидек бўлади. Тарбиячи, гуруҳ мураббийси ва бошқаларга нисбатан ўзини тўғри тутади.

Меланхоликлар - таъсирчан, чуқур кечинмали, гап кўтара олмайдиган, аммо атрофдаги воқсаларга унчалик эътибор бермайдиган, ўзини тўхтата оладиган ҳаракатлар қиладиган ва секин овоз чиқарадиган киши *меланхолик* деб аталади. Меланхоликлар тез толикадиган ва ўзига ишонмайдиган, ташвишсиз, лскин жуда сезувчан, эҳтиёткор ва қушёр, ниҳоятда аразчан, жуда оз куладиган, фаолияти сусти, тортинчоқ, кам гайрат, арзимас сабабларга кўра кўзларидан ёш окиб кетадиган, янги кишилар билан кийинчилик билан тил топишадиган кишилардир. Улар кулай шароитда олдиға қўйилган масалаларни муваффақиятли бажаради. Агар ишда шароит, яъни вазият узгарса, кийинчилик туғилса, улар ўзларини панаға олиб туришади. Тарбиячи меланхолик ўқувчининг фаолиятидаги камчиликлари учун унга нисбатан емон муносабатда бўлса, уришса, унинг руҳини тушириб юборади ва, оқибатда, бу шахс ўз кучига шубқа билан қарай бошлайди.

Юқорида келтирилган темпераментлар ҳақида! "и маълумотлар умумий >лда берилган бўлсада, тарбиячилар ўқувчиларига нисбатан самимий муносабатда бўлишларида қўл келиши мумкин. Лекин, руҳшуносларнинг кидлашича, ҳар бир кишида темперамент якка тартибда учрамайди, улар оатта бири иккинчиси билан уйғунликда учрайди.

3-§. Олий таълим муассасаларида тарбиявий жараён ва тарбиявий ишларни ташкил этиш

Ижтимоий-иқтисодий ривожланиш босқичида турган жамиятда ҳозирги кунда малакали кадрларни тайёрлаш жараёнини такомиллаштириш муаммосини ўз олдига қўймоқда. Шу муносабат билан олий таълим тизими олдида жамият учун фақат чуқур билимли, муаммутахассислик малакаларини чуқур эгаллаган шахсларнигина эмас, аяни вақтда давр талабларига жавоб бера оладиган, юксак инсоний фазилагларга эга ҳамда чуқур касб соҳиби ва унинг фидойиси, халқига соҳил жамиятда фуқаролик касб ва масъулиятини яхши англаган, ҳаётда ва фаолиятида уз ўрнини топа оладиган, ўз Ватанининг келажаги ва равш учун хизмат кила оладиган ҳақиқий рақобатбардош, маданиятли ш муахассис кадрларни тайёрлаш вазифасини адо этишни талаб этади.

Мустақилликка эришилгач, Ўзбекистон Республикаси барча соҳил бўйича таракқиётнинг янги йўлига кириб, ватанпарварлик, инсонпарвар; адолатпарварлик тушунчалари янги мазмун билан бойитиб борилмоқда.

Хусусан, Ватан туйғуси ва ватанпарварлик тушунчалари ўзларш асл маъносини топди. Утган киска даврда ҳар Томонлама баркамол, ш эътиқодли, мустаҳкам билимли, фидойи, ватаниарвар, садокатли халқпарвар фуқароларнинг ватан истиқболининг гюрлоқлигига бўг ияюнчи тобора ортиб бормоқда. Буюк келажак яратиш йўлидаги даст мақсадимизнинг пировард натижаси баркамол, соғлом авлодни в(етказишга, таълим-тарбия тизимида жиддий ижобий янгиланишга! вужудга келтиришга боғлиқ.

Мустақилликка эришганимиздан сўнг Ватан тушунчасининг моҳиятини англаш тарихий, маънавий-маърифий ва ижтимоий ледагсн муаммо сифатида муҳим аҳамият касб этди.

Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг "Таълим тўғрисида" Қонунида, "Кадрлар тайёрлаш миллии дастури"да ва "Мудофаа тўғрисида" Қонуни ҳам ёш авлод онгида Ватанга муҳаббат, миллий истиқлол ғояс(садокат, инсонпарварлик, ростгўйлик ва ҳалоллик, мардлик ва жасурлг Ватанни химоя килиш ва унга эътиқод, ҳарбий ватанпарварлик, милл! гурур ва шу каби умуминсоний туйғуларни шакллантириш, тарбиялг вазифаси сифатида алоҳида таъкидланган.

Шу вазифаларни амалга оширишнинг ўзига хос педагогик омиллари воситалари буюк давлатни барпо этишда, ёшларга миллий истиқлол ғоясш сингдиришда муҳим аҳамият касб этмоқда. Қуйида ўқувчи-ёшларда Ватан* муҳаббат ва фуқаролик масъулиятини шакллантиришга қаратилгг тадбирларнинг тахминий режасини хавола қиламиз:

1 ўқувчиликнинг бошланғич босқичи (1-курс) учун

№	_____	Муддати	Масъул	Натижа
	- ^ ^ ^ т н н ш а н ш к " «Бизнинг факультет» мавзуларида факультет анъаналари билан таништирувчи тадбир ўтказиш-	Сентябрь	Факультет декани, кафедра мудири ва гуруҳ мураббийси	Факультетга, оли таълим муассасасига меҳр-муҳаббат уйғотади.
2.	"Жонажон Ҳусейнов бил!" мавзусида кўриктанлов ўтказиш: - Ватаним (вилоятим, шаҳрим, қишлоғим, туманим) тарихи; - Ўлкам қаҳрамонлари *; - Сечавабугун; - Илм-фан даргалари; - Санъат гулшани дурдоналари ижрочилари; - Тошкент (ёки вилоят пойтахтлари) Ўзбекистон пойтахти.	Йил давомида. қар ойда бир марта	Факультет декани, кафедра мудири ва гуруҳ мураббийси	Уқийган ОТМ га ва шаҳрига (вилоятга) меҳр-муҳаббат, ҳурмат уйғотади.
3.	"Шаҳрим (вилоятим, туманим) топонимлари биласизми?" мавзусида интеллектуал тадбир.	Уқув йилининг биринчи ярмида	Ректорат, деканат, гуруҳ мураббийси	Таҳсил олаётган вилоят ёки шаҳар номларига қизиқиш ва ҳурмат уйғотади.
4.	"Мен-бугун ва эртага" мавзусида баҳс-мунозара.	Уқув йилининг иккинчи ярмида	Ректорат, деканат, гуруҳ мураббийси	Ватанига бўлган муносабатини аниқлашга ёрдам беради.
5.	"Сен юртинг равнақи учун нима қилдинг?" мавзусида суҳбат, мунозар а.	Уқув йилининг иккинчи ярмида	Ректорат, деканат, гуруҳ мураббийси	Мустақил фикр юритишига, ўз фаолиятини таҳсил этишига ўргатади.
6.	"Давлат рамзлари хурмат" дарслари.	Йил давомида	Гуруҳ мураббийси	Ватан рамзларига; нисбатан ҳурмат хиссини уйғотади ва гуруҳни шакллантиради.
~	"Мен ва жамоа" тренинги.	Октябрь - ноябрь	Гуруҳ мураббийси	! Уқувчи-ёшларни жамоада ўз ўрнини топишига ёрдам беради.

8.	Баҳслар: "Бепул нарсанинг баҳоси қанча?", "Комил инсон ким?", "Сен қандай яшайсан?", "Ватан ғурури" мавзуларида.	Йил давомида	Тренер гуруҳлари	Ўқувчи-ёшларД !;> ;нм ;: '•қр е нарсани кадрлац Ўқув ";>ргох бўлган ;.^ос батини аниқ,лаш ўргатади.
9.	"Ватан мукаддасдир" мавзусида турли миллат вакиллари иштирокида фестивал ўтказиш	Апрель	Туман ҳокимияти, ректорат, деканат, миллии марказлар	Дўстлик. карло5 лпк ; 1- >ларин Ватанига мухабб; ҳиссини уй готади
10.	"Мен танлаган касб" мавзусида - тренинг-семинар.	Ўқув иили бошпада	Ректорат, деканат, гуруҳ мураббийси кафедралар	КасП;:п!1:(кед жаги ва уш жамиятдаги т миятини англая ёрдам беради. 1
11.	"Мен-ўзбек фарзанди" мавзусида расм-плакатлар танлови.	Май	Ректорат, деканат, гуруҳ мураббийси	Ўз миллаЛ бўлган мухаБЯ ҳиссини ривожлайтириш. 1
12.	"Яшамок - Ватан учун хизмат қилмок" мавзусида ижодий иншолар курик таилловини ўтказиш.	Май	Ректорат, деканат, кафедра мудирлари, гуруҳ мураббийси	Ёзма нутқ, эрет фикрлиликни шакллантиради. 1
13.	Ахборот соатларини ўтказиш.	Йил давомида	Гуруҳ мураббийси	Давла'1 сиёсаший дунё воқсалариШ тўтри ТушуНИП! В(талқин этиш; ургатади.

II. Ўқувчиликнинг таянч босқичи (II, III курс)

№	Тадбирлар	Муддати	Масъул	Натижа
1.	Давлат раҳбарлари, Ояий Мажлис депутатлари билан учрашув.	Йил давомида 2 марта	Ректорат, деканат, кафедра мудирлари, гуруҳ мураббийси	Ҳукумат фаолият билан таниши. орқали унга 1 муносабатини билдира олиш ўргатади.

3. 47~ 1 5.	Ар^Г^ мавзуси бўйича кўрик танлови.	Режа асосида	Деканат, гуруҳ мураббийси	Аниқ мисолларда ўз бурчини кўра билиш малакасини шакллантиради.
	^ан бурчим" олдидаги мавзусида бахс-мунозара.	Уқув йилининг биринчи ярмида	Гуруҳ мураббийси	Аниқ мисолларда ўз бурчини англаб олишни шакллан- тиради.
	Китобхонлар анжумани, адабий кечалар- Ёшлар шоуси.	Режа асосида	"Камолот" ешлар ҳаракати, гуруҳ мураббийси кутубхона рахбарияти	Ёшларга хос қизиқувчанлик, •эркинлик орқали ўз Ватани фуқа- роси эканлигини англашни ўргата- ди. Китоб билан ишлашга қизиқиш уйғотади.
	Ёшлик, ватанпарварлик қўшиқлари байрами.	Март	Ижодий гуруҳлар, гуруҳ мураббийси	Уқувчиларда Ва- танга бўлган муҳаббатни орттиради.
	6. "Аждодларимиз мероси - кадриятлари-миз асоси" мавзусида учрашув.	Йил давомида 4 марта	"Камолот" Ёшлар ижтимоий ҳаракати, гуруҳ мураббийси	Миллий кадрият- ларимизни чуқур англашни ўргата-ди.
7. "Оиланинг содиқ фарзанди Ватан фарзанди" мушоира, мулоқот.	Режа асосида	Факультет, гуруҳ мураббийси	Очиқ мулоқотда оилага ва Ватанга содиқлик туиғу- лари ривожланти- рилади.	

Ш, Ўқувчиликнинг етук даври (IV курс)

^Ъ	Тадбирлар	Муддати	Масъул	Натижа
[. 17 "	"Ўзбекистон фарзанди шундай йўл тутади" мавзусида очик муло- кот.	Йил давомида	Факультет, гуруҳ мураббийси	Мутахассис сифа- тида ўз йўлини танлаш, шу орқали ўз Ватанига зарур- лигини англашга ёрдам беради.
	"Замондош - ҳамкасб" мавзусида эстафета. - М^!;! ^ хизматга	Уқув йилининг 2 ярмида	Гуруҳ мураббийси кафедра	Ҳамкасблар фикри орқали Ватан равнақи учун

	тайёрман Ватаним!".		тарбиячи- лари	к^линадиган ишларни ^дгай^олад!
3.	Бошқа олий таълим муассасалари ўртасида в ид ео-анжуманлар.	чорла Режа асосида	Таълим муассасала ри	Бошқа ОТ. тенгдошлар ҳақида маълумотлар билишга беради.
4.	Нотиклар танлови.	Уқув йили давомида	Факультет, "Камолот", ЎИХ, гуруҳ	Уқувчиларда оғзаки шаклланишш ёрдам бер_ади.
5.	I "Мен - оила - Ватан" мавзусида ижодий иншолар кўрик-тан- ЛОБИ.	Март, апрель	Кафедра- лар, ^гуруҳ мураббийси <u>мураббийси</u> Ректорат, факультет, кафедралар, гуруҳ мураббийси	Ўқувчи ёшлар оиладаги. жг даги ўрнини лашга бер_ади Ўқувчиларни касбидан фахрланиш, мустақил ча масъулиятини • қилишни шакллантира рад
6.	"Касбим-фаҳрим" мавзусида битирув- чилар учун тантанали кеча.	Июнь		Юкорида келтирилган тахмилий тарбиявий

иш режасида белгила^ тадбирларнинг маҳорат билан ташкял этилиши,
ўтказилиши ва таҳ қялиниши бўлажак мутахассислар-ўқувчи-ёшларни
жамиятнин! со! фухароси ва юксак касбий малакага эга бўйиши билан бир
қаторда:

ижтимоий тараққиёт йўлида давлат сиёсатининг ло^чая
масалаларини билига, ижтимоий муаммолар ва жараёнларни мустақил таҳд
қяла олиш;

- миллий истиқлол ғоясига асосланган фаол қайтиш нуктаи назариг^
бўлиш, ўз фикрини баён қила олиш ва илмий асослай билиш;

- табиат ва жамиятдаги жарасн, ходисалар ҳақида яхлит тасаввурга •
бўлиш, шахсни жамиятдаги бошқа аъзоларига, атроф-муҳитга муносабагГ
белгиловчи ҳуқуқий ва маънавий мезонларни билиш, ахборотларни йиғиш
саклаш ва қайта ишлаш, мустақял бнлим олиш, ўз-ўзШ
такмиллаштиряшя билиш ҳамда улардан ўз ҳаёти ва касбия фаолият^
фойдалана олишга шароит ва имконият яратадя, ҳабтга тайёрлайди.

Таълим муассасасида ўтказилгяя барча гадбирларда, одатда. таъл(
муассасаси раҳбари, тарбиячлари, услубчилар, ота-оаялар катнашадя^
Одатда, тадбир ўтказилгач, унинг таҳляли ўтказилади. Тадбирнинг тах-л*
самаралн ва натижали ҳамда келгуси ншга фойдали бўлиши кўп жихатДИ

...г УЧУН керакли саволларнинг тўғри қўйилишига боғлиқ. Шунинг
^н ТИЛ КИЛИШ у 3 I,—«

ўтказилган тадбирларюшг ҳар томонлама тахлилида: Қуиилган
(ишилдими ва нимага асосланиб бунга баҳо бериш керак? Нима шди-ю,
нима амалга ошмай колди, нима сабабдан? Ўтказилаётган а
ўқувчиларнинг муносабати ва иштироки қандай бўлди? ва ш.к. аога
тўлиқ ва ижобий жавоб олиш зарур. Бундай жавобларнинг л
ташкilotчиларнинг тарбиячи сифатидаги маҳоратлари, тарбиявий
услугиёти ҳақидаги билимлари, кўникма ва малакалари ҳамда шинг
ташкilotчилик, конструктивлик, мулоқот ўрнатиш қобилиятлари бир
тарбиявий ишга акмеологик, креатив, рефлексив ёндошувларига пик Бу
эса, тарбиячи, гуруҳ тарбиячилари, ташкilotчилардан ҳамиша ўз шимлари,
кўникма ва малакаларини мустақил тартибда, маҳорат
[актабларида, малака ошириш марказларида ва муассасаларида ошириб
ришларини талаб этади.

Шуларни эътиборга олган қолда, Ўзбекистон Республикаси
[резвдентининг "Исчсъдод" жамғармасида тарбиячилар, гуруҳ
арбиячилари, ташкilotчиларнинг малакасини ошириш ва уларда тарбия
гараёни, тарбиявий ишлар технологияси, тарбиячиарнинг фаолияти,
[арбиявий тадбирларни тайёрлаш ва ўтказиш бўйича малака ва
(ўникмаларни хосил қилиш мақсадида "Тарбиявий ишларни ташкил этиш"
(астури ишлаб чиқилди. Дастурнинг **асосий мақсади** республикамининг
(•аълим муассасаларида фаолият кўрсатаётган тарбиячи, гуруҳ тарбиячилари, -
ашкilotчиларга замонавий педагогик технологияларнинг ажралмас қисми
>ўлган тарбиявий технологияларни ўргатиш, леда^югика ва психология
онларига оид билимларини янада мустаҳкамлаш ва олган билимларини ўқув
тарбия жараёнида қўллаш олишга ўргатиш, шунингдек, уларга педагогик
чаҳорат сирларини очиб беришдан иборат.

Уқитиш жараёни 5 кунлик жадал интерфаол тренинг кўринишида
1мштта оширилади. Курс 40 соатга мўлжалланган.

«Тарбиявий ишларни ташкил этиш» курси интерфаол ўқитиш жараёни
сифатида модул асосида ташкил этилган. Дастурни амалга оширишнинг ҳар
бир кунига аниқ белгиланган мақсад қўйилган бўлиб, аниқ қафолатли
атижага эришиш, назорат ва баҳолашга йўналтирилган, Қуйида ушбу курс
бўйича кунлик мавзулар ва уларнинг қисқача мазмунларини келтирамиз (бу
дастурдан таълим муассасаларидаги маҳорат мактаблари, услугиёт
оирлашмалари, тарбиячилар, гуруҳ тарбиячларини малакасини ошириш учун
(иладиган амалий-услугиий ўқув семинарларида фойдаланиш мумкин).
қоният ва шароитдан келиб чиққан холда, дастурда берилган
улотларни 5 кун мобайнида кетма-кет ёки ҳар хафтанинг аниқ бир кун
ёки кунига 2 соат ажраган қолда амалга ошириш мумкин.

3.1. «Тарбиявий ишларни ташкил этиш» курсининг кундалн мавзулари

1 - кун мавзуеи: Тарбиявий жараён ташкилотчиси

1-машғулот	Тренинг. <i>"Контакт"</i> . Укув жамоаси яштирокчиларинм бири билан таништириш, Дўстона муносабат ва ижя муҳитни юзага келтириш. Машғулот қатнашчиларм ижодий имконияти ва шахсий сифатларини Аудиториянинг ишлаши учун қулай шароитни в; келтириш, гуруҳда руқий муҳит ҳамда ижодий фаот хоҳиш уйғотиш. Якка тартибда ва кичик гуруҳларда ш Машғулоттаҳдили.
2-машғулот	Сукбат-мунозара. <i>«Тарбиявий жараён ташиқлотч шахси еаунга қуйиғадиган замонавий талаблар»</i> . Тарбиячилар ишларининг мазмуни ва шакли Укувчилар гуруҳлари фаолиятини ташкил этипЯ мазмуни ва усулларини танлаш. Тарбиявий жЯ ташкилотчисининг педагогик қобилияти ва ўзига • хусусиятлари. Тарқатма материаллар билан жамоада ва я тартибда ишлаш.
3-машғулот	Тренинг, <i>"Тарбиячи фаолияти"</i> . Тарбиячилар! вачифаси, гуруҳлар билан олиб бориладиган тарбияЛ ишларни режалаштириш услубиёти. ТарбиячиларинишЯ <u>режаси.</u> _____
4-машғулот	Тренинг. <i>"Тарбиячи ва жамоа"</i> . Укувчилар жамоася шакллантириш ва тарбиялаш методикаси. КЛ гуруҳлардаги ишлар; "Тарбиячи ўкувчилар жамоасига таъсирини утказади", "Укувчилар жамоаси тарбиячига таъсирини ўтказади", "Тарбиячи ўкувчилар жамоаси бшв ҳамкорлик қилади". Гуруҳлар тақдимоти. Иш натижалари] эълон қилиш. Видеофильм томоша қилиш: ўкувчилар жамоасин! кўринишлари ҳақида лавҳалар томоша қилиш, таҳл қилиш.

Укув куни якунида куи мавзуси асосида «Иерархия техникас услуби бўйича уйга вазифа берилади.

2 - кун мавзуси: Халқ педагогикаси **манбаларн** - ёшлар тарбиясининг асоси

Янги кун машғулотлари кечаги кун мавзуси бўйича уйга вази^И кўриб чиқиш, ёдга олииг, таҳлил этиш, баҳолаш ишларшш а.ма"1 оширишдан бошланади (шу ҳолат ҳар куни қайтарилади).

	Суҳбат-мунозара. <i>"Халқ анъналари, урф-одатлари тарбия воситаси сифатида"</i> . Маданий-оқартув ишлари. Одатлар, удумлар, байрамлар, диний маросимлар ва уларнинг тарбиявий аҳамияти ҳақида. Уқувчиларда умуминсоний кадрятлар, миллии урф-одатларга ва давлат рамзларига ҳурматни шакллантириш йўллари. Тарқатма матер_иаллар_билан якка тартибда ва жамоада ишлаш. _____
'-машғулот	Тренинг. <i>"Педагогикада"</i> . Даврларнинг таълим-тарбияси таҳлили ва уларнинг ёшлар тарбиясига бўлган ижобий ва салбий таъсири. Тарқатма материаллар билан кичик <u>гуруҳларда ишлаш.</u>
1-машғулот	Тренинг. <i>"Галерея"</i> . Муомала ва муносабат одоби. Тарбиячи ва ўқувчи, ака-сингил, ота-она ва ўқувчи, қариндош-уруғлар, кўни-кўшнилари, ёшлар одоби ҳақида. Тарқатма материаллар билан якка тартибда ва кичик гуруҳларда ишлаш.
В-машғулот	Тренинг. <i>"Чамбарак"</i> , Тарбиявий жараёнда учрайдиган вазиятлар ва уларни ечиш йўллари, педагогик вазифалар ечимини топиш. Жамоа бўлиб, кичик гуруҳ, якка тартибда ишдаш. Гуруҳлар тақдими.

Ўқув кунни якунида кун мавзуси бўйича «Қадам-бақадам» услуби бўйича уйга вазифа берилади.

3 - кун мавзуси: Ҳозирги замон глобал муаммолари

Кечаги кун мавзуси бўйича уйга вазифани кўриб чиқиш, ёдга олиш, гаҳдил этиш, баҳолаш ишлари амалга оширилади.

-машғулот	Суҳбат. <i>"Ёшлар тарбиясига салбий таъсир этувчи таҳдидлар ва хатарлар"</i> (халқаро терроризм, диний экстремизм, гиёҳванд моддалар тажовузи, ОИТС, эгоцентризм, ахлоқ- сизлик фалсафаси, космополитизм) ва уларнинг олдини олиш йўллари ҳақида. Тарқатма материаллар билан кичик гуруҳларда ишлаш.
2-машғулот	Тренинг. <i>КБИ (кузатиш, баҳслашиш, ишонтириш)</i> . Уқувчиларда фаол ҳаётий ҳолатни шакллантириш. Жамоада ишлаш кўникмаларини шакллантириш. Ўзгалар фикрини ҳурмат қилган ҳолда далиллаш, ишонтириш, асослаш, мунозара олиб бориш маҳоратини ҳамда муросага келиш ва изланиш қобилиятини шакллантириш. Бахс ёки мунозара ўт^азиц^м^тодикасини ўрганиш. Жамоа бўлиб ишлаш.
3-машғуло1	Видеотренинг <i>ИМАК (ишонтириш мактаби)</i> . Ишонтириш I маҳоратини шакллантириш. Ностандарт вазиятларда ўзилг ! ва жа.моани бошқариш маҳоратини пшкллантириш. Мумкин ! _оўлган_м^а_ммоли вазиятларни олдиндан^ кўра билиш.;

Уларни хап этиш йўллари излай билиш. Та^
^атершлар билан ишлаш.

4-машғулот \ Ишчан-ролли уин. "Гиёҳванд устидан суд".
жараёни акс эттирган ҳолда роллар ижр!
гиёҳвандликнинг салбий таъсири ва оқибатларини
бериш, Якка тартибда ва гуруҳларда и|
Видеоматериалла^дан_фойдаланиш.

Уқув кунни якунида кун мавзуси асосида «5\УОТ-тахлил» услуби 6Я
уйга вазифа берилади.

4-кун мавзуси: Тарбиявий ишлар услубиёти

Кечаги кун мавзуси бўйича уйга вазифани кўриб чиқиш, ёдга **ов**
тахдил этиш, баҳолаш ишлари амалга оширилади.

I-машғулот Сухбат-мунозара. "Жамоавий ижодий ишлар педат
технология сифатида". Жамоавий ижодий иш пед^И
технология сифатида. Жамоавий ижодий иш услубиёП
уни амалга ошириш: педагогик мақсади а мувофиқ
биргаликда лойиҳалаш, ишни тзйёрлаш, ипиш олиб бор|
тахлил этиш. Жамоавий ижодий ишларнинг шакли
фестиваллар, эстафеталар, трнинглар, байрам.лир, мавз!
кечалар, танлов ва шоулар, дискотека ва иг.к.лар. Блиц-ў|
"Мен-тадбир ташкилотчиси"ни ўтказиш.
Видеofilm томоша қилиш; Оммавий жамоавий лжо^
иш (умумтаъли_м_ёки олий таълим муас(асаси ^шсодида)
2-машғулот Тренинг. "Панорама". Амалистдаги жамоавий ижо|
3-машғулот ишни танлаш ва лойиҳалаштириш услубияти. Жамоа|
4-машғулот ижодий ишларни ташкил этиш, гайёрлаиғ ва ўтказ
режасини - технологик харитасини гузиш. Якка гартибда|
кичик гуруҳларда ишлаш. _____
Тренинг. «САН-самарали, ахлоқ^чи, назокатин». 51кка|
жамоавий ижодий фаолият малакаларини юаклаптира
Ижодий қобилият ва ижодий тасаввурни ҳамда безати
ишлари қобилиятини ривожлантириш. Жамоа ва ки^
ижодий гуруҳларда ишлаш. _____ III
Видеотренинг "Озгаки журнал" еки "Ахборот соагп*
Тақдимот. Жамоаий ижодий иш ва ижодий гуру?^
ишининг тақдимоти. Фикр ва мулоҳазалар. Натихапа1|
эълон қилиш.

Ўқув кунни якунида кун мавзуси асосида «САН - самарали, ахл^
назокатли» технологияси асосида уйга вазифа (ижодий иш) берилади.

::

5-кун мавзуси: **Ижодий ишлар фестивали**

V-ъ -и кун мавзуси бўйича уйга вазифани кўриб чиқиш, ёдга олиш, этиш, баҳолаш ишлари амалга оширилади.

- Треннинг. **«РейБасН»**. Уқув семинаридан олинган билим, кўникма ва малакаларни амалиётда қўллаш таҳлили ва баҳоси. Муайян ҳолатни шакллантириш бўйича машқлар. Таркатма материаллар билан яқка тартибда, кичик гуруҳларда ва жамоа бўлиб ишлаш.
- 13- *Ассесмент (ижодий ишлар ҳимояси):* тингловчиларнинг касбий ва педагогик маҳорати, новаторлик даражасини аниқлаш ва баҳолаш, уларнинг ўтилган машғулотлар асосида тайёрлаган ижодий тарбиявий жараён технологиялари ҳимояси. Яқка тартибда ва кичик гуруҳ шаклидаги ҳимоя. _____
- Давра **сухбяти**. Утилган мавзулар асосида савол-жавоблар. Тингловчиларнинг интерфаол ўқув-семинари бўйича фикрлари ва таклифлари. _____

Изоҳлар:

1) *Ассесмент (ажеятеШ)* - ходимларни баҳолаш, аттестация қилиш сули бўлиб, иштирокчилар гуруҳи маълум синовдан ўтказилади; ишбиларонлик ўйинлари, тест топшириқлари, ўз-ўзини тақдимот қилиш, ёзма ишлар а қ.к. Одатда, ўрта ва юқори босқич раҳбарларини ички баҳолашда ўлланилади. Энг аниқ ва самарали усул ҳисобланади.

2) *Фидбек (РейБасБ)* - қарши таъсир. Семинар ўқиши тугаганда ёки қув дастури бўйича бирон мавзу ёки бўлимни ўрганиш тугаганда ўтказилади. Семинар ёки дастур мавзуси, бўлимидан нима ўргандик? - аволига жавоб берилади. Юқорида тарбиячиларга услубий ёрдам сифатида ахборот ва арбиявий соатлар, ота-оналар йиғилишини тренинг машғулотлари ёки арбия машғулотлари шаклида ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар еришга ҳаракат қилинди. Тарбиячилар қуйида келтирилган машғулотларни >ир вариант сифатида қабул қилиб, таълим муассасасининг имконияти, лароитидан келиб чиққан ҳолда, уларни ташкил этишлари ва ўтказишлари мумкин.

Кейинги вақтда педагог ва амалиётчилар томонидан жуда кўп явии технологиялар яратилган бўлиб, уларнинг кўпчилиги амалиётда э келинмоққа. Кўлланманинг бу бўлимига киритилган тарбиявий 1ялар, асосан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг жамғармаси Масофали ўқитиш марказида фаолият кўрсатган >иячилар томонидан яратилган ва тарбиявий ишларни ташкил ма максадли малака ошириш курсларида амалий жиҳатдан ўтган. Қуйида тарбиявий технологиялар тавсифномаси ва >аъзиларини ўтказиш методикасининг ёзма баёнини келтирамиз:

4-§. Тарбнвий технологиялар тренинглари тавсифномас!

"Танишув" *тренинги* - ўқувчиларни бир-бири билан тани(дўстона муносабат ва ижодий муҳитни юзага келтириш, уларнинг имкониятлари ва шахсий сифатларини очиш, жамоада ишлаш уч[^] шароит вужудга келтириш ҳамда ўқувчилар ўртасида рухий тўеий энгишга йўналтирилган,

«Мураббий ва жамоа» *тренинги* - мураббий ва жамоа билан! муаммолари моҳиятини аниқлаш малакасини шакллантириш, унинг ея излаш ва топишга йўналтирилган.

КБИ - *кузатиш, баҳслашиш, ишонтириш трешинги* - фаол! холатни, лидер (сардор)лик сифатларини, жамоада ишлаш кўпикмал; ҳамда ўзгалар фшфини хурмат қилган қолда далиллаш, ишом асослаш, мунозара олиб бориш маҳоратини, мурасага келиш ва • қобилиятларини шакллантиришга йўналтирилган.

ИМЛК - *ишонтириш миктаби тренинги* - ишонтириш (я йўлларини топиш, уни асослаб бсриш), ташкилотчилик қоби.чият ностандарт вазиятларда ўзини ва жамоани бошқара олиш ҳамда н бўлган муаммоли вазиятларни олдиндан кўра билиш, уларни ҳалД йўлларини излаб топиш маҳоратини игакллантиришга йўналтирилган.

«Учлик» - *САН ~- самарали, ахдоқий, назокатли тренинги* ишлари, ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантириш, *т* тасаввурня ривожлантириш, ташкилотчилик қобилиятларини, турли 63 эскизларни тайёрлаш кўникмаларини шакллантиришга йўналтирилган,

«Саҳна» *тренинги* - ижодий фикрлашни ривожлантириш, тадбш режа-сценарийсини тузиш кўникмаси ҳамда саҳна ва актёрлик асос маданият, режиссура, тадбирни ташкил этиш, нотиклик маҳор шакллантиришга йўналтирилган.

АЖИЛ *амалиётда жамоивий ижодий ишлар тренинги* жамоавий ижодий ишни ташкил қилиш, тайёрлаш ва ўтказиш услублз ўрганиш ҳамда ижодий фаолиятни шакллантиришга йўналтирилган.

«Баҳслашув клуби» *тренинги* ўқувчилар ўртасида мунозаралар ўтказиш ва баҳслашув клубларини ташкил этиш ҳамда уЯ баъзи янглиш фикрлар, атрофда содир бўлаётган воқеа ва ходисаларга *кя* курашиш, иоўрин фикрларга ўз вақтида қаршилиқ кўрсатиш ёки билдири| фикрни тўғри, нотўғри эканлигини аниқлаб олиш, ўз фикрини бошқа ўтказа олиш, таъсир эта олишга ўргатиш ва баҳслашиш мадани* шакллантиришга йўналтирилган.

«Танқид қилишни ўрганинг» *тренинги* - танқид кўринишШ таснифи, уларни ишлатиш йўллари билан таништириш, танқидни "Ш қабул қилиш кўникмаси ва танқид қилиш маданиятини шакллантирад йўналтирилган.

«Келишув ва зиддият» *тренинги* - мантикий ва танқидий фнквр мурасага келиш маҳоратини гиакллантириш ҳамда асосли баҳсл[^]

дларин таништириш, зид педагогик жараён ва фаолиятда учрайдиган
олишларига кўмакчилик педагогик жараён ва фаолиятда учрайдиган
т вазиятлар, ., — г- ларини
тириш ҳамда педагогик вазифаларни ечишга ишлатилган.
техникаси «Мураббий шахси»

ИТОХ' Юкорида келтирилган «Тарбиявий технологиялар тренинглари»
• > {Бномиси»да баён этилган тренинглари ташкият этиши, ўтказиши ва ш
этиши машғулоти давомида яқин, жуфт, кичик ва катта гуруҳ, ' \, оа
шаклида амалга ошириши мумкин.

Ҳозирги кунда гуруҳ аъзоларини бир-бирлари билан танишувини
сказиш, гуруҳларда самимий ижтимоий-руҳий муҳитни яратиш,
гвчиларда бир-бирларига ҳурмат ҳиссини уйғотиш, тарбиялаш, гуруҳ
ишлаш кўникмаларини шакллантириш бўйича жуда **тренинги**

Абийларнинг шахсий, ва касбий фазилатлари қамда мураббий ф аолияти
ш зарур /г."^"м" фазилатларни аниқлаш ва ушунини таянч ялашга
налтирилган

кўплаб тренинг [ашқлари, ўйинли машғулотлар, коммуникатив
тадбирлар, дарслар штилган, уларга услубий тавсиялар ишланган. Қуйида
тарбиявий ишларни амалга оширишга ёрдам берадиган
Ўзбекистон Республикаси президентининг "Истеъдод" жамғармаси
тренерлари томонидан яратилган Ганишув" ("Контакт") тренингининг бир
неча вариантларини ёзма баёнини [авола этамиз. "Ганишув"нинг ушбу
вариантлари таълим муассасаларининг [арча сшдаги тарбияланувчилари
учун йўнаштирилган.

4.1. Тренинг "Контакт"- жамоавий \икоя тузиш

Тренинг мақсади:

- ўқув жамоаси иштирокчиларини бир-бири билан таништириш;
- дўстона муносабатни ва ижодий муҳитни юзага келтириш;
- ўқувчилар ўртасидаги руҳий тўсиқларни енгиллаштиришга ўргатиш.

Тренингдан кутиладиган натижа: Мазкур тренинг тарбиячи ва
қувчилар жамоасини, унинг табиати, ижодий имкониятлари, қобшятлари,
1 -муносабатлари, шунингдек, педагогик жараёнда ким билан қандай
ишни, нимага эътибор беришни, кимга нимада ёрдам беришни, кимни
зватлашни ва ш.к.ларни билишга имкон яратади.

Машғулоти ўтказиш тартиби. Машғулот бошланишидан олдин
илтимосига кўра ўқувчилар хонанинг киравериш жойида махсус
иерлаб қўйилган рақамлар ёзилган қоғозлардан биттадан танлаб
1 қамли қоғозлар ўқувчилар сони бўйича тайёрланади) ва доира •лида
уйилган стулларга бориб жойлашадилар.

Қўра Р ў³ жойларини эгаллагач, тарбиячи улар билан тузиладиган
таклиб ' ^{вз}У^с ини келишиб олади ёки тарбиячининг ўзи бирон бир мавзу
(ҳикоя мавзуси ўқувчиларнинг ёши, қизиқишларини ҳисобга

олган ҳолда саргузаштли, ҳаётий ёки ёшлар ҳаёти, ^одоб-ахлоқця бўлиши мумкин).

Машғулот ўқувчилардан бирининг бирон бир мавзу ёки таВ мавзу асосидаги ҳикоясидан бошланиши мумкин (унча фаол 5т гуруҳларда мавзу бўйича ҳикояни тарбиячининг ўзи бошлаб и мумкин). Ҳикояни бошлаган ўқувчи, унинг энг қизиқарли жойида сўЯ тўхтаб, "Ҳикояни давоми ракамли ўқувчида" дейди. Раками кўр<Я ўқувчи ҳикояни (воқеани) тўхтаган жоиидан (мавзудан чиқмаганш бошлаб давом эттиради. Бу ўқувчи ҳам аввалги ўқувчи каби ҳикояв кизиқарли жойида тўхтаб "Ҳикоянинг давоми ракамли ўкД дейди. Мос ракам кўрсатилган ўқувчи қикояни (воқеани) келган яЛ бошлаб давом эттиради. Ҳикояни сўзлаш, давом этгириш дави ўқувчиларнинг ҳар бири иштирок этмагунча, шу тариқа давом этади.

Тарбиячи ўқувчиларнинг сўзлаётган ҳикоялари бир-бирига маД боғлиқ ва мазмунга эга бўлишини кузатиб боради ҳамда маЯ мазмундан четланиш бўлса, бу ҳолатни тўғрилаб боради.

Ҳикоя тузилгач, тарбиячи барчага миннатдорчилик билдирая керакли тавсияларни беради.

Йзоҳ: ўқувчилар жамоасини яхлит бир жамоа ишклида шакллЛ %амда ўқувчилар ўрЯпасидаги муносабатни самилши оў;иши,:^а ёрдим оет бу каби тренинглар жуда кўп, уларни ўтказиш тартиблари ҳам тт тулшн. Масалал: жамоа бўлиб эртак тўқиш (доира шаклида да^Ш ўқувчииярдан бири эртакни бошлаб беради, енида ўтирган уни Я эттиради, асосий шарти, ҳар бир ўқувчи эртакни давом эттиришида фЛ бир жумла ишатади, шу тариқа ўқувчилар кепша-кет биттадан яш айтган ҳолда эртак тўқшидилар, эртак мазмунан тугаллан.маи машғулот давом этади, ўртадаги узилишларли тарбиши кузатиб, ш^Я боради, Масолан, бир ўқувчи: "Бир бор экан. бир йўқ экан ", иккинчи }^Ш "Бўри баковул экан, чумчуқ чак,имчи экан", учинчи ўқувчи: "Қодим }Ш замонда бир чол вакамтир бўлган экан", тўртинчиўқувчи,...).

Юкоридаги каби **"Саргузаштли ҳикоя тузиш"** (саргузаштлар л^{СН1} куруклик, тоғлар, ўрмондаги воксалар ҳақида), **"Дунё бўйлаб сасҳат"**И мамлакатдан яқинчисига боришдаги воқеалар ҳақида), **"Жонажоп ў-Ш бўйлаб саёҳат"** (вилоятлар, қир-адирлар, боғу роғлардаги воқеалар хаяЯ **"Она шаҳрим - кўркем Тошкентим"** (шаҳар кўчалари ҳақида) ва ^Н мавзулар бўйича ҳикоялар тузишни ташкил этиш мумкин.

4.2. "Контакт" - "Пиёла" тренинги (ўйин)

Тренинг мақсади:

нух ўйин оркали ўқувчиларни жамоага тез киришиб кетишларига Ц>ниятвашароитяратиш;

- ўқувчилар ўртасидаги кескинлик, бегонасирашликни иуқотиш;
- ўқувчилардаги ижобий кайфиятларни кўллаб-қувватлаш;
- ўқувчилардаги ноанъанавий ижодийликка кўмаклашиш.

Тренингдан кутиладиган натижа: ўқувчилар ўртасида дўстона итпсабаг ва ижодий муҳитни юзага келтириш, уларнинг ижодий «к>ниятлари ва шахсий сифатларини очиш, ўқувчилар ўртасида рухий всиқларни пасайтиришга шароитяратиш.

Машғулоти ўтказиш тартиби. Ўқувчилар доира шаклида Ёйлашадилар. Тарбиячи даврада ўтирган ўқувчилардан бирига пиёла бера уриб, куйидаги топширикни беради: у кўлига олган пиёлани даврадаги 'кун'иларга навбатма-навбат бериб чикади, лекин у ўқувчиларга пиёлани хар ал хар хил усулда, кўринишда бериши, бир хиллик бўлмаслигига харакат ;илиши лозим. Пиёла берастган ўқувчи янгироқ бир усул тополмаса ёки .аракати кайтарилса, ўқувчилар жамоаси унга кизикарли, кулгили, ёшига мос <арима топшириги беради ва унинг ўрнига бошқа ўқувчини танлайди. >ерилган барча жарималарнинг топшириклари ўйин тугагач, ижро этилади.

"Пиёла" ўйини даврадаги ҳамма ўқувчилар навбати билан ўйинда шиирок этганларидан сўнг ёки янги оригинал фикрлар тугамагунча давом тади ёки вақтга караб тўхтатилади. Машғулоти эса, ўйин давомида "жарима" >лган ўқувчиларнинг ўз топширикларини бажаришлари билаё^ тугалланади. Жарима" олганларнинг чиқишларидан сўнг, тарбиячи ўқувчилар билан 'тказилган машғулоти яқун ясайди.

4.3. "Хоккей" (ўйини) тренинги

Тренинг мақсади: ўқувчиларни ўйин элементи оркали савол тузишга, ларга жавоб беришга, уларда мустақил фикрлаш, ўз фикрини мустақил, эғзаки баён қила олиш кўникмаларини шакллантириш, ўқувчилар чини кенгайтириш. турли мавзулардаги билимларини кенгайтириш, -анъати элементлари билан таништириш, яқка, гуруҳда ишлашга <мконият яратиш.

|хбоп *Нг **лан кутиладиган натижа:** ўқувчилар турли мавзулардаги >илан танишадилар, савол тузиш ва жавоб беришга ўрганадилар, [ни баён этишса, кўл ахборот, маълумотлардан хабардор бўлиш

кераклигини тушунадилар, мустикал равишда саволлар тузиш ёки топишга кизиқиш уйғонади.

Машғулоти ўтказиш тартиби. Тарбиячи ўқувчиларга машғ ўтказиш тартибини тушунтиришдан бошлайди. Сўнгра, ўқув»Е хохишларига кўра (ёки символ (турли белги)лар, еки расмлар, ёки ря ёзилган коғозлар, рангли коғозлар ёрдамида) 4 та гуруҳга бўлади: 2 та 6 кишидан иборат, қолганлари эса, тенг иккига бўлинади. Тарбиячи мусобақаларидан "ХоккеЙ" ўйини ва унинг ўйин қоидалари I ўқувчиларни таништиради ва 6 кишилик гуруҳларни спорт жа сифатида қуйидаги ролларга бўлади: 3 киши - "марказий хужумчи" (^ киши - "ҳимоячи" (Х), 1 киши - "дарвозабон" (Д). Уларни шу тар жойлаштирилган стулларга ўтиришни таклиф этади: биринчи қато; "марказий хужумчилар" (3 киши), иккинчи қаторда (улар орқаск "ҳимоячилар" (2 киши), учинчи қаторда (улар орқасида) - "дарвозабс киши). Бу жамоанинг қаршисига худди *шу* тартибда иккинчи я жойлашади. Қолган ўқувчилар жамоалар жолашган майдоннинг • томонига "ишқибозлар" ва "захира ўйинчилар" сифатида жойлашад Томонларнинг бири бир жамоани, иккинчиси эса, иккинчи жамоани давомида кўллаб-қувватлаб турадилар.

Тарбиячи ўқувчиларни гуруҳларга бўлиб жойлаштириб бўлгач, бир жамоа ўзига капитан сайлаб олишини илтимос қилади ва машғулот асосий қисмига ўтиб, ўйин тартибини тушунтиради.

Жамоалар бир-бирларига бугунги машғулот мавзуси бў! ажратилган вақт давомида 3 тадан савол, ишқибозлар эса, "рақиб" *т* аъзоларига биттадан савол тайёрлайдилар. Саволлар очик (изоҳли жавб талаб этувчи) ёки ёпик саволлар (аниқ жавобни талаб этувчи) бўлиш тарбиячи ўқувчилар билан ўйин бошланиши олдидан келишиб *от* Саволлар тайер бўлгач, ўйин бошланиши ҳақида бонг урилади (ёки см|

(ишқибозлар)

		МХ		МХ			
	v	+	+	+	Х		
π	+	+	+	+	+	Д	
+		+	+	+	+	+	
	+				+		
(1 - жамоа)						(2 - жамоа)	

(ишқибозлар)

берилади) ва жамоалар кўлига кичик қопток берилади, ўйин даволшДЧ қопток ўйинчилар кўлидан қулга утиб туради. Тарбиячи бу ўйинда "х.ач ролида бўлиши мумкин.

•oidasi куйидагича: судья аввал "куръа" ташлаб, қайси жамоа илашини аниқлаб олади, бошловчи жамоага ўйин коптогини

биринчи

берад^анинг биринчи тайми бошланади ва бунда биринчи бўлиб ўйин жамоанинг "марказий ҳужумчи"лари, иккинчи жамоанинг (бошлаг. жўмчилари)ига савол берадилар, ўйлаб кўриш учун 3 дақиқа

л пади "Рақиб жамоанинг марказий ҳужумчилари саволга жавоб ҳакам ғолибликни уларга бериб, ҳисобни 1:0 деб эълон қилади, бу "иккинчи жамоага шу тартибда ўйинни давом эттиришга имкон берилади, агао жамоанинг "марказий ҳужумчилари" 3 дақиқа давомида

6 бсра олмасалар, кулларидаги коптокчани орқада утирган жавобчи"ларга бсришади, уларнинг уилаб куришлари учун ҳакам 2 дақиқа беодаи. "Ҳимоячи"лар саволга жавоб беришса, бу жамоа голибликни элади ва ўйинни иккинчи жамоа худди шу каби давом эттиради, агар жавоб бериша олмаса, улар коптокчани орқада ўтирган "дарвозабон"га беришади. ҳакам "дарвозабон"ни ўйлаб кўриши учун бир дақиқа вақт беради, агар у жаюб бера олса, жамоа голибликни қўлга киритади, иккинчи жамоага янги ўйин бошлашга рухсат берилади, жавоб бера олмаса, жамоа мағлуб деб топилади, лекин жамоа ўзининг "ишқибозлар"идан ёрдам олиши мумкин, "ишқибозлар" жавоби тўғри бўлса, жамоа голибликни қўлга киритиши мумкин, у ҳолда иккинчи жамоа ўйинни давом эттириши мумкин, агар шунда ҳам жавоб топилмаса, иккинчи жамоа ўйинни янгидан гокоридаги тартибда давом эттиради. Умуман олганда, ҳар гал жамоа аъзолари саволга жавоб беришда қийналиб қолсалар, ў "ишқибозлар"идан ёрдам олишлари мумкин ски жамоа аъзоларидан бири уйинчи сифатида даражаси паст бўлса, жамоа капитани "захира ўйинчилар" билан алмаштириши мумкин. Ҳакам ўйин давомида ажратилган вақтни тўғри бажарилишини назорат қилиб боради. Вақт чегарасидан чиқиб кетишга йул қўймайди.

Уйинда "марказий ҳужумчилар"нинг бир-бирларига берган саволлари кандай натижа беришидан кагъий назар, ўйиннинг иккинчи тайми бошланади.

Уйиннинг иккинчи тайми "ҳимоячилар"нинг саволларидан бошланади биринчи таймда ўтказилган ўйин тартиби каби давом эттирилади. аволларни жавобини уйлаб кўриш учун юкоридаги каби "марказий "Ҳужумчилар"га - 3 дақиқа, "ҳимоячилар"га - 2 дақиқа, "дарвозабон" учун - } Од ажратилади. Иккинчи тайм тугагач, ўйиннинг учинчи тайми ошланади.

шнинг учинчи тайми "дарвозабон"ларнинг бир-бирларига тан саволларидан бошланади, унинг давоми 1 -2-таймдаги тартиб аида ўтказилади.

иннинг 4-5-таймлари "ишқибозлар"нинг бир-бирларига ёки жамоага савол беришлари билан давом эттирилиши мумкин. ум адарнинг тайёрлаган саволлари тугагач, ўйин тўхтатилади ва •об эълон қилганиб, голиб жамоага миннатдорчилик билдирилади

ёки совға бсрилади. Тарбиячи ўқувгалардан ўйин ҳақидаги фиктЯ аниклайди ва ўз фикрларини билдирган ҳолда машғулотнй тугагади. ч

Изоҳ: ўйиннинг қанчалик давом этиши, униг қай даража^Ш кетма-кетликда белгиланган қоида ва тартиб асоси(>a тишиқ.1 ^>тқ.ти\ биан бир қаторда, умуман ўйин учун ажраппигап н^қпишиц,' қўЛ кампишига боғлиқ. Шуларга қараб, ўйиннинг давом этиши муддатин^Ш ёки қисқартириши мумкин. Агар ўйин муддати қисқартирилса, гЯ "шиқ^ибозлар^ттг савояларипи ўйинга киритмаслик мумкин.

"Хоккей" ўйинининг самараси ва натижаси уни тайёрлашда, ўтказ* тарбиячи ва ўқувчидарнинг ўйин қоидаларига тўлик риоя қилиллар,мЗ] ижодий ёндашувларига боғлиқ. Спорт ўйинларининг қоидалари ўйна! асос қилиб олинади, демак, ўйин ўтказиладиган жой ҳам, стол-стулларй жойлашуви ҳам шунга мослашган бўлиши керак.

Ушбу машғулот спорт ўйинларидан бири "ХоккеЙ" ўйини гиаклида } I конун-қоидаларига асосланиб ташкил этилиб, ўтказилсада, ўйиннинг мавзуси фақат спорт ҳақида эмас, балки ўқув мрсдма-и, ижтимоий-сиёс маданий-маърифий, тарихий, ҳуқуқий, адабиёт ва санъат, дунс воқеаля Узбекистон хабарлари, экология ва гигиена ёки эркии мавзуда бўлиши мумя

Машғулот бошлангунга қадар, тарбиячи танланган мавзу бўя тахминий саволларни тайёрлаши, керак бўлса, улар билан ўқувчшы олдиндап таништириб қўйиши ҳам мумкин (ўйин биринчи марогаба тага этилаётганда, ўқувчиларда қизиқиш уйғотиш, ўйин тартиби бгй гаништириш мақсадида ўтказилиши мумкин).

4.4. "Қадам - бақадам" тренинги

(умумий ўрта мактаб, академик лицей ва касб-хунар коллсжлари, I ОТМ тапбияланувчилаои учун)

Тренинг мақсади: ўқувчиларнинг одоб-ахлоқ саводхонлигиш текшим

Тренингдан қутиладиган натижа: ўқувчилар бир-оирига қарош-КЗЛ сўчларни толиш орқали яхши, илик сўзлар ва унга карама-қарши бўлгая^И ёмон сўзлар билан танишадилар, уларнинг ҳаётдаги ўрпини аник-.цшдкларя сўзларни ўз фаолиятларида қўллаш даражасини белгилайдилар.

Машғулотни ўтказиш тартиби. Машғулот "қадам - бақадам" « асосида ташкил этилади, яъни машғулот давомида амалга оширилнши *Ш

й ш бир кадам део олинади ва хар Бир кадамда укувчшпр
 бӯдган ^ лиятда иштирок этадилар ёки бирон-бир иш бажарадилар.
 5нрон-б"Р' "Бир-бирига карама-карши маъноли сўзларни айт"
 Ми^{сол} ^ г-япбиявий машғулотни ўтказиш тартибини келтирамиз:
 Ма^у^у^{сида}г¹ йк-увчилар тарбиячи томонидан тарқатма материалда ёзилган
 |-кэд^a - "У*"
 ^илан укиб чиқишлари ва хар бир сузнинг қаршисига
 - „<шНИ дива**1
 ахамияти буйича карама-карши бўлган сўзларни езишлари зарур:
 у
 Яхшылик -
 Раҳмдиллик -
 Масъулият -
 Ҳаққонийлик -
 Зийраклик -
 Саховат -
 Эркинлик -
 Адолат -

2-кадам - ўқувчилардан хар бир сўзга таъриф бериш талаб килинади. "А4"
 3-кадам - гуруҳларга бўлиниб, келтирилган сўзлар иштирокида ҳикоя еки
 эртақ тузиш тавсия этилади.
 4-кадам - гуруҳларда бир-бирларининг ҳикоялари (эртақлари)
 юзасидан савол- жавоблар ўтказилади.
 5-кадам - гуруҳ ишлари ўзаро баҳолапади.
 6-кадам - тарбиячи машғулотни якунлайди.

4.5. "Педагогикада" тренинги

(малака ошириш ва қайта тайёрлаш курслари тингловчилари, УМКХТМ,
 ОТМ талабалари учун)

>енинг мақсади: ўқувчиларни эркин, мустақил, танқидий
 я^{анига}> жам^{оа} бўлиб ишлашга, изланишга, фикрларни жамлаб таққослаш
 'ер^{ам}ида мавзудан келиб чиққан холда, ўқув муаммосини ечимини
 1 Ҳамда керакли хулоса ёки қарор қабул қилишга, жамоага ўз фикри
 ёсир этишга, уни маъқуллашга, шунингдек, берилган муаммони
 _взуга умумий тушунча беришга, шунингдек, ўтилган мавзулардан
 аган билимларини қўллай олишга ўргатит.

Урли - ингдан кутиладиган натижа: ўқувчилар бир йўла мавзунинг
 отари бўйича ахборот оладилар, таққослаш орқали муаммоларни

ечимини топишга, айяи паитда берилган мавзунинг хар бнр ич нукталарда муҳокама кгошшда, яъни унинг ижобий ва' салбий томоцлЛ афзаллик ва камчиликларини, фойда ва зарарларини аник'гмл!ли *у\$ ф^^ орқали бошкаларга таъсир этишга ўрганадилар.

Машгулотни утказиш тартиби. Машгу.кл укупчнлпрп 5 -,а атрофига бир хил сонда жошштиришдан бошланади. Тарбиячи машЯ утказиш тартиби билан ўқувчиларни таништиради ва магигулот мавм келиб чикқан холда, асрлар давомида инсоният таълим-тарбияЯ шуғулланганлиги, хар бир даврдаги тарбия ўзининг усдубистлари, тамоЙ^И мазмунига эга бўлганлиги, лскин хар бир давр тарбиясинши *ушга* хос ижобий салбий жиҳатлари бўлганлиги ҳақида кискача маълумот беради. Сў^И аввалдан тайёрлаб кўйялган таркатма материалларим р^ручларга I аг.чдтадЛ тартибини тушунтиради, вақтни белгилайди ва керакли курсатмаларини бср^

Таркатма материалларнинг хар бирига қуйидаги мавзулардан бив ёзилади:

- Феодалийк тузуми давридаги тарбия;
- Капиталистик тузум давридаги тарбия;
- Советлар тузуми давридаги тарбия;
- Мустақиллик давридаги тарбия,

Тарбиячи хар бир гуруҳ аъзоларидан таркатма матсриаллар;^а езд мавзуларни биргаликда фякрлашиб, *шу* ҳақида билганларини ёдг^И берилган мавзунинг *ўша* даврга нисбатан ижобий ка сач-опий юмоқлар] аниклацшарини ва гуруҳ фикрини таркатма материалларга ёппла]^(/)! сўраш Бу иш учун гуруҳларнинг умумий савиясини ҳисобга олган ҳолд^И ажратилади, Гуруҳлар беришган вазяфани бажаришгач, навбатма-навбая тақдимот килишни бошлаидилар.

Тақдимот вақтида гуруҳ вакили ўз мавзулари бўйича ^чил маълумотни иложи борича изоҳ берма|ан ҳолда барчага ўқиб 'янч гира) Қолган гуруҳ аъзолари берилаётган маълумотни диққат билан тингшЯ тўлдиришлари ёки савол билан мурожаат килишларн мумки/1. Кар гуруҳдар тақдимоти тугаг'ач, тарбиячи берилган маълумотлар асосида уШ умумлаютиради, кўшимчалар килган ҳолда, мавзута якуп ясайдЯ ўқувчиларни ушбу машгулотдан нималарни ўрганганликларл, нималая билиб олганликлари ва яна нималар уларни кизиктиришини аниклайди. I

Таркатма материалнинг тахминий намунаси

_____ " _____ **ТШДАГОГИАДА** **ИИШ^З**
_____ _ Капиталистик тузум даврыда тарбия _____ т
_____ Ижобий томони _____ Салшш_ томони _____ Я

4.6. "Шнорама" тренинги

ЎМКХТМ ва ОТМ тарбиялаувчилари ҳамда малака ошириш (УМУ*И* УРТ ва кайга тайсрлаш тингловчилари учун)

мақсади: машғулоти ўқувчиларни аниқ бир муаммони яққин жамоа бўлиб фикр юритиб ҳал этиш, ечимини топиш, куп холда (шупини ганлаш, танлаб олинган фикрларни умумлаштириш ва ўқувчиларнинг қўйилган муаммо юзасидан аниқ бир тушунча ҳосил қилишга, ўз фикрларини маъқуллай олишга ўргатиш.

Тренингдан кутиладиган натижа: ўқувчилар эркин, мустақил ва фикрлашга; жамоа бўлиб ишлашга, изланишга; фикрларни жамлаб, назарий ва амалий тушунча ҳосил қилишга; жамоага ўз фикрларига зишга, уни маъқуллашга; қўйилган муаммони ечшида ва мавзуга умумий унча беришда ўтилган мавзулар бўйича эгаллаган бешмларини қўллай олишга ўрганадилар.

Машғулоти ўтказиш тартиби. Тарбиячи машғулоти **ёшлар** тарбиясига **салбий таъсир кўрсатувчи таҳдидлар, хатарлар:** халқаро террорчилик, диний экстремизм, гиёҳванд моддалар тажавузи, ОИТС, «оцентризм, ахлоқсизлик фалсафаси, "Дунё фукарolari" - космополитизм ва уларга **нималарни қарши қўйиш:** фарзандларни асраш, ҳушёрлик, ёшларни ғоявий қуроллантириш, мафкуравий иммунитетни кучайтириш, таҳдидлар моҳиятини оддий сўзлар, ҳаётий мисоллар билан тушунтириш, миллат келажаги учун масъулиятни шакллантириш, ирода, эътиқодни мустаҳкамлаш, онгли яшашга ўргатиш, ахборот тажовуз моҳиятини очиб бериш, никоҳни мустаҳкамлаш керакли!"и ҳақида маълумот беришдан бошлайди. Тарбиячи машғулоти асосий мавзуси бўйича йўналтирувчи сўзида, ҳозирги кунда ёшларда мафкуравий иммунитетни кучайтиришга катта эътибор қаратилаётгани, чунки мафкуравий иммунитет - бегона, зарарли ғоялар, мафкуралар билан тўкнаш келганда, унга нисбатан ўз муносабатини билдира олиш, унга қарши қўрашишга ғоявий, маънан тайёр ^улиш имконияти эканлиги, қар бир одам, аввало, лар бир ёш ўзининг 'стақил фикрига эга бўлмагунча бундай иммунитетни шакллантириб маслиги ҳақида фикр билдиради ва шу сабабдан бугунги тарбиявий иғулоти мазмунини "Замонанинг глобал муаммолари" мавзуси орқали еритиш -шурлигини тушунтиради.

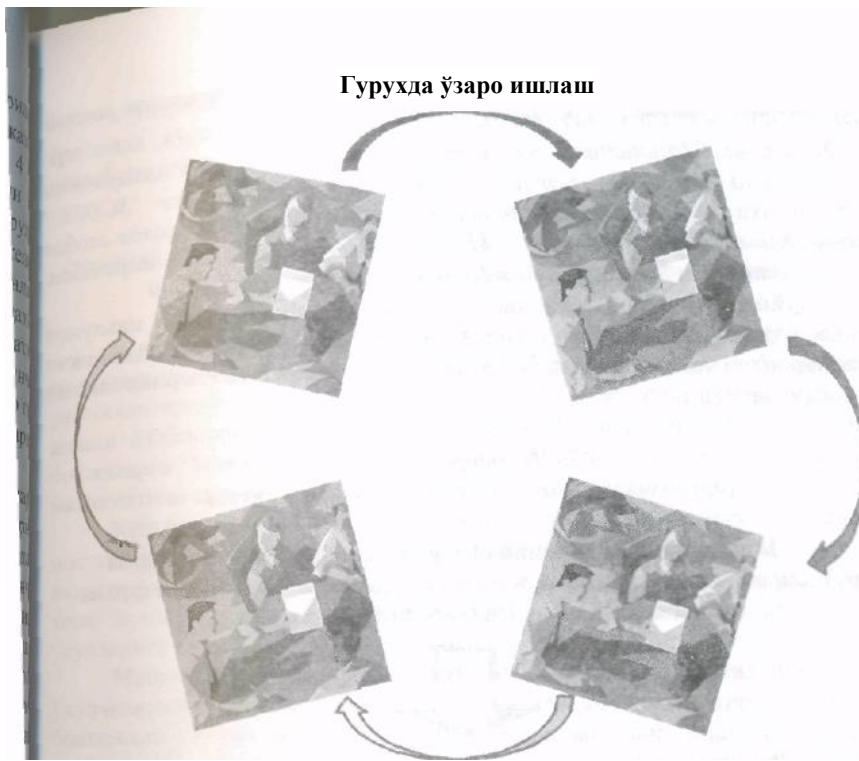
(рбиячи кнриги сўзидаи сўнг, ўқувчиларнинг умумий сонига қараб 3-Нборат кичик гуруҳларга ажратади (кичик гуруҳлар сони 4 ёки 5 мақсадга мувофиқ). Сўнгра, у ўқувчиларга машғулоти мақсади гқазилиш тартибини тушунтиради. Ҳар бир кичик гуруҳга аввалдан таркатма материалларни таркатади. Тарбиячи кичик гуруҳ "Ҳози ТаРкатма материа^да берилган жадвалда ёзилган асосий фикр ^Уа\ |Мон глоба-" **муаммолари**" мавзусига киритилган глобал тга т)ш шн танишиб чиқиш ва улардан биттасини танлашни талаб МУЛОХ |аГаН **"Уаммолари бўйича ажратилган бўлимга ўч фикр-ини оиргалик^ сзма б,и;п Э1и»;**-1ярини с>райди, ун^ **Оажриини**

мўлжалланган вақтни белгилайди. Гуруҳлар вазифайи бл-^д] киришадилар. Вазифа бажарилгач, тарбиячи гуруҳларлаги та3 материалларни гуруҳлараро алмаштиради. Масалан, гуруҳлар соян! бўлса, у ҳолда]-гуруҳ материаллини 2-гуруҳга. 2 - гуруҳ матер^^И гуруҳга, 3-гуруҳ матерлалшш 4 - гуруҳга, 4 - гуруҳликни эса, 1 - • беради ва кайтадан вақт белгилайди. Гуруҳ аъзолари столлариғ^И тушган вақтдаги глобал муаммолардан ёзилмай қолганидан бириниЯ унга ўз фикрларини ёзадилар. Вазифа бажарилгач, тарбиячи тар3 материалларнл яна гуруҳлараро алмаштиради, шу тарика тарй материаллар биринчи бўлиб ёзишни бошлаган гуруҳга келиб тушмай тарбиячи уларни гуруҳлар ўртасида алмаштириб гура/ш. гуруҳлар эса 3/Л таркатма материалдаги танланмай қолган ёки тўлатилмап қолган бўлимЛ тўлатиб, ўз фикрларини ёзиб борадилар.

Таркатма материаллар ўз гуруҳларига кайтгач, гуруҳ &^Ш таркатма материалда тўлланган барча фикрларни диққат билан ўқиб,(Н умумлаштирган ҳолда, умумий бир фикрга келади ва гур} х вакиллари бирини ушбу фикрни тақдирот қилиш учун танёрлайчилпр. Тарбл| гуруҳлардан тақдимот вақтида, анникса унипг счидш ва унга қарши кўйи мумкин бўлган фикрлар, тадбирлар, ишлар, услубиетларга эътиборлаЯ кўпроқ қаратишларини сўрайди. Таадимот учун йақг белгилагшди. Тақдии вақтида бошқа гуруҳ аъзолари билдирилган фикрларга қушнмча қилишД тўлдиришлари мумкин. Тарбиячи тақдимотли самар:-ии ва 1'аргиб. бўлишлни таъминлайди.

Тақдимот тугагач, тарбиячи "Замонанинг глобал муаммолари" мавя бўйича фикрларни умумлаштиради, уларш-шг иокпи сифая еидеоматерлал (лмконияти бўлса) ёки фотосуратлар кўрсатиши мумк) Тарбиячи машғулоти ўқувчиларнинг, гуруҳларнлнг ишлорига баҳо бер! машғулоти ҳақида ўқувчиларнлнг билдирган фикрларини аниқлаш, I вақтларида мустақил ўқиитлари учун бадий-оммабоп адабиёвчар. тожи қилишлари учун эса фильмларни рўйхатини айтиш ёки таркаглш бш якуллайди.

Изоҳ: Кичик гуруҳлар сони 4 та бўлган мақсадга муъофнк. Бут ҳолда, таркатма материаллар 3 марта ишатиришиди ва бу биан и жараёнини зершарли ўтишиттг олди олтади. Агар кичик гуруҳлар сон\ тадан кўп бўлса, у ҳолда уларни икита потокка бўлиб, тарқая материаллар алмашинувиши ҳар битта поток ўртасида ало^Я тақдиротни эса, биргадикда ўтказти мумкин.

«Замонанинг глобал муаммолари» мавзусидаги «Панорама» тренинги учун мўлжалланган тарқатма материалнинг тахминий нусхаси куйида келтирилган:

Муаммолар	Юзага келиш сабаблари	Салбий оқибатлари	Ҳал эгиш йўллари	Нималарни қарши қўйиш керак	Шахсаи мен (биз) нима қилишиш (из) мумкин
Гивандлик					
Террорчилик					
Экологик танглик					
ОИТС					
Диний экстремизм					
Ҳэссонерлик					

Из

*^aр б. "V тарқатма материалда берилган глобал муаммолар таркибини / юрбиячи унинг шу кундаги **долзарблик** даражаси, ўқувчтар

гуруҳишиг. имкониятлари, савияси ва машғулот учун ажратилгац қараб таняаши мумкин.

Эслатма: "Замонанинг глобал муаммолари " мавзусидаги маця дарс давомида ёки синф соатида "Пкнборд" техникаси ёки "Итерфаол услуби ёрдамида ҳам ташикги этиш мумкин. Бу ҳолдл муаммолардан бир нечтаси, ёки аниқ биттаси танланиб, якка тст кичик гуру% шаклида ёки жамоа бӯ:шб, ечгишини топиш мумкин.

Биз куйида "Пинборд техникаси"ни ўтказиш услуби ҳақида мад беришга ҳаракат қилдик. Шу техника бўйича муаммоларни ҳал *к*т бўлган тарбиячи ушбу услубдан фойдаланган ҳолда, машғулогларини т қвлишлари мумкин.

4.7. "Пинборд " техникаси

(инглизчадан: рш - маҳкамлаш, Боагй -тахта)

Муаммони қал килишга оид фикрларни тйзимлаш гириш ва гурухлашни амалга оширишга, жамоа тарзида ягона ёки аксинча қаря қарши ҳолатни шакллантиришга имкон беради.

Тарбиячи таклиф этилган муаммо бўйичл ўз нуқтаи !тазарлар! баен килишни сурайдн. Тугридан-тўғри еки оммавий "Ақлий хужумж бошланишини ташкил килади (рағбатлантиради).

Фикрларни таюшф қиладилар, муҳокама киладилар, баҳолайдила энг оптимал (муқобил) фикрни танлайдилар. Уларни таянч хулосавий Й (2 та сўздая кўп бўлмаган) сифатида алоҳида коғозларга ёзадилар ^Н гахтасига маҳкамлайдилар.

Гурух вакиллари доскага чиқадилар ва маслаҳатлашган ҳолда;

- якқол хато бўлган еки такрорланаётган фикрларни олиб (ашлайдй^
- баҳсли бўлган фикрларни ойдинлаштирадилар;
- фикрларни тизимлаштириш мумкин бўлган белгилар| аниқлайдилар;
- шу белгилар асосида ўкув тахтасидаги (коғоз варақларидаги)! фикрларни гуруҳларга ажратадилар;

Ўзaro муносабатларини чизиклар ёки бошқа белгилар атадилар'
жамоанинг ягона ёки карама-қарши ҳолатлари ^пдамида курс
^абчикилади-

4.8. «8СОКЕ» интерфаол услуги
- "лта мактаб, ЎМКХТМ, ОТМ тарбияланувчилари ҳамда малака
ошириш ва қайта тайёрлаш курслари тингловчилари учун)

у луб мақсади: ўқувчиларга ўзгалар фикрини қурмат қилган ҳолда
понтиряш, асослаш; мурасага келиш ва излаш қобилиятларини
иялиллэш, и
пивожаданнинг муаммоли вазиятларни олдиндан кура билшп, уларни ҳад
Иўларини излаб топиш, мунозара олио оориш маҳорати, уз фикрини
•аларга ўтказа олиш, таъсир эта олишга ўргатиш ва баҳслашиш
маданиятини шаклантириш.

Услубдан кутиладиган натижа: ўқувчилар машғулот давомида
носъндарт вазиятларда ўзшги ва жамоани бошқара олиш, муаммоли
ва^иятларни тугпуа билиш ва уларнинг ечимини аниқлашда ўз услубларини
топа билиш, ўз фикрларини бошқаларга ўтказа олиш, таъсир эта олиш
усулларига ҳамда баҳслашиш маданиятига ўрганадилар.

Машғулотни ўтказиш тартиби. Машғулот белгиланган вақтда
ўқувчиларнинг хонага (машғулот ўтказиладиган жойга) кириб келишидан
ботланади, Ўқувчилар хонага кириб келишар экан, машғулотдан олдин
тарбиячи томонидан эшикнинг спидаги стол устига тайёрлаб қўйилган,
инпшз тилида ёзилган ҳарфлардан (5, С, О, К, Е) битгасини олиб, стол
атрофша жойлашадилар (столларга ҳам шу ҳарфлар қўйилган, ҳар бир стол
атрофида ўқувчилар сони бир хил бўлиши ҳисобга олинади). Уқувчилар
жойлашиб олишгач, тарбиячи машғулотни бошлайди.

Тарбиячи машғулопги ўтказиш тартиби билан ўқувчиларни
таништиришдан бошлайди. Тарбиячи шу куннинг долзарб муаммоларидан
келиб чиққан ҳолда, машғулотга ўқувчилар билан биргаликда мавзу ёки
муаммо танлайди ва гуруҳлардан уларнинг ҳар бири таиланган мавзу ёки
мони бир томонини ўрганишларини (столларга шу гуруҳ томонидан
и муаммонинг қайси жиҳатлари ҳақида сўз юритишлари кераклигини
тувчи белги ёки ёзувли материал қўйилади), сўнгра, мунозара юритиб,
инг фикрларини ёзма (оғзаки) баен қилишлари кераклигини
эадц. Вазифа учун вақт белгилайди. Гуруҳларнинг ишлари тайёр
лар бирин-кетин ўртага чикиб, ишларини тақдимот киладилар.

>т абв ал муаммонинг - белгиси (8), кейин унинг - сабаби (С), сўнгра
' манбаи (К) ва самараси (Е) тартибда олиб борилади. Бошқа

м\мк ! лаИ тақдимот килаётган гуруҳнинг фикрларини тўлдиришлари
фикп ^43 гуруҳларнинг тақдимоти ниҳоясига етгач, билдирилган
Тарб_{ия} ^имот материаллари умумлаштирилиб, хулоса қилинади.
машғу^о /вч илар билан биргаликда гуруҳлар фаолиятига баҳо беради,
^никл'ай. чКЛН яса^ди' ўқувчиларнинг машғулот ҳақидаги фикрларини

Шо\; ушбу машгулотни "8СОКЕ" интерфаол услуги фЯ ўзгариш тавсия этиади, шушиг учун ўқувчилар ҳар бир харф ЛИ з\`рухга бўлиган ҳолда жошишишади. Ушбу интерфаол ҳслубиц-ц \ ' ^й қоюаларта тупик роия қилиш машгулогтнг самараш ва /М натижали бўлишиа, ўқувчиларни мустақил фикр бид//рг/илари^Ш оўлишариа имконят ярашиє}!. Ку^ниш ушду >;нн'рфа<).-/ /т.,1^ . т^шунча берилади.

4.9. Интерфаол услуги хақида маълумот

"8СОКЕ" (БСОМС)"интерфаол **методи** ўқувчиларда муами^И аниқлаш қобилияти, когнитив кўникмаларини ва мал ривожлантириш, мавжуд манбалардан ва имкониятлардан фойд^| муаммонинг ечимини топишни шакллантиришга йўналтирилган.

8 (Ўзг(от) муаммонинг *белгиси* - муаммопинг муҳокамаси ва! турли зиддиятларга, тушунмовчиликларга келтирувчи ёпик 'хчмеситларй йўналишларнинг (масалан, иктисодиётда, сиёсатда, таълим-;;!рбга кишилар ўртасидаги муносабатда учрайдигагг тушунмовчиликларш зиддиятларнинг), ҳали очилмаган слик кирраларлпп > згармфшп би боғлиқ бўлган технологияларни, ҳаракатларни аниқлашдир.

С (сан^е) - *сабаби* - муаммонинг келиб чиқишига сашб бўлаЛ ёпик кирралар (масалан, зиддият ва тушунмовчиликка олиб келув^Д қарашлар, анъанавий фикр ва мулоҳазалар)ни излаш, аниқлаш.

О (ои(соте) - *натижаси* - кутиладиган натижага эга б^Н музммаога олиб келган ёгшқ кирралар ўрнини босувми янги гсхнологиял^ ҳаракатларни, мақсадни, ҳолатларни белгилаш.

К (гезоигсез) -- *манбаи* -- муаммонинг очи:\;п ,чн к^рралар» ўзгартиришга, унинг янги мақсадларини, технология ва ҳаракатларниЯ кутиладиган натижага эришишга хизмат қиладиган воситалариЯД муқобил материалларни қамда "қерда?", "қачои?"\ "нима?", "кандЯ "нимага?", "ким?" саволлари асосида муаммопи счиигннн] кс-ратсли ас(^ манбаларини топишдан иборат.

Е (е(Тес!)) - *самараси* - муаммониш- счими асосида аниқ бир маЯ бўйича узок муддатга мўлжалланган мукамал натижа оркали Н^ самарага эришиш, аниқ мақсадли амалий тавсиялар игалаб чиқишдир,

Муаммоли ҳолат ва вазиятни аниқлашга доир саволлар:

1. Муаммонинг қандай ёпик қирралари бор?
2. Муаммода ёпик қирраларнинг бўлиш сабаблари нимада?
3. Қандай маибалар аниқланган сабабларни йўқотишга ёрдам беради?
4. Ушбу муаммо бўйича мақсад ва натижа қандай бўлиши мумкин?

- р самарали натижага эришишга имкон беради? ^айси м-
уаксаД, натижа канчалик узок муддат давомида самара бера Зриш^{илган}
цаДй-

4.10. "Ахборот соати" услубиёти

н урта мактаб, ЎМКХТМ, ОТМ тарбияланувчилари ҳамда малака
ошириш ва кайта тайёрлаш курслари тингловчилари учун)

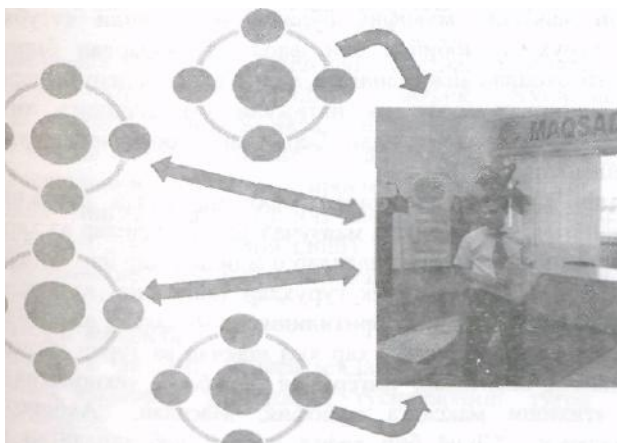
вактларда дунё воқеалари, республикамиз хабарлари,
ижтимоий-сиёсий, маданий-маиший янгиликлар билан

Кейинги
ияипакатлардаги

Таништириш мақсадида таълим муассасаларида ҳафтада бир марта
соатлари"ни ўтказиш анъанага айланди. "Ахборот соат"лари
лан тайланган ва пухта тайёрланган ёки ҳаётий долзарб муаммолардан
к чиккан ҳолда, шунингдек, ёшларни қизиқтирган масалалар бўйича
пмокда. Таълим муассасаларида ўтказилаётган "Ахборот
оат"ларининг баъзилари юзаки, бир хил услубиёт бўйича ёки тайёр
йтериални ўқиб эшиттириш билан чекланиб, ўтказилаётгани, ўқувчилар
тайергарлик ишлари ва ўтка-зиш жараёнида фаол қатнашмаётганликпарини
гувоҳи бўлмоқцамиз. Умуман олганда, педагогика ва тарбия услубиётида шу
каби ишларни ўқувчиларнинг иштирокини фаоллаштириб, кизикарли
\чк"гзиш бўйича жуда кўплаб амалий тавсиялар яратилган. Қўйида ана
шундай тавсиялардан намуналар келтирамиз.

"Ахборот соатлари", одатда, ҳафтада бир марта ўтказилади. Шунинг
ҳисобга олган ҳолда, унинг мавзулари, ўтказилиши ҳам ҳар гал турлича
бўлтани маъкул. Масалан, "Дунё ҳафта ичида", "Мамлакатимизнинг
самарали қафтаси", "Ўзбекистон ва ду»ё ҳамжамияти", "Ўзбекистон
маданияти ва саёвати бир ҳафтада", "Ҳафта давомида ёшлар фаолияти" ва
ш.к. мавзуларда ўтказилиши мақсадга мувофиқ.

Машғулот хонаси дизайни

Ижтимоий-сиёсий суҳбаглар. Бундай суҳбатлар республикадаги ижтимоий, сиёсий, иқтисодий янги ўзгаришлар ҳамда ўқувчиларнинг ёш хусусиятларини ҳисобга олган таълим ва утказиш лозим. Бу каби суҳбатларнинг манбалари с газета, журнал, Интернет, ўқувчиларнинг дарс давомида олган бвд турли матбуотдан олинган маълумотлар бўлиши мумкин. Улар аниқ; ишончли ва кизиқарли бўлиши керак. Суҳбатга материалларни тай ўқувчиларга мавзу бўйича бериладиган саволларни олдиндан пухтз тайёрлаб кўйиш лозим. Саволларнинг баъзилари далилларга ва) баъзилари таққослашга, баъзилари эса, аниқ фикр билдиришга қар бўлиши мақсадга мувофиқ. Суҳбатни тарбиячи (ёки ташкилотчи боради. У суҳбаг давомида саволлар орқали ўқувчиларни фаоллаштр ҳаракат қилади, Уқувчиларни суҳбат мавзуси бўйича яна қандай ет маълумотларга эга эканликларини аниқлайди. "Ахборот соати"нинг| тури мулоқот шаклида ўтказилади ва айtilган фикрлар ўқувчила биргаликда умумлаштирилиб яқунланади.

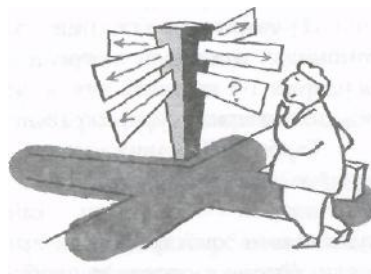
Китобхонлар анжумани. Бундай анжуманларда тарбиячи гур; барча ўқувчиларнинг фаол иштирокига эришиш керак. Ўқувчилар а "Ахборот соати"да берилган мавзулар асосида мустақил ра маълумотлар тўплаб, 5-7 дақиқа давомида ахборот беришга кўрсатилган Ахборот берувчилар ўз маълумотларини кизиқарли, мазмунга бой ўтказишда техникавий воситалардан, кўргазмалардан, кўрсаткичлардан, китоблар, газеталарлар, расм ва плакатлар кўргазмасидан, видеороликлардан, Интернет маълумотларидан фойдаланишлари му) Анжуманни ушбу тартибда ўтказишга иштирокчи ўқувчиларни берила ахборотга кизиқишини орттиради ва уларни фаол иштирокчига айланган Бундай анжуман таълим муассасаси кутубхонасининг ўқув за ўтказилиши мақсадга мувофиқ бўлади, Анжумани кўрсаткичлар^ хо^ тарбиячи, гуруҳ мураббийси еки фаол ўқувчилардан бири боигкар мумкин. Китобхонлар анжуманига ота-оналар, халқ лелуа-пларинингга этилиши, унинг самарали ва натижалли ўтказилишига хамма кил Анжуман ўқувчилар томонидан берилган ахборотларни умумлаппа билан яқунланади.

Оғзаки журнал. Ўқувчилар тарбиячи билан биргаликда мав| аниқлаб олишгач, уни бир неча мавзучаларга бўлади. шр ва хар бнр маънавий журналнинг бир мавзуси деб белгилаб оладилар. Ҳар бир саҳифани би^ч ўқувчи ёки 3-4 кишилик кичик гуруҳлар тайёрлаши ва шқдимот қилиш мумкин. Ҳар бир саҳифанинг ёритилишига 5-6 дақиқа ажрати. шди. ^3" саҳифадаги маълумотларнинг хар хил шаклда ва турли кўрипишда, Я баранг ёрдамчи воситалар, интерфаол услублар, геҳяологиялар ^Р^, намоиш этилиши мақсадга мувофиқ, Масалан, "Ахборот соати" умумий мавзуси "Дунё бир хафта ичида" деб танланган бўлса - .

уйидагича бўлиши мумкин: "Дунёдаги сиёсий ўзгаришлар", "саънуфъ"; иктисодий янгиликлар", "Ҳафта ичида дунёдаги спорт -;1\цё бўй (1^аланият янгиликлари" ва ш.к.лар. Агар умумий мавзу: хабарлар" хабарлари" деб танланган бўлса, у ҳолда саҳифалар: .-Куёшли сиёсий хабарлар", "Расмий хабарлар", "2010 йил "Баркамол вдягП»* жойлардан хабарлар", "Таълим муассасаларидан хабарлар - авлол ' "Хар соҳадан бир шингил" ва Я1у кабилар танлиниши £к>вчилар хае!

М,П1

нки саҳифаларнинг мавзуси, мазмуни, кетма-кетлиги асосий мавзунини тўлиқ очиқ беришга яъналтирилган бўлиши керак. Баъзи 1хифани намойишга этиш мобайнида саҳифани тайёрлаганлар шрдан интервью олиши ва шу йўсинда уларни фаолликка чорлаши Оғзаки журнал хар бир саҳифа намойиши тугагач, бошловчи ва й^вчиларнинг умумий билдирган фикрлари билан тугалланади.

4.11. «Муаммоли ўқувчи» тренинги (ота-оналар билан ўтказишга мўлжалланган)

Ушбу мавзудаги тарбиявий машғулот, одатда, ота-оналар йиғилиши ташкил этилиши мақсадга мувофиқ. Кўпинча, таълим ларида ўтказиладиган ота-оналар йиғилиши бир хил, зерикарли ва оорот бериш шаклида ташкил этилади ҳамда ўтказилади. Қуйида нати - йеиғилишини барча иштирокчиларига фойдали, самарали, (кил этиш ва ўтка'иш бўйича амалир^ тавсия келтирамиз. Бундай амали⁴ 'биявий машғулот (йиғилиш) кўлгина таълим муассасалари Кўлланилиб, ижобий натижалар бергани сабабли ушбу ^гакиритилди.

Тренингнинг мақсади:

?^кУйчилап ^{ла}Рга таълим муассасасидаги таълим-тарбия жараёнида то^{ни}нишп ^{шн}ишлашда учрайдиган тусиқларнинг тўғри ечимини РДам бериш;

^Уаммонингмохиятини аниқлаш малакасини шакллантириш;

- тарбиянинг баъзи услубларм билан тапиштириш ва ўқ, ўемирлар билан ишлашда керакли услубларни тўғри танлаш #« ўргатиш;

- муаммоли ўқувчилар муаммосининг келиб чиқиш сабаб! аниқлаш ва улар билан ишлаш йўлларини ўргатиш.

Тренингдан кутиладиган натижа. Машғулот кагнашчилари ю муаммони ечишдан ва ўқувчини «муаммоли ўқувчи»лар | киритишдан аввал, тарбиячи унинг муаммоси сабабини аниқ аниқланган сабабаларга кўра ўқувчини тарбиялашга қўлланадиган] услубларни танлашни ўрганадилар.

Тарбиячилар ёки ота-оналар билан ўтказиладиган бу тар| машғулот (йиғилиш), уларнинг кай бири ўқувчилар билан ишлашда я тарбия услубидан бохабарлигини ва улардан қандай фоя билитларини аниқлашга ёрдам беради, ота-оналарга эса, бундай мя (йиғилиги) таълим муассасаларида ўқув-тарбия жараёнида тарбиячил ўқувчилар билан ишлашларида уларнинг ҳар бирининг қалбига *йут* қанчалик мушкул эканлигини ва бу жараёнда ота-она^ар тарбиёт ёрдам беришлари кераклигини тушунишга имконият яратилади.

Тренингни ўтказиш тартиби, Машғулот (йиғилиш) гар томонидан ота-оналарга тренингни ўтказиш коидалари билан танига ва уларни 3-4 кишилик кичик гуруҳларга (расмлар, рақамлар, турли бя ёки хоҳишларига кўра) ажратишдан бошланади.

Тарбиявий машғулотнинг давоми бир нечта босқич ;:: ўпсази *биртчи босқичда*, тарбиячи "Ақлий ҳужум" услуби ёрдамида "Қв ўқувчиларни тарбияли, қайсиларини муаммоли ўқувчилар" 1 мумкинлиги хақида ота-оналар фикрини (оғзаки услуб срдимида) ая олади. *Иккинчи босқичда*, тарбиячи кичик гуруҳлар жойлашган столи қўйилган қоғозларга гуруҳ аъзолари биргаликда мас.шҳаглашиб, муҳй килиб тарбияли укувчиларнинг табиатлари турларк (ол^б.ш, закова аълочи, фикрловчи, меҳнатсевар, ижодкор ва ш.к.) бўйича ўз фикрля ёзишларини сўрайди. Бу иш учун тарбиячи 7-10 дақиқа вақт *яжри* Гуруҳлар ишларини тугатгач. ҳар бир гуруҳ вакили навбатияЯ тайёрланган материални доскага шшб скп 1>ру.\,la турган чо.1д.; барчага!

эшиттиради. *Учинчи босқичда*, тарбиячи укувчиларнинг табиат гуруҳлардан муаш турлари (дангаса, олифта, бетга чопар, уйқучи, ўқишга қгплкмаия баҳоначи, тайёрланган материал слғоичл ва п).к.)ни қок^ларга I билан хаммани таниппиришларшш сўрайди

бўлимни ташкил этилиши иккинчи бўлимда) н каби б>.^али). *Тўри босқичда*, тарбиячи гуруҳлар юмонидап "Му;шмо,ш ўк> вчи" табчач туи ёзилган қоғозларни гуруҳларга аралаштириб таркатади ва ҳар бив аъзоси томонидан қоғоздаги "Муаммоли ўқувчи" (абнат гурлар] биттасини танлаб олишларини ва бсрилган махсус таркатма ^И^ 10-15 дақиқЯ

(жадвал)ни тўлатишларини сўрайди. Бу иш учун ажратилади.

Тарқатма материал намунаси:

Дангас

а (у№

Уқувчи оли тур	Уқувчини «муаммоли» бўлиши сабаблари	Сизнинг харакатларингиз
— _____ ~~~~~~ а нисбатан)	Уйда аник бир тартибда дарс тайёрлаш ёки ўз кунини тартиб асосида ташкил этишга ўрганмаган, ота-оналар томонидан бунга кам эътибор ва назорат қаратшшагани, ёки...	Тарбиячи томонидан ўқувчининг уй шароитини ва кизикишини ўрганиши, ота-оналар эса, ўз фарзандига шароит яратиши ва доимо назорат қилиши. Якка тартибда <i>ми_оиб_бору!миш!^_</i>

Вешинчи босқичда, машғулотада иштирок этастган ҳар бир катнашчи ажратилган вақт ичида тарқатма материалдаги жадвалда езган фикрларини изох бермаган ҳолда (навбатма-навбат) ўқиб эшиттиради ва муаммони шпдаги ўз харакатларини ҳимоя қилади (агар тақдимот ёки ўз ишини (имоя қилиш пайтида кўпчилик бир хил табиат туридаги муаммоли /қувчини таҳлил қилса, ушбу саволни ечишга ҳар кимнинг ўз ёндашуви «вжудлигини курсата олиши ксрак бўлади). Лекин, имкони борича шсоллар ҳар хил бўлишига ҳаракат қилиш керак.

Ҳар бир гуруҳ аъзоси ўз материали билан барчани таништириб бўлгач. арбияш умумий муҳокамага ўтади.

Кейинги босқич - натижаларни чиқариш босқичидир. Тарбиячи хулоса ила туриб, "Агар яхшилаб ўйланса ва тарбиянинг усул ва услубларидан аҳорат билан фойдаланилса, ҳар бир ўқувчининг кўнглига Йўл топиш умкин" ёки "Ёмон ўқувчи туғилмайди, ёмон тарбиячи бўлиши мумкин" ши қадимий ҳикматли ҳақиқатни ёдда тутгани мақсадга мувофик, яъни 1ФУВДЎ таъбирича, "Ўзини камол топтира олмаган инсон, ўзгалар 1МОЛОТИНИ таъминлай олмайди".

иғулот охирида тарбиячи ота-оналарга саволлар билан мурожаат ткашлган иш бўйича уларнинг фикрларини аниқлайди:

ашғулот мобайнида нималарни билиб олдингиз, нималар Сиз учун гилик бўлди?

иинги учрашувимизда нималарни билишни истар эдингиз?

к. жараёнини такомиллаштириш бўйича фикрларингиз? ва

>блардан сўнг тарбиячи машғулотага яқун ясайди.

4.12. "Оғзаки журнал" тренинги
(умумий ўрта мактаб, УМКХТМ, ОТМ тарбияланувчилари ҳамда ма-
ошириш ва қайта тайёрлаш курсларини тингловчилари учун)!

Тренинг мақсади:

- ижодий фаолият малакаларини шакллантириш;
- жамоавий ижодий ишни яхлит ҳолда ташкиллаштириш малакап шакллантириш;
- жамоавий ижодий ишниш [урли шпкмларинп билищп кумаклашиш;
- жамоавий ижодий ишни ташкпл кплиш малакад шакллантириш;
- "Озаки журнал" [и тиисрлаш т\ уткашш бўипча кун малакаларни шакллантириш ва ривожлантириш;
- гурухнинг барча аъзоларини жамоавий ижодий ишга жадЯ йулларини ўргатиш.

Тренингдан кутиладиган натижа. Ушбу тренинг таъб ўқувчиларга жамоавий ижодий ишни "Оғзаки журнал" шаклида ўткази тайёрлаш услубиёти, жамоавий ижодий ишни тайёрлаш ва жамоавий иж ишларни ташкил этишда ва ўтказишда ўқувчиларни қандай қилиб оммг равишда жалб этиш имкониятларини ўргатади, шуниплск. ҳар бир ўқу (гурух)нинг жамоавий ижодий ишни мустақил ташкил эта олишп. ула ўтказиш режасини ўқувчилар билан ҳамкорликда туза олиши ва бажарил ишларнинг таҳлилини ўткази олишини кўрсатади.

Машғулотни ўтказиш тарғиби. Машғулот тарбиячпнинг яқияла| келаетган халк байрами ёки гуруҳ ўқувчилари ёкп рсжа асося ўтказиладиган тадбир хақидаги суҳбатдан бошланади.

Ўқувчилар ёки тарбиячининг таклифи асосида (оғзаки савол-жавс ёзма шаклида) бирон-бир тадбир белгилаб олинади. Сўнгра, ушбу нималар ҳақида сўз юритилиши, қандай чиқишлар бўлиши, аввал пЯ ўтказилган тадбирдан нимаси билан фаркланиши, уни қандай ташкйи" ўтказиш, барчанинг иштироки қандай бўлиши ҳақидаги фии алмашинади. Бир тўхтамга келингандан сўнг, тарбиячи ўқувчилар! биргаликда тадбирнинг мантикий кетма-кстлигини, яъни рсжасини бс: олади. Масалан; "Наврўз-бақор байрами" мавзусидаги байрам тайсрланй мўлжалланган бўлса, тарбиячи ўқувчилар билан ўз суҳбатини кун^И ташкил этиши мумкин:

«Хурматли ўқувчилар, биз, "Наврўз" хақидаги билганларимизни о* хикоя шаклида фикрлашиб, унинг умумий режасини тушб олампч. "На хақидаги хикоямизни Нимадан бошлаш керак? Қанлай кез^ма-ке бўлиши керак? ёки Қандай саҳифалардан иборат бўлиш ксрак? саволларга жавоб топа олишимиз керак». Кириш сўзидан сўнг хужум" услубидан фойдаланган ҳолда, тарбиячи, ўқувчилар тоЦ эркин айтилган барча фикр, мулоҳаза ва ғояларни ватман ёки доскаг боради. Биргаликдаги муҳокамадан сўнг ўқувчилар хикоянинг ягона;

гклайдилар. Тарбиячи ўқувчиларга ушбу режа ўзига хос
 ойИ*асини ^C саҳифаларига ўхшашлиги боис ўқувчштардан ушбу оғзаки
 ^аки #УР^Н^ хар бир саҳифасига ном беришни таклиф килади. Ишинг
 сурн^алг* ** бошланиши учун ўқувчилар кичик гуруҳларга бўлинадилар.
 ўз имкониятига, хоҳишига кўра биттадан журнал саҳифасини
 Хар бирР^ имконият берилади. Танланган саҳифаларни мазмунига
 шлари, шу саҳифада сўзланадиган, кўрсатиладиган мазмунни
 араб гаи намойиш этишлари тушунтирилади. Шу билан бир
 ^,й (шқишлари ^
 йёргарлик вақтида гуруҳлар узлари танлаган саҳифа мазмунини
 усуллари, шакллари камда кандай тақдимот қилиш йўллари
 ^Р^1 1дилар ва уларни бажариш учун тайёргарлик кўрадилар.
 вр\`з - баҳор байрами» оғзаки журнали (гуруҳлар томонидан
 умум^ин муҳур^мада келишилган ҳолда тузилган режа-лойИха) тахминаи
 етидагича бўлиши мумкин.

1-саҳифа. - "Ассалом, Наврўз!" саҳифаси. Бу саҳифада Наврўз
 ' "памиднинг тарихи, ўзига хос хислатлари, табиати, бошқа байрамлардан
 Барки, унинг гўзаллиги, таровати ҳақидаги маълумотлар адабий-музыкавий
 композиция шаклида, кўклам кўринишлари, видеофильм, баҳорий куй ёки
 кушиқлар иштирокида тайёрланади ва ўтказилади.

2-саҳифа. - «Наврўз ва баҳор фасли байрамлари» саҳифаси. Бу
 саҳифада Наврўзнинг кичик байрамлари "Қушлар байрами", "Боичечак
 байрами", "Толбаргак байрами", "Кўк майса байрами", "Варрақлар ва
 окизокдар байрами", "Аския пайровлари байрами", "Айтишувлар байрами",
 шуингдек, шу фаслда таваллуд топган буюк алломалар, донишмандлар ва
 мутафаккирлар ҳамда Ўзбекистонда нишонланадиган халқ байрамлари
 ҳақидаги маълумотлар тадбирда иштирок этаётганлар билан жонли мулоқот,
 савол-жавоб, интервью шаклида ёки фильмлар, слайдлар намойиш қилиш
 орқали кўрсатилиши мумкин.

3-саҳифа. - «Наврўз дастурхони» саҳифаси. Бу саҳифада Наврўз
 «ирами дастурхонига тайёрланадиган баҳор таомлари. уларнинг тарихи.
 иерланиши, дастурхонга тортилиши, меҳмон кутиш ҳақидаги маълумотлар
 ^аР кўрга^маси" ёки "оила дастурхони" ёки "ошпазлар,
 этчилар", "баҳорий салатлар" танловлари саҳна кўриниши, шаржлар,
 лар шаклида ўқувчилар иштирокида уларнинг амалий ижроси ш
 намойиш этилиши мумкин.

-саҳифа. - "Наврўз - дўсглик. кардошлик байрами" саҳифаси.

муассасида тахсил олаётган турли миллат
 чиқишлари (ёки ўқувчиларнинг ўзлари шу "ролларда).

^аҳифада таълим
 вакиллариинг
 УЛагм —•\`шлс4|л-| у!_|\л ук^ъчила]
 маълу\ ЕИ п^Ф^одатлар^и^ либослари, санъатлари, анъаналари ҳақидаги
 ўтқа-ш-| Дў^ст^лик фестивали ёки карнавали" шаклида тайёрланади ва

Еу саҳ,ф ~ «Наврўз - бахт-саодат, шодлик байрами» саҳифаси.
 баРча унс сай^ли шаклида тайёрланади, ўтказилади ва халқ сайлининг
 ^>пфч_ок " (УЛОК, кураш, фольклор кўшиқлар,
 ^ок ўйини. ўқувчилар фольклори,
 мушоира, айтишувлар, лапар кўшиқлар, аския,

топишмоқлар базми, мунажжимлар ганлови ва 111.к.)ни ўч ичигД тантанали байрам барча керакли техникавий воситалар, атр^ кийимлар билан намоиш этилади.

б - саҳифа - «Наврўз ва баҳор либослари» саҳифаси. йГ "Модалар театри" кўринишида ўқувчилар иштирокида тайёр. ўтказилади. Ўқувчилар миллий либослар, байрам либослари. кундаЛ либослари, куёшли ва ёмғирли кунларнинг либослари, ўқувчилар, ё^ катталарнинг баҳорий кийимлари, пойафчалларл. тақинЯ соябонларини мусиқа куйлари, кўшиқлар остида намоиш тиилар м тарбиячиси ёки ўқувчилардан бири намоиш тгилаётган либп. пойафзаллар, тақинчокларга мутахассис сифатида фикр билдирио борап саҳифада ўқувчилар ўзлари тиккан кийимларни ҳам намоиш этишлап., уларнинг кўргазмасини ташкил этишлари мумкин). П!у сачмфада (ь, миллат вакилларининг миллий либослари хақида маълумот берилишв кўрсатилшпи мумкин.

Гуруҳларнинг чиқишлари тугагач, тарбиячи ўқувчилар • биргаликда намоиш этилган саҳифаларнинг ижобий ва салбий томонлац муҳокама қилади, улардан ушбу шаклдаги юлоир) I пр|т|< мм.мага ўргад ва улар нималарни билиб олишгани билан кизикади. Керакл! ^ЕПШЯЛЭ; тушунчалар беради, сўнгра машғулоти яқунлайди.

***Изоҳ:** ушбу ёки шунга ўхшаши ағзаки журналлар бир экуфтл^^Ш дақиқа) давомида бор гшкониятдан фойдаланиб, гтксгзишиши и Гуруҳларнинг ҳар бир саҳифани тсшёрлашлари ва намоиши иштарь алоҳида вақт белгиланади. Саҳифалар мтму/п/пн//,' кппшо ви /сичм| ҳада намоиши этишининг қийин ва осонлигга қараб гуру^ларга тайёрм ва намоиши этиш учун вақт белгиланади.*

Юқорида келтирилган «Оғзаки журнал» С^кп ш\ кпои услуб! ўрганишга мўлжалланган машғулотларни тренинг ски факультетив мапн¹ шаклида ўтказиш мумкин. Лскин, ўқувчилар гуруҳининг катта т» сифатида ўтказишда гарбиячи аввал ўқувчилар билап «^заки т мавзусини, мазмунини, саҳифаларини белгилаб олиши ва уларни тайёр учун бир неча кун (ёки ҳафта) ажратиши керак. Вақти-вақти бллап ўқувЧ томонидан саҳифаларни тайсрлаш жараёни билан кизикиб туришИ керакли ёрдам, тавсияларни бериб бориш лозим. Барча грч\лар бўлгач, оғзаки журнал яхлит қолатда бир вақт (бир соат)нингЯ саҳифалар кетма-кетлигида саҳнада ски очик манзарали жойда кўрсатия мумкин.

"Оғзаки журнал"ни таълим муассаси негизида ўтказиладиг^И журнал мавзуси, мазмуни, саҳифалари аник бўлгач, ҳар бир саҳифзни гуруҳдарига бўлиб бериб, тайёргарлик учун вақт ажратади. Тайёр¹ тадбири тайёр бўлгач, қар ҳафтада битта саҳифани кулай шаройТЯ жойда намоиш этиш мумкин. Оғзаки журналга бундай ёндашув" муассасаси ўқувчи ва тарбиячиларини ушбу ишга алб* оммавий ж имкониятини беради.

"Оғзаки журнал" мавзулари куйидагича бўлиши мумкин:
 ^Ласалан, ^манним", "Гўзал шахрим - она Тошкентим", "Барча
 ўзбекистон-хўхлаганингни танлаб ол!", "Дунё хабарлари", "Ҳар
 ткуда ялш") цшнгия"
 ва ш.к. лар.

асблар

охаД^{аН} °1 ^"упнал" тренингининг бошка тарбиявий тренинглardan фарқи
 хар бир саҳифаси хар хил жанрлар, кўринишларда (адабий-
 ^ундакИ: интермедия, сахналаштирилган сахна асари, рақсли
 ,усикав мушо'ира, тортишув, цирк чиқишлари ва ш.к.) бўлиши ҳамда
 *омпозш ииггирок зта олиш имконияти мавжудлигидадир.
 ўп ўқувчиларни!

4,13. "Зарарли одатлар музейи" тренинги
 ий ўрта мактаб, ЎМКХТМ, ОТМ тарбияланувчилари ҳамда малака
 ошириш ва кайта тайёрлаш курслари тингловчилари учун)

Тренинг мақсади: зарарли одатлардан воз кечишимиз кераклигига
 яувчиларда ишонч уйғотиш, зарарли одатларга тўғри баҳо беришга
 ;ргатиш, зарарли одатларга қарши кураш йўллари билан таништириш ва
 фгатиш.

Тренингдан кутиладиган натижа: ўқувчилар зарарли одатлар билан
 -анишадялар, уларнинг ҳастда канчалик зарарли эканлигига ишонч ҳосил
 ^иладилар, улар билан курашиш ва тузатиш йўлларини ўргандилар, зарарли
 датларга бепарво бўлмасликка ўргандилар.

Машғулотни ўтказиш тартиби. Тарбиячи машғулотни Абдулла
 \влопийнинг "Туркий гулистон ёхуд ахлоқ" китобида берилган "яхши ва
 ;мон одатлар" ҳақидаги фикрларидан бошлайди. У одат турлари, уларнинг
 лаҳса бўлган таъсири ҳақида ўқувчилар билан фикр алмашади. Синф
 гахтасида, флипчарт тахтасида ўқувчилар санаб ўтган смон одатларни
 гўплайди. Тарбиячи, буларнинг таъсирини камайтиришда қандай ишларни
 шалга ошириш, нималарни ташкил этиш, ўтказиш мумкинлигини аниқлайди
 ёмон одатлар шахса таъсир этмаслиги учун уларни умуман музейга
 понат сифатида топшириб юбориш керақдир, деган фикрни ўртага
 қандай ёмон одатларни музейга топшириш мумкин? деб,
 ларга савол билан мурожаат қилади. Ўқувчиларнинг фикр-
 •аларини эшитади, уларни умумлаштиради ва шу хонада "Ёмон
 еии ни ташкил этиб кўриш мумкинлигини айтади. Ўқувчилар
 кичик |клагач, тарбиячи уларни гуруҳдаги ўқувчилар сонига қараб,
 лойих -^3?тм ажратиб юборади ва уларга "Ёмон одатлар музейи"
 Руйҳат |Ти шни, музейга топшириш мумкин бўлган зарарли одатлар
 фикр-м, |нинг ^ўлимлари ва уларда қандай экспонатлар бўлиши ҳақида
 ^аки ш |го ритишларини, вужудга келган таклифларини ёзма ёки
 Г ч р |; |ён этишларини тушунтиради. Вақт белгилайди.
 |айёрлаган |аазифачарни бажариб бўлишгач, бирин-кетин ўзлари
 **Увчилар Р; |алл арни тақдимот қиладилар. Тақдимот тугагач, тарбиячи
 Та^Иифин |биргалиқда энг яхши ва бажарилиши мумкин бўлган
 |лади. Бир оз танаффусдан сўнг, ўқувчилар тарбиячи

ердамида танлаб олинган таклиф асосида шу хопада "Ё.МОН музей"ни ташкил этишни бошлайдилар.

Белгиланган тартибда музей тайёр бўлгач, сурухларЛ экскурсоводлари тайинланиб, улар музей бўилаб -жсклрсия ўткаъ ҳар бир бўлим ва экспостлар ҳақида маълумот бсрадидап. материаллари билан барча танишиб бўлгач, тарбиячи машгуло^ ясайди ва ўқувчиларнинг машгулот ҳақидаги фикрларини аниқлайди'

Изоҳ: агар ўқувчишр томоиидан кераюи ва етирлича т\ тушмаган бўлса, у ҳолда тарбшчп томонидан олдиидип тсшерло!т таклифлар билан ўқувчиарни таништиради ва шу асосда му&йт тэтишни бошлаги мумкин.

Булар кунидагича булиши мумкин:

1. Музей барча ўқувчилар, тарбиячилар, гаълнм муассасаси хоя ота-оналар учун кулаи жойда эркин ҳаракат қилишга мўлжадланган Я

2.Музейда куйидаги бўлимларни ташкил этиш мақсадга мувоот

- музей асосий 2 та катта бўлимдан иборат бўлиши:

- яхшшшкка етакловчи одатлзр бўлими;
- ёмонликни акс эттирувчи одатлар бўлими.

Ҳар бир бўлим, ўз навбатида, куйидаги кичик булимларга бя мумкин:

- донишанд, мутафаккирлар фикрлрп туп. лаш ап адаб^ намунаси ёки рўйхати, улардан намуналар;

- яхши ва ёмон (зарарли) одатларнинг оилада, кўчадаЯ муассасасида, ўқув машгулотлари жараёнида ха.мл;| мкпнлари. ;'рто1 билан муомалада кўриниши;

- тарбияга салбий таъсир этувчи лрдмстлар: оилада, ўқув хЯ таълим муассасасида, касб йўналишида {сакич. уяли телсфоп, рол шпаргалка);

предметлар кўргазмаси, таълим муассасасида учрайдя эшитиладиган ёмон одатлар фонотекаси, видсоролиги;

- яхши ва ёмон одатлар руйхати (масалзн, саломлашиш, Трансп« катталарга жой бериш ёки И1гжиқгтик. чекиш, ичиш ва ш.к.);

- мулоқот сўзлари: жаргон сўзлар, лакаб.и!р. иш каптарвд лукмалар ваш.к.;

- таълим муассасаси ходимларининг ёмон одатлари: бакири^И кўйиш, туртиш ва ш.к.

- экспонатлар: 3-4 йил давомида ўқишга битта дафтар билавЯ ўқувчининг «тарихий» дафтари, шпаргалкаларнинг турли хил кўринЯ намуналари.

Эслатма: ушбу машгулотдаги фикрлар асоиюи / кчим "о* тарбтвий маъсадлардан чиқмаган холда) материаллар ёрдамидаШ муассасадарида "Зарарли одатлар ва улар биан кураш йўллари " Фи ёки хонасини ташки этиши мумкин.

4.14. «Сахна» тренинги

мак Г ч у муми" -ур" ўр МКХТМ, ОТМ тарбияланувчилари ҳамда малака ,1\?ота ва кайта тайёрлаш курсларя тингловчилари учун)

Г мяксяди:

- Г арнинг ижодии имкониятларини очиш;
- юда ташкилотчилик ва актёрлик қобилияти ҳамда маҳорати
- 2 нГривожлангириш;
- иалакал актёрлик маҳорати ва нотиклик санъатининг асосий
- сахна мадаш
- ур: ариникўрсатиш.

юц

Г** ингдан кутиладиган натижа. Бу машғулот ўқувчиларга сахна "унсунлари, талаблари ҳақида маълумот беради. Бу маълумотлар Г рга таълим муассасасида жамоавий ижодий ишлар, гуруҳда турли тарни тайёрлаш мобайнида ёрдам беради. Тарбиячи, ташкилотчиларга Хув йили давомида тадбирлар ва тарбиявий ишларини қандай йўлга шу билан бирга нималарга эътибор бериш кераклигини билиш ^кониятини яратади,

Тренингни ўтказиш тартиби. Тарбиячи ўқувчиларни машғулотни уишиш коидалари билан таништиради ва 5 кишилик кичик гуруҳларга бўлинишни таклиф килади. Ҳар бир гуруҳ ичида катнашчиларнинг роли куйида1-ича тақсимланади: сахналаштирувчи режиссёр, бошловчи, хореограф, сценарист, ижро эгувчк (қўшиқчи, раққос, юморист).

<ОДИЬ
16'

Шундан сўнг, 1уруҳ аъзолар.1 топшириқлар ёзилган куйидаги мазмундаги карточкаларни оладилар (ёки танлайдилар):

- бирон-бир тадбирнинг сценарийсини тузинг;
- тузилгап сценарий буйича 30 дакикалик адабий-музыкавий компо-зиция тайёрланг ва уни сахналаштиринг, унда бошловчининг чиқиши, рақс ва кўшик ижроси, юмор, монолог, композициянинг оммавий тугалланишини кўриш мумкин бўлсин (композиция катнашчилари кичик гуруҳларнинг барча аъзолари бўлиши мумкин);

ОУЛИН!

ШИ.

адабий-музыкавий композицияга мос керакли жиҳоз, музика. адар, декорацияларни танланг, шунингдек, жойни ҳозирланг (бу яирик кўл остида!и мавжуд нарсалар ва шу ердаги бор имкониятдан •ио чиккан ҳолда амалга оширилади).

УРУадар томонидан топшириқларни бажариб, тақдимот У^ун 30-40 дакика ажратилади. Тайёргарлик тугагандан сўнг, ин|- ксийнги босқичи - тақдимот бошланади.

давомида гуруҳлар ўз ижодий ишлари ва маҳоратларини ' ""* этадилар.

[СШ

рие

"*ариГ- Чда тар^иячи ўқувчилар билан куйидаги саволлар оркали лар бўйича фикрларини аниқлайди: 1ингдан қандай қизик нарсаларни ўргандингиз? - кайс ^Сга? Сиз учун нима янгилик бўлди? ^енарий ва сахналаштириш Сизга кўпрок ёкди? Нега?

- композицияни сахналаштирилиши бўйича Суюшг фикринД нарса ҳисобга олинганми?

- бошловчилар, рақослар, кўшикчилар. мсшологчилар, бе^акиЗ бошқаларнинг чиқиши ҳақида Сизнинг фикрингиз;

- нималар устида яна ишлаш ксрак ва яна шшаларгш билиш кр... ўйлайсиз?

Сиз машғулот мобайнида кўрган нарсаларингизга I ўзгартиришлар киритган бўлардингиз?

Муҳокама жараенида, шунинтдек унинг якупи,да шрбиячи р_{сеш} композиция, ракс, сахна маданияти, сахналаштириш хақида маслаҳатларни беради.

4.15. «Уйин» тренинги

(умумий ўрта мактаб, ЎМКХТМ, ОТМ тарбияланувчилари ҳамда мал^ ошириш ва қайта тайёрлаш курслари тит ловчилари учун)

Тренинг мақсади:

- ўқувчиларни ўйиннинг ҳар хил турлари билан таништириш;
- уйин ташкил қилиш ва ўтказиш услубини кўрсатиш;
- ўйиннинг тарбиявий имкониятларини очиш;
- мулоқот маданияти ва биргаликдаги (Кюл иятни ташкил этиа шакллантириш:
 - якка тартибда, гуруҳда, оммавий ўтказиладиган ўйинлар маълумот бериш;
 - тарбиявий ишга ўйин унсурларини тўғри танлаш ва ишлата кўникма. малакаларини шакллантириш.

Тренингдан кутиладиган натижа. Тарбиячилар ва ўқувчилар ўйик хақида маълумотга эга бўладилар, ўйинларни қандай чашқкл кюй ўтказишда нималарга эътибор бериш кераклигини билпб оладилар, 5 хақида керакли тавсиялар ошитадилар ва амалиётда ЪҶрадп.;К1р. Уйинва) ишлата билиш, ўйинга кизиқтира олиш ва ўқувчилар бмлаи бпргаликдаўй олиш усулларини билиш ва кўллаш олиш тажрибасини беради.

Машғулотни ўтказиш тартиби. Машғулот бошлшшшнда тарби тарбиявий машғулотни ўтказиш тартиби билал таништиради. Су "Ақлий ҳужум" услубини қўллаган қолда. ватман' (доска)га томонидан айтилган барча эркин фикрлар, мулоҳазалар ип >:1ин \ак1^ тушунчаларни ёзади. Кейин тарбиячи барча ёзилганларни бошка (синф тахтаси)га умумлаштиради ва қуйидагича синфларга ажратади:

- ўқувчиларни ўзаро ҳамда тарбиячи билан дўстона яқинлаиғЕ йўналтирилган ўйинлар;
- сўз ўйини;
- кўшик билан ижро этиладиган даврадаги ўйинлар;
- заковатли (ақлий) ўйинлар;
- хотира, нутқ ва фикрлашни ривожлантирувчи ўйинлар;
- оммавий, гуруҳий, мажмуавий ўйинлар ва ш.к.лар.

тарбиячи ўқувчиларни 2-3 кишилик кичик гуруҳларга бўлинишларини 1р синфларидан бирор инақлишни танлаб олишларини илтимос Кичик гуруҳ аъзолари уйин турларини танлаганларидан кейин «Янги уларла» танлаган йўналишларининг мазмуни бўйича бир ёки , уйинни хайёрлашлари, тайёрланган ўйинларни эса машғулот 1окчлари билан ўтказишлари кераклигини, бунда аудитория билан ^-азиладиган ўйинлар услубига, яъни, аудитория эътиборими ўзига ,рувчи услублардан фоидаланиш ва мусиқий безаш, аниқ талаффуз • ^вноклик, шўхчамлик, самимийлик кайфиятига эътибор беришларини илтимос қилади.

Тайёрланишга 20 дақиқа ажратилади. Тайёргарликдан кейин таадимот бошланади. Тақдир гга таиерланиш пайтида кичик гуруҳар кераи жихоз ,рслмет ва плакатларни таиерлашлари керак. Кичик гуруҳар навбат билан' ўз ижодий ишларини намоиш қиладилар ва машғулотдаги ўқувчилар билан ўйин ўтказадилар.

Тавдимотдан кейин тарбиячи ўқувчилар билан ҳамкорликд- машғулотда ишнатилган ўйинлар ҳақида суқбат ўтказди, бажарилган ,шларнинг ижооии ва салбий томонларини муҳокама қиладилар Тапбиячи ўйин ташкил қилишга ва ўтказишга гегишли бўлган тавсиялапни тушунчаларни беради, уйин ўтказиш услубининг баъзи жиҳатларини очади ҳамда керакли маслаҳатлар бериб, яқунлайди.

Ўқувчишир гуруҳи фаолиятининг мазмуни ва уни таъкик
керакли усулларни танлаш-тарбиячиларнинг асосий ка:пгфс_{та}' эч
чамбарчас боғлиқдир.

Ўқувчилар гуруҳи ва ўқувчилар билан яккама-якка (артиб[^]
тарбиячиларнинг роли қуйидагича бўлиши мумкин:

назоратчи - ўқув-тарбиявий жараёнда ўқувчиларнинг
таъминлаш (давоматни назорат қилиш, навбатчилик,
ўқувчилар, н яшовчиларнинг овқатланишларига яратилган
шароитлар билан) оориш ва керакли шароитни яратишга
кўмаклашшп, ўқувчиларЛ оналарга бўлган муносабатларини
аниклаш, ўқув-тарбия •% эътиборсизлик, масъулиятсизлик,
курсдошларига ва тарбиячиларга хурматсизлик, манманлик
қилаётган ўқувчилар билан якка ҳолда I бориш);

илм мамлакатига бошловчи - ўқишга б[>]лгак кптқшп ва хохй,
ташқиллаштириш (ўқувчиларга кўйилган талаплар билан ота-одЛ
ўқувчиларни таништириш, тарбиявий тадбирларни гашқил қилиш, мш
хаълимда ўқувчиларга ёрдам уюштириш, ўқув жараёни билан таъмиа
ўқувчилар гуруҳида ишловчи барча " тарбиячиларни
мувофиқлаштириш);

ахлоқли, намунавий мураббий, лшънавий устоз - ўқувч
ўртасидаги ўзаро муносабатда, ҳамда ўқувчилар ва тарбиячилар урта
вужудга келадиган зиддиятларни ҳал этишда, ўқув-тарбия жараснпм
тартиб-қоидаларга риоя қилишликда, уларни керакли маё|
бажарилганларига кўмаклашади (ўзини тута билиш, муомала
мадзнияига ўргатиш, одоб-ахлоқ мавзуларида суҳбатлар. якка холдаш
олиб бориш, ахлоқий меъёрларни ва ички-тартиб қоидаларни бузган;
бузаётган ўқувчилар билан уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари на н[^];!н}>a-lари тўғрنا
яккама-якка, жамоавий суҳбатлар ўтказиш. уларнипг [пршб-шп-изомигай
бериш, ахлоқий, ижтимоий, ҳуқуқий мавч>лар;[a :урлп галбирлар и
этиш ва бошқалар);

маданият соҳиб - умуминсоний ва маданий кадрия ллар асосидау
- тарбиявий жараёни таъкик қилиит ('жскурспя таалсил қилилқ тсатр,мУ
ва кўргазмаларга жамоа бўлиб бориш, маданият мавзусида кеча ва суҳ№
утказиш, гуруҳ ва гаълим муассасасида тарбиявий тадбирларЯ
мувозаралар ўтказиш);

ижтимоий педагог - ўқувчиларнинг ҳар хил ижтимоий мчпммолар
счишга кўмаклашиш (уй ва таълим муассасасида ў ;аро м\ юко! \!0^н Λ^а
яратиш, ўқувчи ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, ўқувчиларда нжгимои[^]
кўникмасини шаклдантириш);

ўқувчиларнинг яқин қатта дўети - ўқувчиларни турли ^ил
ятларга киришишларига кўмаклашади, ўқувчиларга бўлган ғамхўц

қилишқи шаклдантириш, ўқувчиларга

баҳо беришида, бирон-бир фаолиятга, жумладан, суҳбат, трснинг .ў!*!1

бир қисмини ўзига олади (гуруҳда
жамоавий ижодий фаолиятш

Ўқувчишар гуруҳи фаолияти тизим мазмуни ва уш ташкул керакли усулларни **танпаи-тарбиячининг** асосий чамбарчас боғлиқдир.

ТМТМФ<иорЯ^{э%}

Уқувчилар гуруҳи ва ўқувчилар билан яккама-якка тартибда тарбиячиганг роли қуйидагича бўлиши мумкин:
назоратчи - ўқув-тарбиявий жараёнда ўқувчиларнинг ^,

!%

таъминлаш (давوماتни назорат килиш, навбатчшшк, ўқувчилап яшовчиларнинг овкатланишларига яратилган шароит бориш ва керакли шароитни яратишга кўмаклашиш,

Гир

мл

%

Уқуи-^ариц,
оналарга булган муносаотларини аниқлаш, ўқув-тарбия жа эътиборсизлик, масъулиятсизлик, курсдошларига ва тарбиячила^{ТМ} хурматсизлик, манманлик қилаётган ўқувчилар билан якка холда Л бориш);

илм мамлакатига бошловчи - уқишга бўл!аи кизиқиш ва • ташкиллаштириш (ўқувчиларга кўйилган галаплар билан ота-онад ўқувчиларни таништириш, тарбиявий тадбирларни ташкил килиш, мш таълимда ўқувчиларга ёрдам уюштириш, ўқув жараёни билап таъмицн ўқувчилар гуруҳида ишловчи барча " тарбиячиларни фаоля мувофикяаштириш);

ахлокли, намунавий мураббий, маънавий устоз - ўқувч| ўртасидаги ўзаро муносабатда, камда ўқувчилар ва тарбиячилар Я вужудга ксладиган зилдиятларни хал этишда, ўқуп-1-арбия жараёнида тартиб-қоидаларга риоя қилишликда, уларпи кч-ракли меи бажаришларига кўмаклашади (ўзини тута билиш, муомала ки. маданиятига ўргатиш, одоб-ахлоқ мавзуларида суҳбатлар, якка ҳолдаш олиб бориш, ахлокий меъёрларни ва ички-тартиб қоидаларини бузган бузаетган ўқувчилар билан уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари ва вазибалари гуғрнс яккама-якка, жамоавий суҳбатлар ўтказиш, уларнинг тзртиб-нитидамигаб бериш, ахлокий, ижтимоий, ҳуқуқий мавзуларда турли тадбирлар таш! этиш ва бошқалар);

маданият соҳиби - умуминсоний ва маданий кадрп/пмар асосйДад - тарбиявий жараёни ташкил килиш (экскурсия таиқил килинг, театр,м^ ва кўргазмаларга жамоа бўлиб бориш, маданият мавзусида кеча ва суҳба ўтказиш, гуруҳ ва таълим муассасасида тарбиявий тадбирла^И мунозаралар ўтказиш);

ижтимоий педагог - ўқувчиларнинг хар хил ижтимоий муамм*Я ечишга кўмаклашиш (уй ва таълим муассасасида ўзаро мулоқот! учун я&. яратиш, ўқувчи ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, ўқувчиларда ижтимои кўникмасини шакллантириш);

ўқувчиларнинг якин катта дўсти - ўқунчилаппн 1>рли хил 04 ятларга киришишларига кўмаклашади, ўқувчиларга бўлган ғамхув бир қисмини ўзига олади (гуруҳда жамоавий ижодиИ фаолиятийЯ килишни шакллантириш, ўқувчиларга ўзини-ўзи тушунишида, у баҳо беришида, бирон-бир фаолиятга, жумладан, суҳбат, тре^инг, 3

e

билан яккама-якка ишлашга ўз имконияти ва эътиборини амлаш^{чи}и^ир^и..L/\$>Y...-
«қувчилар ва ўқувчилар гуруҳи билан иш олиб боришида
•Й*'' - .пчиНИИ') -
Тар^о г"лиши ундан юқори савиядаги ташкилотчилик қооилиятига
^ ^ Г Т ^ б э т а д и .
' , о ^ " **чилик қобилияти** -- шахс индивидуал хусусиятларининг
• ^ а ш к и - ¹ кишига у ски бу ишни тез, ишончли, ўзига ишонган ҳолда
• ^ тиш Гимкопбсради.
- и щ к и л ' гиЛатида тарбиячининг умумии шахсии сифатларига
Хашкялотч
«йидаг* ¹ га эг **алик** - талаб этилаётган ишни ташкил этишни билиш;
ч'КУР Q'""
фаоллик - амалий вазифаларни бажаришда ғайрат-шижоат бўлаи
^ я пакат килиш;
аббускорлик - • алоҳида ижодии фаоллик курсатиш, ғоя ва
таклифлар киритиш;
ипишимлилик - узгаларга ошкоралик, мулоқотга таиерлик, кишилар
бйиш алокага киришига эҳтиёжи;
зийраклик - ходисаларнинг моҳиятига етиш қобилияти, уларнинг сабаб
ва окибатларини кўра олиш, асосийсини белгилаш;
катъият - ирода кучи, тиришқоқлик кўрсатиш, ишни охирига етказиш
маҳорати;
ўзини тута **билиш** - мураккаб вазиятларда ўз ҳиссиётими, хулқини
назорат кила олиш қобилияти;
ишчанлик - чидамлилик, жиддий ишларни бажариш қобилияти, узок
муддат чарчамаслик;
кузатувчанлик - узокни кўра олиш маҳорати, йўл-йўлакай диккатга
сазовор ҳолатларни белгилаш, хотирада тафсилотларни саклай олиш;
мустақиллик - мустақил ҳал этиш, вазифани ўзи томонидан бажариш
йўлларини топиш маҳорати, жавобгарликни ўзига ола билиш;
ҳамжиҳатлик (уюшқоқлик) - ўз ишини зарур тартибига бўйсундира
ч қобилияти, ўз фаолиятини режалаштириш, изчиллик, ихчамликни
намоён этиш.
ИШКИЛОТЧИЛИК қобилияти барча тарбиячиларда етарли даражада Д
Деб айтиш кийин, чунки ташкилотчилик истеъдоди узига хос бўлган
'>'сусиятларга эгадир
шлотчилик истеъдодиниғ ўзига хос **хусусиятлари, нндикатори**
^ илардан ташкил топади:
УНИНГ и **Илотчилик** ^ **аковати** - бошқа кишини тушуниш қобилияти, яъни
Дунесига кира олиш, кайфиятини ва руҳий ҳолатини сезгирлик ¹³¹ илган
олиш.
^ лгидан **И Таъси Р** этиш **қобилияти** - бошқа кишиларга истеҳзоли
К'срагач "Уйруққача бўлган воситалардан фойдаланган ҳолда, таъсир

Ташкилотчилнк ишларига бўлган қобилия! ¹^(иёрцд тапткилотчилик мажбуриятларини ўз маъсулиятига олиб, атроф_лЛ қатъий назар, ташкилотчилик ишларига мустакил кириша олиш.

Ташкилотчи шахсининг йўналганлиги - чашкидогчиницг а* киёфаси, фуқаролик етуклиги ва ғоявий ҳолати.

Ташкилотчининг индивидуаллиги: шартли равшмла таш_{ки} «санъаткорлар», ташкилотчи «мутафаккирлар», ташкигтг /- "Тшц «а.малиетчилар» каби турларга ажратилади.

Ташкилотчи - «санъаткорлар» бошқаларга жўшқин нутқи ц-ишоралари, «қалб ҳарорати», образли суратлар билан таъсир кўрсатааЭ орзулар, ҳасллар, ҳиссий кўтаринкилик нихоятда кўп бўлади.

Ташкилотчн «мутафаккирлар» пебот тшш манй тафаккурдаги изчилликка таянган ҳолда ҳаракач¹ ^амалқлар, Иш қонуниятларни тоғшшга интиладилар. Ҳодисанинг ташкл томони иш даражага суриб кўйилади. Муҳими - мазмун, мақсадга мувофиқликни тоц, ишнинг оқилона моҳиятини кўра олиш.

Ташкилотчи • «амалнётчилар» ўиариинг намупалари бю иштиёқ уйғотишга, қандай ишлашии исботлаш ва гаиришдан кура амалда кўрсатишга ишилади. Уларни амалий сч ирпшқоюшк», асосш кўпроқ тавсифлайди.

Ташкилотчиларнинг баъзиларида бундай таъспр ггишнинг бир йўл тури ҳам шаклланган бўлиши мумкин.

Тарбиячиларнинг касбий муҳим аҳимиип а »а бўлган шая хислатлари:

- ўқувчилар билан ишлашга, уларнинг тарбиясига)<а ривожланиш кизиқиш, ўқувчиларни тушуниш қобилиятига эга бўлиш, уларга ишонк уларнинг фаоллик, ҳаваскорлик, ижодий қирраларини очиш:

- ташкилотчилик фаолиятига бўлган қатга кизиқиш, ўз бошқаларга ўтказга олиш, жамоавий ишларпи ташкпл тгишда ўқувчила таъсир эта олиш, ўз билим ва маҳоратини уларга бера олиш ва татаббускорлик, жавобгарлик ҳисларини шакллантира олиш;

- >'қувчилар жамоасида ишлашга бўлган мойил.чик. қатга кизий ўқувчилар жамоасини шахс шаклланишида ўта чарурлигини я ўқувчиларни жамоавий ижодий фаолият усуллари билан тарбиялашга кизиқиш;

- шахснинг ижтимоий - сиёсий йўиалч ирил1-аплиги ва Ф^{3ол} мустакил Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий - сиссии ҳасгига ^ кизиқиш ва мойиллик, сиёсий саводхонлик - Ўзбекистон Республик^ янги ғояларини тўғри тушуниш, таҳлил қилиш ва ўқувчиларга тУВД олиш;

- ижод қилишга бўлган мойиллик, ўз касбининг назарий М^а1 билимларини ижодий ишлата олиш қобилияти, иш жараёнида юза масалаларни ижодий ечиш, меҳнатга мойиллик кўрсатиш, тарбияда э усуллардан воз кеча олиш, хамиша янгиликка интилиш, иш ижодий ҳолатда бўлиш;

бошқара олиш. сабр-тоқат, танқидий фикрларни тўғри қабул ' ўзгаришларга ўта талабчанлик, ўз-ўзини танқид қила олиш; чийъ ўзгаришларга чанлик, самимийлик, барча билан мулоқот қилишга "Кўр" инар билан тезда киришиб кетиш, мулоқотда эркинлик, киз "қийи" меҳрибонлик, хамкорликка интилиш;

«с-т]-цр^ик» ка ишонч (мақсадга етиш ва муваффақиятга ишониш, доим йўлдан саклаш, кийин пайтларда тушкунликка тушмаслик, кутариньч" • жакка ишонч уйғотиш, уларда ҳаётга ишонч муносабатини ук>в^иларда^). ячларига ўз фаолиятларини муваффақиятли ташкил этишлари Р га шахсий хислатларидан ташқари рухий-физиологик хусусиятлар рууий- (Бициологик хусусиятлар қаторига қуйидагиларни киритиш ҳам МРVP- - нумкин:

- яхши соғлик;
- жисмоний бақувватлилик, чидамлилик;
- юкори даражадаги ишчанлик.

Бундан тапткири, тарбиячи *конструктив, таҳлилий ва ижодий фикрлаюга* ҳам кодир бўлиши мақсадга мувофиқ:

- конструктив фикрлаш уларга ишни режалаштириш ва ташкил қилиш;
- таҳлилий фикрлаш меҳнат жараёнини назорат қилиш ва натижасини таҳлил қилиш;
- ижодий фикрлаш - иш масалаларини мустиқил, кизикарли бажариш учун лозим.

Буларнинг барчаси тарбиячидан қуйидагиларни талаб қилади/

- барча янгиликни тез қабул қила олиш, ҳамда бир фаолиятдан иккинчисига, бир иш туридан иккинчисига тез ўта олиш қобилияти;
- ҳамдард бўла олиш қобилияти;
- ўз эътибори ва диққатини тезлик билан бирон нарсага қарата олиш - ўткир зеҳнлилик;

- имо-ишора, ҳаракатларнинг кўплиги-завқлилиги;
- ҳар қандай вазиятда ҳам ўз хиссиётларини бошқара олиш қобилияти; узини тезлик билан боса олиш - мувозанат;

юсий муносабатларнинг маданий кўринишига эга бўлиш (хоҳолаб ик, бақириб гапирмаслик, қупол муомала қилмаслик. бировни мситмасликваш.қлар).

УМНҚНГ нутқий маданиятига қуйидагилар қиради:

- сузлай олиш;
- Ўз овозини бошқара олиш; ^сУЗ бойлиги;
- ха ^Га ^ИНГ ^ор [?]азлиги ва хаяжонлилиги;

>оинга кўра нутқнинг табиатини тушуниш;

' ¹р ^апар ^тининг чи ¹амлилиги;

^Ол ^иц ^тУгри, «қоғозсиз» сўзга чика олиш ва фикрини баён қила

Юқоридаги хусусият ва ҳисдаглар билан бир қаторда, та[^]. ўқувчиларнинг нутқларига эътибор қилиш ва эшитиш бўйича в хотира керак: маърузалар, буйруқлар, фармойишлар, ўқувчи хамкасбларининг исмларини, ўқувчиларнинг кп кўриниц товушларини тезлик билан ва мустахам ёдда сақлаб қолиш, шеъ[^] ш.к.ларни ёддан билиш.

Тарбиячининг касбий фаолиятида педагогик маҳорат катта ахя - эга, чунки у гуруҳ ва жамоа фаолиятини тушуниш, шуингдек, ўқ,, билан олиб бориладиган тарбиявий ишларни шакллантиришга ердан \ ^ча

2-§. Тарбиячиларнинг касбий маҳоратлари

1. Тарбиячиларнинг *ташкilotчи сифатидаги* фаолияти билан бш маҳоратлари. Улар куйидагилар:

- кўпчилик ўқувчиларнинг шахсий хусусиятларига ва кизикигшм мос холда фаолиятга жалб қила олиш;
- турли ишларни белгиланган муддатда бажариш бўйича вазифад оқилона тасдиқлаш;

- турли рағбатлантирувчи омил ва педагогик усуллардан фойдала холда, ўқувчилар жамоаси ишларида уларнинг қатиаша олишяа кизиктириш ва фаолликларини ошириш бўйича хоқиш уйғотипши таъмиш

2. Гуруҳ раҳбарларининг *тарбиячи сифатидаги* фаолияти й боғлик маҳоратлари. Улар куйидагилар:

- ўқувчиларга Ўзбекистон Республикасипниг ижтимоий-сй вазифаларини тушунтира олиш;

- ўқувчиларнинг саволларига асосли жавоб бсра олиши. суҳбат, юрита олиши, у ёки бу ҳолатларни исботлаш ва рад қила олиш;

- Ўзбекистон Республикаси давлат Қонулиарида қабул қили моддаларни билиши ва уларга риоя қилиши;

- жамоаниг шахсга [‘аъсирида гарбмявий имкониятла фойдаланиш;

- ўқувчиларнинг ёши ва шахсий хусусиятларини ҳисобга олиш;

- ўқувчилар билан ишлашда ўйинларни кенг кўллай олиш.

3. *Педагогик таъсир услубири* билан бсжшк маҳоратлар. l куйидагилар:

- иш жараснида мусобака, талаб, рағбатлантириш, жазо, ишов! усулларидан фойдаланиш;

- ўқувчилар билан яккама-якка тартибда иш олиб бориш;

- ўқувчилар учун намуна бўлиш, ташки кўринишда курк ихчамлик;

- сўз ва иш бирлиги, жавобгарлик, пухталиқ ва ш.к.лар.

4. *Амалий мсқоратяар:*

- гуруҳ бурчакларини. кўргазмаларни тайёрлаш ва l ашқил қила

- деворий газеталарни тайёрлаш ва эшиттиришлар }ашқил Ч

..
ўтказиш;

• ўйинларни, кўшиқларни, рақсларни ташкил қилиш ва жамоавий рақс-казо олиш, ва экскурсияларни ташкил эта олиш, иуналишларни

ганлай оли Я, обакаларид хдкамлик қилиш;

^анарсаларни сайолиш; Свчилар байрамларини таиерлаш; лекцияларни безаш, икэбан ва гулдасталар тайёрлаш;

. пасм чизиш;

биринчи тиббий брдам курсата олиш.

Гапбиячларининг ў/Ёувчшор *жамоаси раҳбари сифатидаги* фаолияти, боғлик бўлган маҳоратлар. Улар қуйидагилар:

ўкувчилар жамоасининг аниқ вазифаларини белгилаш;

касбий маҳорат даражасини мустақил равяшда такомиллаштириш, ўз

устиди ишлаш;

*** аниқ тадбирларни таиёрлаш ва уларни утказиш режаларини **ишлао**

чикиш;

- ўкувчилар жамоаси фаолияти жараёни ва иш натижаларини тахдил

килиш;

- ўз-ўзини асосли баҳолаш, ишнинг янги истиқболларини кўра олиш.

3-§. Ўкувчилар гуруҳи раҳбарининг хизмат вазифалари

Тарбиячиларнинг хизмат вазифалари улар фаолият кўрсатаётган таълим муассасасининг йўналишига, хусусиятига, имкониятига, шароитига, ўкувчиларнинг савиясига ва тарбияланганлик даражасига ҳамда уларнинг ташкилотчилик қобилиятига педагогик маҳоратига асосланган ҳолда белгиланади.

Ўкувчилар гуруҳида тарбиявий ишларни ташкил этиш жараснида тарбиячи қуйидаги *вазифаларни* амалга оширади: 0 ўкувчилар шахсини ўрганиш;

-) гуруҳда тарбиявий жараён ва ўзаро муносабатларни тахлил этиш, офиклаштириш ва яхшилаш;

'7РУҚ ўкувчилари билан ишловчи тарбиячиларнинг ишларини "Увофиклаштириш-

А\ "

Режал вчилар жамоаси фаолияти боскичларини, гуруҳ тадбирларини

"Улоко- иш- та^р^лаш> ўтказиш ва яқунлаш; тарбиявий соат, ахборот ва

лов ва ш.к.ларга вақт ажратиш;

ўтказиш' турилганда ўкувчиларнинг ота-оналари билан учрашув

Та" Ёлимот,, а Укувчилар ўзини-ўзи бошқариш фаолиятининг педагогик

Г УРУХ журналини олиб боришни

ташкил этиш.

Тарбиячи ўз вазифаларини амалга ошириш мобайнида;

• ўқув йили бошида:

- гуруҳ рўйхатини тузади ва журнални расмийлаштиради (ўқъ ҳафтасининг биринчи ярмида);

- ўқувчилар билан қамкорликда гуруҳниш иш рсжасини туза ва таълим муассасасининг тарбиявий ишлар бўйича масъул ходими билан уни мувофиклаштиради (сешяор оий ичида)

- *ҳар кун*:

- дарсга қатнашмаётган ўқувчиларни синф журналига қайл ч

уларнинг дарсларга қатнашмаганликлари саоаолнри оилан кизикат

- гуруҳ ўқувчиларининг ўз-ўзини бошқариш

органларига

педагогик ёрдам кўрсатади;

- ўқувчиларнинг ташқи кўринишини назорат қилади;

- гуруҳда ўтаётган навбатчиликларни назорат қилади.

- *ҳар ҳафтада:*

- тарбиячилар томонидан гуруҳ журналийи расмийлаштишш назорат қилади;

- тарбиявий соат (ёки ахборот соати) ва мулокот ўтказади. 1

- *ҳар ойда:*

- гуруҳ жамоасини турли тадбирлар ва ишларда иштир этишини ташкил этади;

- кабинетни ёки гуруҳ^а таълим муассасасида ажратилп ҳудудни тозалашни ташкил этади.

- *семестр давомида:*

- гуруҳнинг таълим муассасаси бўйича павбатчилигии таши этади (жадвал асосида);

- ўқув аудиторияларининг ҳолатини назорат чшши таши қилади;

- зарурат туғилганда, ота-оналар йиғилишини ўтказади;

- гуруҳнинг ота-оналар кўмитаси ишини ташкил этади.

- *семестр охирида:*

- гуруҳнинг ўтгап семестр (чорак)даги укув натижалари фаолиятининг якунини таҳлил қилади;

- маънавият ва маърифат ишлари бўйича дскан ўринбосаи бажарилган ишлар хакида хисобот беради.

- *ўқув йили охирида:*

- гуруҳ фаолиятининг якуний натижапариии уълон килиЯ¹ ташкил этади;

- ўқув хоналарини таъмирлашни ташкил этади.

4-§. Тарбиявий соат, ахборот соати ва тарбиявий тадбирларЯИ кузатиш ва таҳлил қилнш мезонлари

Ўқув йили давомида, одатда, тарбиячилар ҳамкасбларнинг тар«Ч соат, ахборот соати ёки тарбиявий тадбирларда тажриба алма^лиш макс^

гачилар- Бундай холда энг киини, кузатилган ёки иштирок
„цгтир^{0*} £_{ияв}ий соат, ахборот соати, тарбиявий тадбир какида фикр
•}тИ:гаи^{уни} тахлил қилиш ҳисобланади. Шу сабабли, биз бу бўлимда
билД^Р , 'соатнИ, ахборот соатларини, тарбиявий тадбирларни кузатишда
таРби. эЪт^{ибор} бериш кераклиги ҳақида фикр юритиб, унинг тахминий
ни[мала]. ^^ хавола қилмоқчимю. мезонл^Р

Тахлил қилиш мезонлари

- 1 Тарбиявий соат, ахборот соати ва тарбиявий тадбир тузилмасининг, кетма-кетлиги ва тўғри тузилганлиги.
 - 2 Танланган мавзуни тарбиявий аҳамияти юзасидан долзарблиги.
 - 3 Танланган мавзуни олиб борилаётган ишга мослиги.
 - 4 Ўтказилаётган тарбиявий ишнинг тўғри режалаштирилгани ва вақтни тўғри тақсимланганлиги.
 - 5 Ишлатилаётган безаклар, кўрғазмали воситаларнинг мавжудлиги ва танланган мавзуга мослиги, тарбиявий таъсири.
 - 6 Тарбиячи (масъул бошловчиси)нинг мақорати:
 - ташқи кифёси (мимикаси, пантомимикаси, ҳаракатлари) ва нотиклик санъатига эғалиги, суҳандонлиги;
 - иштирокчиларни бошқара олиши ва қузатувчанлиги;
 - иштирокчиларни фаоллаштира олиши;
 - турли тарбиявий усулларни ишлата билиши;
 - техник воситалар, махсус хиссий самараларда фойдалана олиши;
 - маъқуллашни ва рағбатлантиришни билиши.
 7. Утказилаётган ишга ижодий ёндашилганлиги.
- ? Иштирокчиларнинг иштироки (кўп, кам, яқка одамлар) ва **ш.к. Изох;** бу мезонлар тахмий бўлиб, унинг мазмуни ва талаблари таъям муассасаси шароитидан келиб чиққан %олда, ўзгариши мумкин.

Ш ьОБ

ЖАМОАВИЙ ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТ - ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ СИФАТИДА

Таълим муассасаларида тарбиявий ишлар услублари - ўқувчи[^] жамоаси фаолиятини ташкил қилиш жараёнида уларнинг хиссиётларига ва ҳуқуқларига таъсир қилиш усулларидир. Бундай қилишда жамоавий ижодий ишлар муҳим аҳамият касб этади.

Шахс ўз фаолияти асосида шаклланади ва ришшланади. Жам» яшаш, бошқа кишилар билан ҳамкорлик қилиш, ўзаро фаолият ют, кишининг фақат жамоа ишларидаги иштироки, жамоавий ижодий фаоли (ЖИФ) орқали шаклланади. Тарбиячиларга сунъий равишда шуд имкониятлар яратиш услубиёти ва технологиялар намунаси педагогифанида анчадан бери маълум. Шулардан бири ЖИФ услубиётидир.

ЖИФнинг асосини жамоавий ижодий ишлар гашкил этал«- Жамоавий ижодий ишлар ўқувчиларни иш фаолиятида ишпфок этишлар!-]. ва ташаббускорлик кўрсатишларига ёрдам беради. ЖИФ гуруада ўқувчилап томонидан танланган аниқ бир ишни ташкил қилиш (Иванов услубиёц бўйича) қуйидаги *олти босқичи* амалга оширишни кучда тугади: ижодий иш мақсадини аниқлаш, гуруҳни ижодий гуруҳларга ажратиш; бўлажм ижодий ишни тайёрлаш лойиҳасига киритилган қар бир ижодий гуруҳннг таклифларини муҳокама қилиш; ижодий ишни ташкил қилишда таклифларш тўплаш, умумлаштириш; уни ўтказиш; Нима *шалт* ошди, нима ошмади. нега? Утказилган иш янада яхши бўлиши учун нима қилиш керак? Ижодш ишдан қандай тажриба олинади? Бундан кейингя ишларни гашкил қиливд яна нималарга эътибор бериш керак? қаби саволлар билан ўпшзилганЖИ натижаларини таҳлил қилиш; ишнинг натижасини аниқлаган ҳолда уигаяқун ясаш.

ЖИФ технологияси ниҳоятда самарали жарасн сиф;нида тарбияй индивидуаллаштириш (яккалаштириш) тамойилларшш ишнинг жамоаш шаклларида қам ташкил этиш имкониятини бера;|И. ЖИФ технологиад ўқувчиларни ижодга йўналтиради, ҳаракат қялишнинг чарур шаклларинш услубларини топиш вазифадарини белгилайди, мақсадип аниқлао[^] ўргатади, ишни ташкил этишга ёрдам беради, жамоа ва ало: ўқувчиларнинг ташаббусини қўллаб-қувватлайди ва кучайтирд* ўқувчиларга ўз қобилиятларидан янада яхшироқ фойдалапи; имкониятЛ[^] ҳақида маслаҳат беради, ўқувчилар ва жамоанинг ахлокии жихавд ривожланишяни кузатиш ва ишларни тартибга солиш имкониятини бераД Тарбиячи бу ҳолатда қатта дуст ва бажарилаётган ишлз) мувофиклаштирувчи шахс сифатида гавдаланади. Улинг вазиф ҳамкорлик шароитини вужудга келтириш, дўстона узаро ёрдам, маънав рухий шароитни юзага келтиришдан яборат бўлади,

Бундан кейин жамоавий ижодий фаолият услубиети ҳамда жараеШ иштирокчиларининг ўзаро фаолияти • лойиҳалаип ириладиган, педау *жараёти ташкил этувчи технология* сифатида қараймиз.

бос-кич

Ишлар мвзмуни	Тарбиячи фаолияти	Тарбиячи мавқеи	Фаолиятнинг услубиёт ва ^иакппари
2	3	4	5
Педагогик (тарбиячи-нинг дастлабки пилл)	Педагогик мақсадни аниқлайди (М) ^-Моделлаштирилади: М Га эришиш йўллари (мумкин бўлган иш), далиллар (Д).	Буюрмайди, мажбур қилмайди, ўқувчилар билан бирга фикрлайди, хайвхохлик ва қизиқиш билан сўзлашади.	«Иўналтирувчи тадбирлар», «дўстона суҳбат», «хикоя мулоҳаза», «пахсий тажриба».
Ҳамкорликда лойиҳалаш (ЖИФ лойиҳаси тадқиқи).	Ижодий ёки ташаббус гуруҳларининг йиғилишини ташкил қилади.	Умумий ишларда тенг асосларда иштирок этади.	Ииғилишнинг бошланиши: таклифларни асослаш, йи ^{Глаш} учун берилган ва^ифа тахлили. Ижодий изланиш. Очик мунозара. Амалий ўйин. Майл-рағбат уйютиш (маъқуллаш ёки макташ билан, маслаҳат ёки ипюнч билаи^ "Ақдий қу>қум".
Ишни тайёрлаш (бош педагогик вазифани бажариш).	Яккама-якка муносабатни амалга оширади, ўқувчи шахсиятининг ривожланишини таъминлайди (уларнинг фаол из.иат^шга киришиши, ўқувчиларнинг ижобий сифатларини куллаш ва салбий сифатларини бартираф этиш, уларниш қийинчиликларни енгиб ўтишда шахсий тажрибалар тўплашлари учун имконият яратиш ва ш.клар).	Рағбатлантирувчи ва мувофиқлаштирувчи вазифа бажаради.	Гуруҳларга ёрдам. Ипаонч. Дўстона талаб. Дўстона назорат, тақдирлаш, мукокама. Иш, изланиш, қаҳрамонлик ўйинлари билан машғуллик. ЖИФ лойиҳасини аниқлаш, блокларнн тайёрлаш, қайта лойиҳалаш.

III

IV	Ишни ўтказиш (таҳлил учун материаллар танлаш).	«Томошабинсш» ишлаймю, «Хуш-хабар» тайёрлаймиз коидасини амалга ошириш.	Уқувчиларда кўтаринки рух, тетиклик, ўз кучига ишонч ва қийинчиликларни енгишга интилиш ҳиссини ҳосил қилади. Муҳими: хотиржамлик, еабр-токат, юмор.	^"с «^Рий^ блк» к-модуД тизимида флаш: т, ланган ^О^ блок ^авҳаларни ^ ^УТУ» * ^ риш. ЖИФнинг ^ .ш кўриниц,на Ридан фойдал ^ ниш.
V	Таҳлил. Натижаларни эълон қилиш.	Бажарилган ишни тушуниб етиш ва таҳлил қилиш эҳтиёжини, жамоа ва яккама-якка таҳлил қилиш кўникмаларини тарбиялайди.	Уқувчиларга ўзларининг фаолияти натижаларини қуришга, ютук ёки муваффақиятсизликларини ва уларни юзага келтирган сабабларни аниқлашга ёрдам беради, «ўзи билан» нима олиш мумкинлигига эътибор қаратади.	Таҳлил Хйм боти, қичме счма иш. д^с. топа таҳлил. Жиддий баҳс. Мактов. Майд-хоҳиш. Ишчан баҳс. Таадш шҳоратини иужудга келгириш. Мукофот, Назорат. Талаб. Муҳокама. * Танкид.
VI	Яқин орадаги натижалар (истикболни аниқлаш).	Ишлардаги изчилликни, жамоани ривожлантириш шароитларини таъминлайди.	Истикболни кўришга ёрдам беради.	Ҳамкорликни мувофиқлашЯриш, хал этнш учун мақсад & ва^ифаларни аниқлаш-

ЖИФ технологиясини амалга ошириш қўйилаги босқичлар " * узвий боғланган ишларни кўзда тутати (1-жадвал): / . *Педогогик мақсад:*

- тарбиячи ўқувчилар гуруҳининг иши билан боғлиқ мақсатли вазибаларда ўз мавқеини белгилаб олади;

- уларни амалга ошириш мумкин бўлган йўллар, шакллан услубиётларни белгилайди;

- дастлабки суҳбатни (ёки гуруҳ йиғилиши, умумий йиғилиш) у¹ режаси ва услубиётини ишлаб чиқади, суҳбат йўналиши¹ни белгилайди; ;

кенгайтириш борасида эришилган ютуқда тўхтамаслик, инсон фаолиятини ривожлантириш учун зарурий шарт-шароитларни ташкил қилди.

ЖИФ технологияси бўйича тарбиявий машғулотлар, байъанлар, танловлар, шанбаликлар ташкил этилиши ва ўтказилиши мумкин технологияси жамоавий ижодий ишларнинг ранг-баранглигига (уларнинг ёрқин намунаси сифатида иштирокчилар ҳаётининг ақс қисмига айланган, халқда анъанавий ўтказиладиган турли мавсум - мавсум байрамларини кўрсатиш мумкин.

Жамоавий ижодий ишларнинг намунавий рўйхати куйидагича:

1. Фестиваллар: дўстлик, халқ ижодиёти, байпалмилал мадан ўзбек кўшиқлари, сайёҳлар кўшиғи; «Ватақдошларимиз лунё бўйлаб» «Истеъдодлар бизнинг орамизда», «Замонавий оҳанглап театрлаштирилган чиқишлар; сатира ва юмор.

2. Эстафеталар: сеvimли машғулотлар, меҳнат соҳалари, хотиқ кунлари.

3. Тренинглар: «Хушфезллик ва яхши одатлар», «Соғлом ҳаёт тарзи» «Бш ва қонуп», «Жиноят, гиёҳванд моддалар, ОИТС; қурбони бўлмаслик имконияти», «Мен ва жамоа», «Оилавий клуб» ва ш.к.лар.

4. Биргалиқда ўтказиладиган байрамлар: халқ тақвими (удум ва анъаналарга мувофиқ), туғилган кун, жамоанинг туғилган куни, тарбиячилар куни, ота-оналар, дўстлар, тарбиячилар билан биргалиқда ўтказиладиган учрашувлар, йил бали ва ш.к.лар.

5. Мавзули кечалар:

- кечалар-портретлар (оила, устоз, гуруҳ ва тарбиячилар), «Встеранлар - орамизда», ажойиб кишилар билан учрашувлар ва ш.к.лар;

- адабий, музикки, шеърый кечалар, концертлар ва ш.к.лар;

- халқ байрамлари ва удумлари бўйича оғзақи журналлар (шу жумладан, ахборот журналлари). Жонли газеталар, одоб-ахлоқ мавзусидаги суҳбатлар, очик суҳбатлар ва ш.к.лар;

- касбий танловлар;

- танлов дастурлари: «Кўвноклар ва зукколар» клуби. «Ёш уй бекаси», «Мавсум моделлари», «Биз ва бизнинг истикболда!» «Ихтисослигим» «Билимдонлар» ва ш.к.лар;

- савол-жавоб кечалари, матбуот анжуманлари, очик мунозарв доира столлари (жамоа ва жамиятнинг турли ҳаёгий масалалари бўйич) ректорат, деканат раҳбарлари, кутубхона ходимлари билан учрашувлар ш.к.лар.

- очик тортишувлар, сиёсий баҳслар, амалий ва ролли ўйинлар.

- турли мавзулардаги олимпиада ва викториналар.

6. Танловлар: касбининг моҳир устаси, адабий-бадий, фанта' лойиҳалар, истеъдодлар турнири. «Мисс ва мистер» (халқ мотивлар касбий далилларга асосланган ҳолда).

Жамоавий ижодий фаолият, жамоавий ижодий ишни ташкил қилдиш, гайёрлаш, ўтказиш ва уни таҳлил этиш кўп жиҳатдан ташкилотч

р, гуруҳ раҳбарлари ва услубчиларнинг тарбия, тарбия жараёни,
тарбия⁴ ишлар: тарбиявий ишлар услубиёти ҳақидаги билим, кўникма ва
тарб>^арига боғлиқ.
ма¹а^кДлбатга, услубий ишлар, педагогик жамоага услубий раҳбарлик
ча вақт, қувват, педагогик санъатни талаб қилади, бу эса, ўқувчилар
' си жараёнини оқилона бошқариш ва педагогик жамоа аъзоларининг
и¹а^к маҳоратини ошишини кузатишга имкониятларини бериши билан
и¹а^к плаиади.

1УБОБ

ТАДБИРЛАР ТЕХНОЛОГИЯСИ

Таълим муассасаларининг тарбиячилари одатда ўқувчилап ўтказиладиган тарбиявий соат, ахборот соатлари, синфдан -Гэ ' тарбиявий ишлар, ота-оналар йиғилишларини ташкил этиш ва у-ГКа анча қийинчиликларга дуч келадилар, бунинг сабаблари хилма-хи юкорида санаб ўтилган ишларни ҳамма вақт бир хил тартпбда, бип кўринишда бўлиши ёки ранг-барангликни бўлмаслиги

ижодиликнинг пастлиги еки ўзларида *арур ташкилотчц қобилиятларининг стишмаслиги, иш услубиётидан етарлича хабап эмасликларидан далолат бериши мумкин. Хар бир тарбиявий ишнн максоди кутиладиган натижани бсриши тарбиячилардан жуда Кап педагогик ва актёрлик махоратини, тарбиявий ишлар услубиётини чу^ билишларини, ўз устларида тинмай меҳнат қилиншари ва бой тажрибага? булишларини талаб этади.

Таълим муассасаларида ўтказиладиган тадбирларга қўйиладиган узига хос талаблар мавжуд.

Тарбиячилар томонидан ўқувчиларнинг дарсдап бўш вақтларинв фойдали, кшикарли ташкил этишлари бўйича фаолиятларини ку.гата туриб, улар ўтказаётган тарбиявий ишлар, тадбирлар, дискотска, рақс кечалари, оммавий рақслар, ўйинлар имкони ва уинш хилма-хиллиги чегараланганлигини кўриш мумкин. Бундай тадбирларни *ишикил* этиш вэ ўтказиш вақтида баъзи ўқувчилар кўпинча ^ерикиб коладилар ва, шу сабабли, бекорчи бўлиб қолиб, тадбирлар давомида ўзлари хоҳлпшларича юрадилар. Бундай хсшатга тарбиячиларнинг эскирган тадбирлар, 5'Гп1млар ва рақслардан фойдаланишлари, уларнинг бажаришга қўйил ан гадаб на усулларни билмасликлари, ўз устларида доимий равишда игиламаганликля ўзларининг шу соҳадаги билим ва мапаюалари емарли ^маслиги, ш\ муносабат билан улар томонидан янги қшикарли, кувнок ўйкпларии, ижодий харакатларни иаламасликлари ҳамда ўқувчиларнинг кпчикишларили хисобга олмасликлари сабаб бўлиши мумкин.

Уқувчиларни дарсдан бўш вақтларини ташкпл ').гишг-а йўналтирш» тадбирларни тайёрлаш ва ўтказишга қўйиладши ўзша яраша умуми* галаблар мавжуд.

Хар қандай тарбиявий тадбир сашкил килмшншп асос»¹ тамойилларидан бири - катталарнинг рахбарлиги ва укувчиларнй ижодкорлик, хаваскорлигининг бирлигидир. Тарбиячи ташкилотчиларнинг тадбирда иштироки турлича бўлиши мумкин. Жум^{па^} каиталар тадбирда катталар шахсан иштирок этмайдилар, ўзлари ҳеч кай^ роль ижро этмасалар-да, тадбирни ташкил этишади ва рахбарлик киладЛ тадбирда катнашмасаларда, ташаббус гуруҳи ва ташкилотчилар *орЦ* рахбарлик киладилар ёки хайъат аъзоси сифатида иштирок этадилар.

Байрамнинг бошиши. Даврага ёки сахнага майин. екимли ўзбек куйи остида 2 нафар бошловчи (бир киз ва бир ўғил ўқувчи) кийимларда чиқиб келадилар.

1 - бошловчи. Ассалому-алайкум, азиз дўстлар, кадрли ўқуц ракс санъатининг мухлислари!

Эшитаяпсизми? Ёкимли ва жозибали раксга чорловчи куй янграм Биз бугун Сизларни катта тантана, гўзал байрамлардан бири бўлган - Уали кувонч, завк-шавқ бағишлайдиган - «Ракслар баз.шом а таклиф этамиз

Янграётган майин куй - - шўх, ўйноци куша атанади, Мас «Дихирож».

2 - бошловчи. Ракслар ҳам кўшиққа ўхшайди. Ҳаётда бирон мап булса ҳам кўшиқ куйламаган инсон булмаса ксрак. Ракслар ҳам ху,, шундай. Ҳамма ҳам ракс тушишни билавермайди, лскин ҳамма рэ] тушишни хоҳлайди.

1-бошловчи. Байрамларни раксларсиз тасаввур чтиб бўлмайди. Рй ёш танламаиди. Катта-ю, кичик барчага ракс баробар. Кўнгил очар рақш барчамизга ёқади. Рақс тушиш учун *илҳом париси-ю, и/ро.м завқи ка рал жияоси* бўлса бўлди, хоҳлаган инсон ракс тушиши мумкин.

2-бошловчи. Шундай экан, бугунги «Ракслар ба:лми»ии «и\$>.м париси», «хиром завқи», «рацс жияоси»си бошлаб бўлмайди. Келинг, биз уларни базмимизга таклиф этамиз, чунки улар каерда бўлшиштар - ўш ерда катта-ю кичик яллага ва куйларга ракс тушиб, хиром этадилар.

Карнай-сурнай, доира садолари остида *илҳом париси т хиром завхр* биргаликда ўзбек миллий ракс ҳаракатларидан баъзиларини ижро этган ҳолда майдон ўртасидан юриб, секин-аста сахнага чикндшшр. Мкки томондан 8 та йигит ва кизлар (4 та Йигит, 4 та киз) миллий ракс ҳаракатларини ижро этган холда сахнага чиқиб, *и.цом париси ва хиром мвки* атрофип тўпланадилар. Барча иштирокчилар сахнада ўз жонларини :?галлайднш Уларнинг ҳаммааари ўз ролларига яраша кийимлар кийишган.

Ҳамма ўз жойини эгаллагач, куй янграйдн. Янграётган куй ос.Л илҳом париси (циз ўқувчи) ва хиром -за&қи (гл/у ўқуичи) томошабинМШ қуйидаги сўзлар билан мурожат қтадилар.

Илҳом париси. Мен, илҳом парисиман!

Мен инсонларга яхши ишларни бошлашларига, янги, бир-о* ўхшамас гўзалликлар яратишларига ҳамда барчага ёқади|-ан рақсларДЗ з* этишларига Илҳом бағишлайман. Мендаи илҳомланиб инсонлар турл* кизикарли янгишклар ихтиро этадилар. Бугунги базми-жамшидда йиги кизлар шўх, кувноқ ҳамда ёкимли куиларга раксларда хиром айлаб ж°з» ракслар базмини намойиш этадилар.

Хиром завқи. Мен, хиром завқиман!

Мен, илҳомланиб ракс тушаётганларга завк билан хиром этиШч кўмаклашаман.

биз рақслар базмида Сизларга ўзбек миллий рақслари, уларнинг - (Ш тарихи, турлари ва уларнинг капчалик жозибадор эканлиги ⁶ !шаб бермоқчимиз.

жид³у

, ўт⁴аг миллии муסיқаси остида **гақс жилоси** секин-аста уртада
, й „ақс туша бошлайди (масалан, "Тановар" рақси).

Маиа бир эътибор беринг-а, ўзбек миллий рақслари канчалик ёқмли,
ўла инсонларга қанчалик яхши кайфият ва гўзаллик бахш этади.
п⁵ляч оакслар маликаси - Рақс жилосидир, унинг қомати, қадамлари,
г.м⁶ши гу⁷а⁸ г

ҳаракаглари барчани ҳайрон қолдиради.

Рақс даво.м этади ва тугалланади.

Илҳом париси. Ўқувчилар, Сиз биласизми, рақслар қандай ва қачон
"ло булган? Рақслар халқ томонидан яратилган. Шунинг учун, ҳар бир
акседа халқнинг дил изҳори ётади. Ҳар бир рақс, ҳар бир халқнинг урф-
ати анъанаси, қадрияти ва замонасини англатади, акс эттиради. Ҳар бир
рақснииг ў лаври ва тарихи бўлган.

Хиром завқи. Рақсларнинг ҳаракатлари ибтидоий даврдан бошланган
бСлиб, аввал овчиликни ифодаловчи рақс ҳаракатлари, кейинчалик
деҳқончилик бошлангач - ҳосил йиғиш, экин экишга бағишланган рақс
ҳаракатлари пайдо бўлган. Ҳар бир давр рақслар ҳаракатига ўз хиссасини
қўшган, ўз ҳаракатларини киритган.

Қуи чалтади ва «Узум узиги» рақси ижро этилади.

Илҳом париси. Аста-секин ҳар бир халқнинг ўз миллий рақслари
пайдо бўла бошлаган. Асрлар, йиллар давомида бу рақс ҳаракатлари
тақомиллашиб бориб, уз замонаси нафасини акс эттирувчи рақсларга
айланган.

Хиром завқи. У:5бекистон диёрида яшаган халқлар орасида рақс
«ъати турмуш шароитлари, диний маросимлар, байрамлар билан боғлиқ
Ҳолда қадимдан таракқий этган.

Илҳом париси. Ўзбекистонда топилган қадимий манбаларда рақс
ган киёфалар, сайил ва муҳим маросимлар акс эттирилган. Шундан
керак, замонавий ўзбек рақси бой меросга эга.

'« чаяинади. Мумтоз рақслардан бири ижро этилади.

гавдан ' ^ *илоси (Рак:с тушаётган кизларга қараб). Ўзбек рақси асосан
бел v а<ис хар^{акатл}арига асосланган бўлиб, мазмун қўл, бармоқ, елка,
й⁵ўргала атларининг тур-чи хил уйғунлигида, турлича усулдаги одимлар,
х^олатдэ ¹Ракат Да ва бир жойда гир-гир (чарх) айланишлар, гавдани бир
^и^иМапг ^ТУриш, енгил сакраш ва бошқа ҳаракатларда ифода этилади.
^абирэътиборберинг-а!

°зрақс давом этади ва тугалланади.

Илхом париси. Ўзбек рақси бошқа шарк халқларидаги қақ икки кўринишда: анъанавий мумтоз рақс ва халк (фольклор) кўринишида етиб келган.

Хиром завқи. Анъанавий мумтоз рақс санъатида Фарғона (ўйин), Бухоро («Маком рақси») ва Хоразм («Маком уфурма» мактаблари машхур.

Учил ўқувчилар ижросида доира жўрлигида «Катта \~йиц» (п рақси) ва қиз ўқувчилар ижросида хоразм рақси ижро этилади.

Илхом париси (рақс ижро этилётган вақтла). Бу рақс, қахрамонлик, ишқий лирика, осмон ва табиат ҳодисалари акс эттирилган *Рақслар давом этиди ва тугатанади.*

Хиром завқи. Халк рақси ранг-барангликка эга. Халк рақслап одатда хазил-мутойиба, лирик, драматик, меҳнат, исониинг табиатга бў муносабати ифодаланади. з^

«Кўгирчоқ» рақси ёки «Пилла» рақси ижро этилади.

Илхом париси. Халк рақси икки чурга бўлиади: Ёилнинг маълуц даврида ижро этиладиган рақслар, масала, хосил йиғиит, чигит экиш ва ш.к.лар.

«Пахта» рақси ижро этилади.

Хирол! завқи. Халк рақсининг иккинчи тури - меҳнатдан буш пайтларда ижро этиладиган рақслар (сайллар. ўйин-кулгилар, лапарлар ва ш.к.лар).

Фольклор ўйинлардан бири ижро этилади, маана, «Ким олади-ё, шугинани-ё».

Илхом париси. Рақслар ижросида баъзан мусика асбоблари ўрнига ёшч қошиқ, кайроқ тош, патнис, қарсақлар.лан фойдаланилган. Рақслард-кушлар, турли ҳайвонлар, балиқларга таклид килишган на ифола этилган.

«Беш қарсақ» ёки «Хумо қуши»рақси ижро этилади.

Хиром завқи. Ўзбек рақси XX асрнинг 20-Ўилларида озарбайжО' татар, рус, украина рақс санъати билан яқин муносабатда бўлИР натижасида Ўзбекистонда саҳнада ижро этиладиган дас I лабки оммав рақслар вужудга келди.

Илхом париси. Ўзбек анъанавий рақсининг стук арбоблари ЮсУФ қизиқ Шакаржонов, доирачи Уста Олим Комилов ва уларнинг шогирД¹ Тамарахонимлар томонидан саҳна ижроси учуи оммавин рақслар яратиЛД¹

Хиром завқи. Кейинчалик ўзбек ашула ва рақс ансамбли «^{0^} «Бахор» рақс ансамбллари тузилди. Уларнинг тузилишида М.ТурғуЯ" Ў.Окилов, Қ.Мўминовлар ва бошқалар иштирок этдилар. «Бахор» узоев рақс ансамбли ўзбек рақсини бутун дунёга танитди.

рақслар ў-м-ди этилсюи: «Намангантинг олмаси» ёки «Баҳор вальси»,
фарғонача, Бухороча, Хоразмча рақслар.

Ииси. Ўзбек халқи ўртасида энг кўп тарқалган рақс тури - бу
ли-ом "

ўшиқ остида рақсга хиром аилаш ва рақс ҳаракатлари орқали
^м^мунини очиб бериш ^11111^ пакси билан ижро этилади (масалан,
"Дутор чалиб ўтирсам")

завки. Ўзбек рақсида лапарлар ҳам ўз ўрнига эга. Лапарларда қам рақс
ижро этилади, улар ҳамиша кувноқ ва шўх куйлардан \aM"У, борат бўлади.

Оион-ёр» ёки «Илипа-ерим» япарлари ижро этилади, Илхом париси.

Ҳар бир давр рақсларга ўз хиссасини қўшади. Ҳозирги узбек рақслари
янада рақс ҳаракатлари билан бойиб уларнинг турлари

ўзгача бўлган.

«Ўзбек ваяси» рақси жуфтликда - ўгил ва қиз ўқувчи ижросида
^сатилади.

Хиром ззвки. Ҳозирги кунда ёшларнинг турли оммавий рақслари
мавжуддир. Бу рақсларда ҳам биз миллий рақс ҳаракатларини кўрамиз.
Замонавий кўшқлар остида рақс тушишда кўпроқ кўл ва оёқ ҳаракатлари
кўзгаташланади.

Замонавий эстрада ўшиқларидан бири ижро этилади. Бир гуруҳ ўтл
ва қиз ўқувчиар замонавий рақс ижро этидишар.

Илхом париси. Биз бугун «Рақслар базми»да ўзбек рақслари ҳақида
сўз юритдик. Базминиз давом этади. Баз.мни яқинда бўлиб ўтган рақслар
танлови ғолибларининг чиқишлари билан давом эттирамиз.

Кўринг, ҳавас қилинг, завкланинг! Узбек рақслари доимо сизларга
кувонч ва бахтиёрлик келтирсин.

Рақслар танлови еолибларининг чиқишлари бошланади. Рақслар
пугагач, танлов ғолиблари мукофотлар билан тақдирланадилар.

Рақслар базми «Ялла» ансамблининг «Ўзбекистон» кўшиғи билан
яқунланади.

илхом париси, хиром завқи, рақс жилоси базм қатнашчилари билан^a
яку^{ни}й рақсга тугадилар. Оммавий рақс давом этади ва шўх кўшиқ эилан
тугалланади.

2-§. «Сусамбил» мамлақати

-к ва жаҳон халқлари эртақлари асосида ўтказиладиган ижодий-
"лий ўйин умумий ўрта мактаб бошланғич синф ўқувчилари,
Ўқитувчилари ҳамда ёзги дам олиш оромгоҳлари
тарбияланувчилари учун)

у

олиш о^оД^{ни}й, оммавий, ташкилий ўйин таълим муассасалари, ёзги дам
Ма^{ма}ктаб-п^{>?y1ar"} мактабгача таълим муассасалари ва умумий таълим
Шароитидан келиб чиқиб, бир кун ёки икки кун (ёки икки ҳафта)

давомида ўтказилади. Бу ўйин уч қисмдан иборат бўлиб, қуйидаги н ташкил этилади ва ўтказилади:

1-қисм «Сусамбил мамлакатига саёҳат» деб номланали ва тарбиячилар бошчилигида ўтказилади.

2-қисм: «Сусамбил мамлакатни бўйлаб саёҳат» деб номлан таълим муассасалари ёки ёзги дам олиш оромгоҳларида ташкил бошчилигида ўтказилади.

3-қисм: Сусамбил мамлакатни пойтахти Гу.юбод шаҳрида к ўқувчилар ва катталар иштирокида тантанали шарқона базм ўтказила-ш

Ижодий-ташкилий униипнш мақсади:

1. Ўқувчилар тасаввурини кенгашириш а, ижодий ишлашга фикрлашга ўргатиш, китобга меҳр уйғотиш ва уни ўқишга ундаш.

2. Ўқувчиларни ўзбек ва жаҳон халқлари эртаклари ҳамда уларнинг ижобий ва салбий қаҳрамонлари билан яқиндан таништириш.

3. Ўқувчиларда ўзбек ва жаҳон халқлари оғзаки ижодиға, меросига эртақ ва ривоятларига нисбатан ҳурмат ва кизиқиш уйғотиш.

4. Ўзбек ва жаҳон халқлари эртаклари қаҳрамонлари ва ундаги воқеа-ходисалар орқали ўқувчиларда меҳр-шафқат, чз^улкк, мардлик, ростгўйлик, ватанпарварлик, гўзаллик ҳиссини уйғотиш ва шу каби хусусиятларни уларда шакллантириш.

5. Эртақ ёзган ва ёзастган шоир, сзувчилар ижоди ҳамда замонавий эртақлар билан таништириш.

Ижодий-ташкилий ўйин таълим муассасалари, ўқувчилар оромгоҳида бир кун давомида қуйидаги тартибда ташкил этилиши мумкин:

1. Куннинг биринчи ярмида таълим муассасаларида ёки ўқувчилар оромгоҳида нонуштадан сўнг марказий хиёбонида ўчига хос кийим ва атрибутлар билан *ўзбек ва жаҳон халқлари эртақлари, достонлар ривоятлари қаҳрамонларнинг паради* ўтказилади.

2. Таълим муассасаларида ўтказиладиган тарбиявий соатларда ўқувчилар оромгоҳларида жамоа ишлари вақтида ўзбек ва жаҳон халқлари эртақларини ўқиш, ролларга бўлиб ўқиш, сўзлаб беришлар кшинади.

3. Куннинг иккинчи ярмида, таълим муассасаларида кечки ўқувчилар оромгоҳларида кечки овқатдан олдин «Сусамбил мамэд бўйлаб саёҳат» бошланади: «Сусамбил» мамлакатининг боғларида, У гўзал саройларида, дала ва қирларида мевазор боғлари-ю гулзорлз хиёбонларида ўқувчилар сайр қиладилар, турли-туман ажойиботлар танишадилар, мусобақа ва кўрикларда катнашадилар (таълим муас ховлиси ёки ўқувчилар оромгоҳи худудида).

муассасаларида кечки пайт, ўқувчилар оромгоҳларида эса,
тязн Сўнинг оромгоҳнинг марказий майдонида «Сусамбил»
хукмдорининг меҳмонларга бағишланган базм ўтказилади:
хдлклари эртаклари қахрамонлари, сеҳргарлари ўз совғалари
шадилар. Базм адабий-мусикави тантана шаклида ўтказилади.

«Сусамбил мамлакатига саёҳат» номли ижодий-ташкилий
бу қисми эрталабки нонуштадан сўнг ўқувчилар оромгоҳининг й
ҳиёбонида ўзбек ва жаҳон халқлари эртаклари қахрамонларининг ' хамда
«Сусамбил» мамлакатининг хукмдорини чиқиши билан ирад бошланаДТ
Парадни ўтказишнинг гаҳмибий тартиби:

ўқувчилар оромгоҳида куннинг биринчи ярмида нонуштадан сўнг
азий хиёбонининг икки томонига ўқувчилар, оромгоҳ дам олувчилари
Сикки) катордан бўлиб саф тортиб «Сусамбил» 'мамлакати хукмдорининг
шйни кутадилар.

Карнай-сурнай садолари остида «Сусамбил» мамлакати хукмдори
мунажжимлар, маслаҳатгўйлар, сарой аҳли, малика ва шахзодалар билан
марший ҳисбонда пайдо бўлади.

Хукмдор барча тўпланганларни олқишлаб, уларга бахт-саодат, меҳр-
мухаббат, тинчлик-фароғат тилайди хамда барча катта-ю кичикларни,
бугунги кун давомида, аввал, «Сусамбил мамлакати»га, сўнгра «Сусамбил
мамлакати бўйлаб саёҳат»га, кейин эса, кечки базмга таклиф этади,

Карнай-сурнай садолари остида хукмдор ўз уламолари ҳамроҳлигида
марказий хиёбондан виқор билан ўтиб, «Мен сизларни кутаман!» дея
хайрдашиб кетади.

Хукмдор кетгач, марказий хиёбонда ўзбек ва жаҳон халқлари эртаклари,
достонлари, ривоятлари қахрамонлари ўзларига хос кийимлар ва атрибутлар
оилан парадни бошлайдилар. Парад катнашчилари тахминан қуйидагилар
Улишимумкин:

- «Авесто» да берилган худолар ўз мазмунига қараб, «Тўмарис» ўз
гчилари билан пиёда, *Аппомиш ва Барчиной* от миниб, *Олмос ботир*,
< *оотир*, *Зиёд ботир*, *Кенжа ботир*, *Муқбия тошотар*, *Садко*. *Илья*
^*ец*, *Иваи-царевич*, *Синдбадлар* қурол-яроғлари билан, *Нўхот полвон*,
Мук, *Чипотино*, *Дюймовочка* ва шу каби митти қахрамонлар ўз
'ага мос нарсалар ва кийимларда, *Маликаи Хуснобод*, *Қирққокот*,
£_е ' *Гулиҷаҳзаҳ*, *Сув париси*, *Васишса прекрасная*, *Золушка*,
ар_а ^^{Ku}> *Снежная Королева* ва шу қабилар шохона ясатилган
• эртақлардаги салбий қахрамонлар ўз образларида ўтишлари

.Чч-^_ц, " ^1 " ">7" / *айтиб ўтиш керакки, синфлар таъйим муассасалари ва*
вц ^. ^{ал!} *олиш оромгоҳларида байрамгача гуруҳларда ўқувчилар ўзбек*
халқлари эртаклари билан тапишиб чиқадишар: тарбиячишар ва

этакчлар ёрдамида этакларни ом.макий ўқти, ^пи^ар.чч к^ бериш ёки ролларга булишо ўқиш.-иц) пишики. / қи.ишади. да Фз тарбичиар ўқувчиларни этакларнинг турлари: ҳшвонлар этаклар, сеҳрли этаклар, мсиший этакяар, жанговар эп/и бошчалар бшан таништирадидлар.

Этак қахрамонлари параддан ўтгач, секин-аста синф ёки хоналарига тарқаладилар ва .у срда ўқувчилар билан суҳбатлар р викторинаоар, эргак ўқишлар, эр^ак тўқишлар, ^р^аклар учун расмлао ВИКТОРИНАлар, Этак ўқишлар, эптя^ т\7к-шппяп чптякшт \n\т по. ----- каби ишлар амалга оширилади.

Парад иштирокчилари ўқувчиларга «Сусамбил» мамдак тахминан шундай тасвирлашлари мумкин:

«Ўқувчилар, «Сусамбил» мамлакати - бу жнпнаг макол жой бўлий ерда фақат яхшилик ҳукм суради, ҳамма бир-бири билап иноқ яшай-мамлакат ахолиси мустақил ва кувнок ҳаёт кечиришади, доимо меҳнатбив банд, мамлакатнинг ҳар бир фуқароси бирон хунар эгаси бўлиб, уларг-мамлакатининг равнақи учун фидокорона меҳнат киладилар. Уларнинг ^ бири ўз мамлакатининг фидоисиси. Сусамбил жуда ҳам кенг, осиеён бирж₀:^ бўлиб, ҳавоси тиник, икки томондан тоғ блан ўралган ва икки томонидац иккита катта дарё окиб ўтади, ҳамиша ғир-ғир шабада эсяб ч_\ради, ердаза, кўм-кўк чаман бўлиб ўсаётган кўкатлар, бедалар яшнаб ётади. Униигянабир тарафи катта боғ бўлиб, унда узум, анжир, ўрик, шафтоли ва турли-тумаъ мевалар пишиб тағларига тўкилиб ётади. Боғларида доимо кушларни^ сайроги эшитилиб туради, армклар зса тиниқ сувларга т\ла, бир томор катта гулзор бўлиб, у ерда хилма-хил анвойи гуллар муаэтар хид тараж барчанинг каифиятиин хушиуд ¹этиб, кувонч гаркашо очилиб п Бугун шу мамлакатнинг ҳукмдори бу ерга меҳмонга келиб, Сизларни]а мамлакатига таклиф этди. У ерга бориш учун Сизлар жуда кўп этаклар. этак қахрамонлари ва уларнинг жасоратларини яхши билишингда этакларни сўзлаб бера олигингиз керак».

Изоҳ; этак қахрамони ушбу суубат мазмунини қисқартириши ^ соддалаштириши мумкин.

Этак қахрамони суҳбатдан сўнг ўқувчилар билан -)ртаклар сў5Л ролларга бўлиниб ўқишни ташкил этади ва ўқувчилар билан эрта^ асосида расмлар чизишга, кийимлар тайёрлашга, шунингдек, гуруҳ ^{ЭРГЗ} тўқишга ёрдамлашади. Кечки базмга сеҳрли, кизиқарли совға гайёрлаш Сўнгра этак қахрамони ўқувчилар билан хайрлашиб, Сус¹ мамлакатига йўл олади еки ўз эртагига қайтади.

П-қисм. «Сусамбил мамлакати бўйлаб саёҳат» ташТ муассасасининг ҳовлисида ёки ўқувчилар оромгоҳининг турли жои) ташкил этилган, безатилган, тайёрланган қасрларда, са карвонсаройлар, қир ва далаларда, боғ ва гулзорларда ўтказилишиЯ Мамлакат бўйлаб саёҳат вақтида ўқувчилар куймдаги жойларда бўл* мумкин:

ю

к'Мlд^a С^ери-^{чан} ажойиботлар, жойларни ҳар ҷайси таълим ВlПl
промгоҳ ўз имконини ва ҳуд^дидан келиб чицаи ҳолда, „а^{азl}
&OXP*»I'

ш

–7дп қасри (бино ёки айвончада бўлиши мумкин) - бу ерда
и сеҳргарлар, мунажжимлар ўзларига хос кийимлар ва асбоблар
утиб олишади, Ўқувчилар бу касрда эртақларда айтилган,
ган сеҳрли нарсалар билан танишадилар, турли фокуслар кўрадилар.
л³ т сеҳрли эртақларни, ундаги сеҳрли нарсаларни ва уларда қандаи
МвЧЙЛ"Р ' -^У
I тилганини, уни)г қахрамонларини эшлашади. Уқувчилар шу ердаги
ан одамлар ёки нарсалардан бирини сеҳрдан озод қилиш йўллари -
тоlгцб, уларни сеҳрдан озод қилишади. Бунинг учун, сеҳрлаш ёки
«т/тқаоишга ишлатиладиган сўзларни топадилар. Ушбу топширикни
уядан м
й - аоа олмаганларни шу сеҳргарлар касрида олиб қоладилар ва уларни
сеҳрлаб қўядилар.

Сарой хазинаси (тоғдаги ғор шаклида безатилган жойда бўлиши
мумкин) - бу срда ўқувчиларни сарой хазиначиси кутиб олади ва сарой
шинасида сақланаётган қимматбаҳо нарсалардан бири китоб эканлиги,
китоб эса, ипсон учун жуда керак эканлигини ортак туқувчи ва ёзувчилар
ҳақида сўзлаб беради. Ўқувчилар эртақ қахрамонларининг номларини
айтадилар. Ўзоек ва жаҳон халқлари эртақлари нашр қилинган китоблар
ташвиқоти, китоблар кўргазмаси билан танишадилар. Хазиначи томонидан
эртақлар, дostonлар, ривоятлар бўйича викторина утказилади. Ўқувчилар
эртақнинг бошланиш қисмини айгишлари керак бўлади, масалан, «Чўпчагим-
чўпчак, олтин беланчак...». Топширикни яхши бажарганлар, викторина
ғолиблари бўладилар ва :?нг кўп китоб ёки эртақ ўқиган ўқувчилар сарой
хазиначисидан совғалар оладилар.

Сеҳрли оина хонаси (хона ёки айвонда) - хонада ўқувчиларни сеҳрли
оина маликаси кутиб олади ва уларга видео орқали гурли эртақлардан
газодлар кўрсатади, ўқувчилар эса, уларни қайси эр^акдан эканлигини
опишга қаракат қиладилар, шунингдек, эртақлар ва мультфильмлардан
ииклар берилади, ўқувчилар биргаликда қуйлашади, унинг номини
ишади. Уқувчилар «Ушбу мамлакатда энг гўзал ким?» саволига жавоб
шлари керак. Тў^ри жавоб берганлар маликанинг совғасини
^еҳрли оладилар.

оина ишлатилган эртақларининг номини санаб берадилар, унинг
^нларини айтадилар, жавоблар учун совғалар оладилар. Эртақлар
ишланган фильмлар, уларнинг номлари, роль ижро этган актёрлар, и,
режиссёрлари ҳақида сўралади. Тўғри жавоблар учун ўқувчиларга ^c
совғалар топширилади.

0Ро.\гг аlНеп-л)инг сирли санди (таълим муассасасининг ёки ўқувчилар
нинг дарахтзор, чакалакзор ёки катта дарахтлардан бирининг тагида
Хусное- 'lл:lКин) ' ўқувчиларни сирли сандик кўриқчилари: Маликаи
x-a-lклан ' а нва н-царевичлар кутиб оладилар. Сандикда ўзбек ва жаҳон
то\,он Ртақларида шохлар, шахзодалар, маликалар ёки турли ёвуз кучлар
ЯвХдавон ботирларни синовдан ўтказиш учун берилган вазифалар,

саволлар, топшириқлар тўплангани ва неча асрлардан бери кслаётгани тўгрисида гапириб берадштар. Спрли сандиқ кў_{ши} ^{аⁿ}; ўқувчиларга эртақлардаги пахлавон ботирларга берилган толшири бирини айтадилар. Ўқувчилар бу топшириқни қайси эртақдан э қайси пахлавонга айтилгани ва қандай бажарилганлиги ҳақидя берадилар еки синов учун қандай саволлар берилгани ва унга бе жавобларни тахминан айтишга ҳаракат киладилар.

Тўғри жавоб топган ёки топшириқни бажара съпан ўқувчилап оладилар.

Еоги эрам (таълим муассасасининг ски ўқувчилар оромгоҳиниц салкин, гуллар билан тўла, фаввора ёки сув хавчаси бор энг \ жойларидан бирида ўтказилиши мумкин) - ўқувчиларпи боги эрампинг • боғбони кутиб олади ва улардан боғнинг ям-яшил мансалари у_{ст} ^ жойлашиб олишларини илтимос қилади. Боғбон ўч суҳбатини Сусамб мамлакати ер юзидаги энг кўркам ва энг гўзал ер зканлигидан бошлайди к' ерга келган ўқувчилар фонотека оркали к)-ш^ар онозини эшитадиляв расмларда ёки видео оркали турли ҳайвонларпи, кушларни юм^н киладилар, аквариумда сучастган баликларни кўрадилар, лилга кубо^ бағишлайдиган турли хил алвон гуллар, ўсимликлар билан танишадилар Гуллар ҳақида шеърлар тўқийдилар, расмлар чизадилар. Боғбон кушлар овозини эшиттириб - куш номини ёки ҳайвоплариинг ичларини кўрсатиб-ҳайвон номини сўрайди. Тоиилган кушлар ва ҳайконларнинг қайси бирлари қайси эртақдан эканлигини сўрайди ва улар ҳақидаги ¹>ртакни ¹слаб, сўзлаб беришни илтимос қилади. Шу каби гуллар, дарахтлар, баликлар ҳақидаҳаи сўрайди. Эртақларнинг қай бирида шундам гўчал боғк ^рам таъри^ этилганлигини сўрайди. Тўғри жавоб берганлар боғбоннинг совғаларинв оладилар,

Зиёфатлар маскани (таълим муассасасииинг ски ўқувч^к) оромгоҳининг ошхона ёки айвончаларидан бирида ўтказиллпш мумкин)-ўқувчиларни Зумрадхон ва Золушкалар кутиб олшиади. Улар бу ерда эртақларда тайёрланадиган таомлар, ширин;пгклар, ялна ичимликлар Х^ шўх базмларда қандай таомлар, ширинликлар, салкин ичимлийч¹ тортилгани ҳақида сўз юритадш^ар. Ўқувчилардан ўчбек ш турли милл* миллии таомларини тайёрлаш усуллари сўралади. Таомларнинг турлч санаб ўтилади. Ўқувчилардан сарой базмларида юрлил учун қандай тася| тайёрлаш мумкинлиги ҳақида фикрлари, таклифлари суралади. Э"Г > таклифлар учун ўқувчилар совга оладилар. Ошпаз гаомларни таие] уларни столга тортиш, столларни сервировка қилиш, шуингдек, I^{1103*} маликаларнинг қандай овкатланганликлари тугрисида саволлар бераД" тўғри жавоб берган ўқувчиларга ширинликлар таркатади.

Дее қалъаси (таълим муассасаси ёки ўқувчилар оромгоҳининг ерида қалъа шаклдаги биносида еки тошлар кўп бўлган ерда ўтлши МУ^{1*} ўқувчиларни ялмогиз кампир, ўлмас Кагцей, девлар кутиб оладилар- 1 жахон халклари эртақларида учрайдиган барча салбий кахрамонлар ^ килган ишлар ҳақида суҳбатлашадилар, шунингдек, зртақлардаги й

X

садбий қахрамонларни қандай ешишгани ҳақида ўқувчиларга
қирқ ўзлаб берадилар. Ўқувчилар шу ерда эртақлардаги салбий
риятларни узларича тасаввур қилиб қоғозга туширишга, шу билан бир
ясаб калъасининг қўриқчиси - **Жиннинг** барча саволларига жавоб қўриқчи
айтганларини қилишга ҳаракат қиладилар, акс ҳолда **Жин** берилган
олларгз

олиб қолади.
Шигтвойлар шахри (таълим муассасаси ёки ўқувчилар
•охининг соя-салкин жойларидан бирида ёки ўқувчилар майдончасида,
•йғирчоқлар мамлақати шаклида безатилган жойда ўтиши мумкин) -
чиҳарни *Қачал полвон, Нўхотвой, қичкина Мук, Бимасвой, Мальвша,*
тинолар кутиб оладилар ва улар ўзбек ва жаҳон халқлари
яқларидаги митти қахрамонлар билан учрашув ўтказадилар. Уларнинг
храмонликлари ҳақида сўз юритадилар. Митти қахрамонлар билан
"қувчилар ўртасида зукколик ва топқирлик бўйича мусобақа ўтказилади,
ТУОЛИ мавзуларда викторина ва тоғтишмоқлар топиш ташкил этилади.
Миттвойлар уюштирган мусобақаларда улар ғолиб келсалар, у ҳолда
ўқувчилардан бирини ўзларида олиб қолишади, агар ютказсалар.
ўқувчиларнинг ҳаммасига совға улашадилар. Миттвойлар ўқувчилар билан
халқўйишри ўтказадилар.

Учар гиним (таълим муассасасининг ёки ўқувчилар оромгоҳининг
спорт майдончасида ўтказилиши мумкин) - бу гилам устида ўзбек ва жаҳон
халқлари қахрамонлари *Қилич ботир, Илья Муромец, Добриня Никитич,*
Муқби тошотар, Лптомши ва Варчинойлар билан миллий кураш бўйича
ўртоқлик учрашувларини ўтказадилар. Ғолиблар совға оладилар,
ютказганлар полвонларга шогирд бўлиб қоладилар. Ўқувчилар шу билан бир
каторда, полвонларни қандай курашганлари, кимлар ва нималарни қандай
енганликлари ҳақида сўзлаб берадилар, саволларга жавоб берадилар.
Ўқувчилар шу ердаги эртақ қахрамонларидан эртақлар, дostonларда
'тирлар, полвонлар ўртасида қандай ўйинлар, мусобақалар ўтказилгани
ВДа гапириб беришларини сўрайдилар.

Усамбил карвонсаройи (таълим муассасаси ёки ўқувчилар
Диинг марказий дарвозаси олдида ўтказилиши мумкин)
'марни карвонсарой хўжайини ва карвонбоши кутиб оладилар. Улар
да айтилиши бўйича қандай карвонлар ва карвонсаройлар бўлгани,
Даи карвонсаройларда тўхтагани, қайси эртақларда карвонсаройлар
юритилгани тўғрисида суҳбатлашадилар. Карвонбоши ким, у
Юлд билиши кераклиги ҳақида саволлар берилади. Қуёш, ой,
сахрога Караб, карвон йулларни аниқлаяг. жазирама иссиқ қумли
бепцд бор жойларни қандай билишганлари тўғрисида саволлар
Саианг-оқ ўрда таомларни ва сувларни нималарда (мешкоп)
Ке-Гач в да маълумот бериш сўралади. Йўловчилар карвонсаройга
Н11 ма VI, " кан Ди дам олганликлари, умуман, Карвонсарой қандай жой ва у
Ке-"Пан >- - НЭмаг қилади? каби саволларга жавоб берилади. Карвонсаройга
илар **карвонбошининг** суҳбатини ерда, гиламда ёки ўт-майсада

ўтирган ҳолда тинглайдилар. Саволларга тўғри жавоб бер карвонбошидан совга оладилар. Карвонлар ҳақида расмлар чи^{ади}¹ яхши расмлар таълим муассасаси ёки оромгоҳ кўргазмасида этилади.

На?

Зилол сув қули (таълим муассасасининг ёки уқувчилар оромт бассейни ёки бирон оқар сув ёнида ўтказиши мумкин) - ўқувчилап *Нептун ва сув паршари* кутиб оладилар. Уқувчиларга ->нг баирамлардан бири бўлган сув байрами ва сув қаҳрамонлари ҳя! эртақлар тўғрисида гапирадилар: сув париси сувда сузувчилар ^{халс} ривоят ва эртақлардан саволлар беради, масалан, «Оҳанграбо», балиқ», «Баликчи ўғли». «Садко» эртақларидан, шупннгдск, океан, де^г дарёларда қандай кемалар сузгани, улар қандай сирли ва ссҳрли орол дуч келишгани, у срларда қандай ажойиботларни курганлари ҳақида с» ва савол-жавоблар ўтказадилар, Уқувчилар кемалар расмкий чизадилап кароқчиларидан сақланиш йўллариини ўзларича баён қиладилар. Зилол р уни сақлаш ҳақида сув париси сўзлаб беради.

Сув тўғрисида шеър, кўшиқ, ҳикоя, эртак аГпиб берган ўқувчилаг парисидан совғалар оладилар, Океан, депгиз, дарслар, кўллар, и ариқларда яшайдиган балиқлар ҳақида ўқувчилар уч билганлаг гапирадилар ҳамда уларни нома-ном санаб беришади. Ким знг балиқларни тўғри топиб, санаб берса сув ларисшшш совғасига сазс бўлади.

Уқувчилар шу билан бир каторда, уй шароитида л.киариум^а балиқлар ҳақида билганларини гапирадилар ски сув париси бер саволларга жавоб берадилар. Аквариумни қандай тучиш, уни тозал бшшқларини қандай кўпайтириш мумкмнлиси ҳақида сў-^аюб берадилар, • парисидан совғалар оладилар.

Сусамбил бозори (таълим муассасаси бки ўқувчилар оромгоҳш шарқ бозори кўринишида бечатилгап хиёбон ски мамдонда ўтказилш мумкин) - ўқувчиларни *Насриддин афанди, А:к)ар қуси. Петрушкалар* кут оладилар. Улар эртақларда тасвирлангап шарқ бозорлари қакида тушунчал берадилар: дўппи бозори, чўпон бозори, маҳсидўзлар бочори, кандолатчш ва ширинликлар бозори, сабзавот ва мевалар Гнгюри, псик нон ва таомД^г бозори, лахтак ва шойи, кийим-кечаклар бозори. хунармандлар,^я мисгарлар, темирчилар, сандикчилар, турли уй-рўзгор асбоблари бозо { ва ш.к.лар (юкорида номлари курсатилган бслорлар оромгоҳдаги ўкув^{чи} катталар ижросида ташкил этилади ва кўрсатилади). Ҳар бир бозор ўқувчиларга тушунча берар экап, уларга шу бозор иа уидаги махсу^т уларнинг аҳамияти, қаерларда шундай бозорлар борлиги ҳақида Ё беришади, шунингдек, бозор зиг гавжум жой бўлгани

учун,

масхарабозлар,

кизикчилар,

кўғирчоқ

ўйинлари

кўғирчоқларни ў^аЯ

бир эртақ тўкиб кўрсатиб берадилар,

кииқириқпар, уз молини макташлар ижро

ўтказилишй гапирилади, саволлар берилади. Шу ердаги кўлларига кийиб, кичик ишлатиладиган

укувчилар билан «узбек бозори» ўйинини ўтказадшшр.
 [да!1*4^ -..увчцларни бозорда нарса сотиш учун олиб қоладилар. Шу билан
 (01*1*31п3 бозорда бедана, хўроз, кўчкорлар жанги булиши ҳақида пшириб
 рцр ка ўкувчилар бедана, хўроз ёки кўчкорлар жангини ролларга кириб
 ^рилад мумкин. Яхши роль ижро этган ўкувчилар совғаларга эга
 й я р **
 ^лаДИлаР-

Ўйм муассасасининг еки укувчилар оромгоҳининг хар хил жоида
 С\самбил мамлакатининг ажойиботлари, касрлари, кўллари, боғ
 орларни айланиб чикиб, у ерлардаги турли мусобақаларда (ҳар бир
 йкувчиларнинг ёш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда саволлар.
 пиклар берилади) иштирок этган ўкувчилар аста-секин таркалишади.

Изоҳ- Байрам иштирокчилари навбати билан Сусамбил мамлакатининг
 жойида бўлиб ўтадилар. Улар мамлакатнинг каерда бўлмасинлар, ерда
 улар мамлакат пойтахти *Гулободда* кечкурун бўлиб ўтадиган танинали
 базмга таклиф этиладилар.

1.2.1. Сусамбил мамлакатининг

пойтахти

Гулобод шаҳридаги тантанали базм

Тантанали базм куннинг иккинчи ярмида кечки пайт таълим
 муассасасининг ски ўкувчилар оромгоҳининг энг сўлим жойларидан бирида
 (еки кенг майдонида, сахнали зал ёки спорт залида) ўтказиш мумкин. Бу жой
 имкоии борича катта ва чиройли шарқона сарой, гумбазлар ва миноралар
 шаклида бега^^ган бўлинш ва меҳмонлар келгунга қадар турли шарқ куйлари,
 кўшиклари янграб туриши лозим.

Байрамга таклиф этилганлар белгиланган вақтда майдонга
 тўвланадилар. Уларни *Гулобод* шаҳри ҳокими ўз уламолари билан кутиб
 олади. Укувчилар тўплангунча, майдон марказида ёқимли куй, кўшик остида
 йигит ва кизлар ракс тушиб туришади.

Эшик огаси Сусамбил мамлакатининг ҳукмдори майдонга
 йлашаётганидан хабар беради. МайДонда тўпланганлар ўринларидан
 туриб уни ҳурмат билан кутиб олишади.

Мамлакат ҳукмдори *Гулобод шаҳри* ҳокими ва уламолари билан
 иккда карнай-сурнай садолари остида майдонга кириб келиб, ўз га
 утиради. Уни кузатиб келганлар ҳукмдор атрофига жойлашадилар. адлакат
 ҳукмдори базмга келганларни кутлайди ва улардаи мамлакат килган
 саёҳатлари кандай ўтганлиги ҳақидаги фикрлари билан ша , '
 ДУқмдор ўкувчиларнинг жавобларидан мамнун бўлиб улар 'аом--
 °^ГУН катта базм берилиган, базм учун кирк қозонда турли-туман шир,,
 и^рланаётгани, хилма-хил пшринликлар, яхна ичимликлар, Та[^РигЪ -
 <!Кар мсва лар тортилишини айтиб ўтади. Ҳукмдор вазири базмга

УЮрган меҳмонларни барчани таништиради.

г-^и^о») у^оС'< ва жоҳон халқларп эртақлари қаҳрамонлари машакат
 <пц(П(-,п ашриф буюришидан аввал майдонит энг тўриша жойлашиб

Ъяар.

Вазир. Улуғ ҳукмдор! Сиз билан шодиёнада қатнашиш мак ушбу базмга ўзбек ва жаҳон халклари дostonлари, ривоят ва эпт-каҳрамонлари ҳамда Гулобод шахрининг аҳолиси тўпланишгац ! таклиф этилган меҳмонлар ўзларига хос совгалари билан келит ' Биринчи бўлиб табрик сўзини дoston ва эртақларнинг бош каҳрамо сўраш.моқда.

Ҳукмдор розилик ишорасини беради. Вазир каҳрамонлап т^т бирма-бир эълон қилади, улар ўзларига хос киимларда даврага чикал ва меҳмонлар учун ажратилган жойга ўтадилар.

Қаҳрамонлар куйидагилар бўлиши мумкин: *Лптомиш ва Вати,, Фар^од ва Ширин, Равшан ва Зулхумор, Баҳром ви Гу.чаидон, Лаи Мажнун, Тоҳир ва Зухра, Оришжои ви Қшиаржон, Шири на [Цакар р ва Сухангул, Гул ва Наврўз, Зулфизар аа Авазхон, /Осуф ва Зулайхо, Оў^ Бахтиёр, Синдбад ва Малика* (байрам ташкилотчилари уч имкониятларага келиб чикиб, юкорида мисол тарикасида келтирилган каҳрамончапц танлашлари мумкин ёки бошка каҳрамоиларнм ганерлашлари мумквд¹ Қаҳрамонлар даврага чикиб бўлишгач, узбек хадқ куиларидан бирига рац тушадилар ёки оммавий рақслардан бирини ижро эчадилар. Рақс тугагзч улар ўз жойларини эгаллайдилар.

Эшик оғаси базмга хорижий мамлака^лардаи хам меҳмонлар келганш айтади ва уларни таиштиради,

Эшик оғаси: Рус халқ эртақлари каҳрамонлари - *Илья Муромт. Добриня Ништитч, Алеша Попович, Ваеиллиса Ирскрасиая, Руслан еа Людмила, Василиса Премудрая, Аленушка ва Иваи-царевич* ташри^ буюрадилар.

Улар кириб келиб, ҳукмдорга таъзим айлаб, рус халқ эртақларидага саломлашув сўзларидан айтиб, ўз совгаларини топишрадилар хамдарушсх кўшиқларидан ёки рақсларидан бирини ижро этадилар.

Эшик оғаси янги меҳмонлар ташриф буюрганларини ^ълон қилади.

Шу тартибда кетма-кет турли эртақ вакиллари кириб кела бошлайдилар ваўз совгаларини топшириб, бирон бир кўшиқ скн рақс нжро этадиларёки) эртақларидан кандайдир лавҳаларни ижро этиб берадилар. Масалан:

- кавказ халқ эртақлари каҳрамонлари «Қиличбозлар» рақсини шўх' остида ижро этишлари мумкин;

- тожик халқ эртақлари каҳрамонлари тожикча кушиқ ски лапар олов устидан сакраш ўйинларини кўрсатишлари мумкин;

- хинд халқ эртақлари каҳрамоилари турли хил фсжуслар^{кўр^{са}} хинд рақсларидан бирини ижро этишлари мумкин;

- араб, эрон халқ эртақлари каҳрамонлари рақс ёки кўшиК этишлари мумкин;

- япон, хитой. кореЙс халқ эртақлари каҳрамонлари Дзк>до, ^аР шу кураши унсурларидан намойиш этишлари мумкин;

- Юнон халқ эпослари каҳрамонлари Геракл, Одиссейлар турли мусобақаларидан намуналар кўрсатишлари мумкин;

Дигерсен, ака-ука Гриммлар эртаклари қаҳрамонлари ҳам ўзларича ' кизикарли лавҳаларни кўрсатишлари мумкин...
5йр^{он} . базмга меҳмон бўниб келядиган турли халк, эртак ва
...ишг қаҳрамонлари таълим муассасаси ёки орожгоҳнинг
...и аа шароитидан келиб чиққан ҳолда, яъни қаҳрамонларнинг
керакли атрибутларини тайёрлаш ёки керакли мусиқа ва
ни борлигига қараб, танланиши мумкин.

"меҳмонларнинг ташрифи ва табриги орасида Сусамбил ҳукмдорининг
н лшшон ўртасида шарқона кураш, камон отиш, тош кўтариш каби
мусобакалар ўтказилиб турилиши мумкин. Базмнинг якунига яқин
акат ҳукмдори барча байрам иштирокчиларига ширинлиотар
Здаяшни буюради.

Сусамбил мамлакати ҳукмдори оарча меҳмонлар ва базм
шчиларига миннатдорчилик билдириб, оромгоҳ ўқувчилари ва ҳаммага
инчлик, осойишталик, омонлик тилайди. Ўз равнаки учун курашган
^имлакат, ўнинг ҳар бир фуқароси ўз ватани фидойиси бўлган, уз урф-
одатлари, қадриятлари ва меросларини ўрганган, билган, кадрлаган,
эъозлаган мамлакат ҳамиша гуллаб-яшнашини, унинг аҳолиси тинч-тотув
яшашини айтади ҳамда «Эртаклар ҳамиша яхшиликка отаклар» деб ўз сўзини
тутади.

Базм барча байрам иштирокчиларининг оммавий ракси билан тугайди.
Ом^тавий ракс тугагандан сўнг Сусамбил мамлақзти ҳукмдори ўз уламолари
билан базмни тарк этадилар. Эртак қаҳрамонлари ўқувчилар билан
коладилар. Оммавий рақслар замонавий рақсларга уланиб кетади.

*Изоҳ: ба:шни ўтказиш сценарийси таълим муассасаси ёки ўқувчиар
оромгоҳининг гишопияти, шароити ва жошашган географик ўрнидан келиб
чиқан ҳолда, тсқартирилиши (амалга ошириши мумкин бўлган бўлимларни
цоадириб) ёкиупга турли қўшимча ва ўзгартиригилар киритилиши мумкин.*

3-§. «Меҳржон» байрами

'аирам бир неча бўлимдан иборат бўлиб, журнал саҳифалари шаклида
'мии ўрта мактаб, академик лицей ва касб-хунар коллежлари ўқувчилари
учун ўтказилади)

байп^{ЭИ}дам Ўтказиладиган жой: майдон, хона, зал, боғ ёки гулзор
янг['] безатилган. Байрам бошланиши олдидан шўх куй ёки кўшиқ
ишти[^]қадил[']лай^{рам} ўтадиган жойга секин-аста меҳмонлар ва байрам
'кчилари тўпланадилар.

«пчим-/¹Ка садала^{ри} остида байрамни бошловчи йигит ва киз миллий
³РДа саҳнага чикиб келадилар,

Қат11^{ашц} Овчи^{иларц} йигит. Ассалому-алайкум, азиз меҳмонлар, байрам

Бошловчи киз, Хуш келибсиз, ўлкамизга кириб келган ц байрами тантанасига!

Шу вақт бир қт ва бир йигит журналнинг биринчи мавзуси «Ўлкамизга қайтган Меҳржон!» с)еб ёзишгаи ранглиц безатган плакатни олиб чиқиб махсус тайер.паб қўйиягаи стенд ёЪ тиб қўйишади.

Бошловчи йигит. Куеш ва ой фалакнинг лкки кўзи бўлганидек ва Меҳржон заминимизнинг икки кўзидир, икки узугидир. Қадим, боларимиз Меҳржон куштарида дала ва боғларга узум ва қоеун сайл чиқиб, ўзларининг якин кишилари билан куришганлар ва < йўқлаганлар. Бир-бирларига совға-саломлар ва эхсонлар улашг қабристонларни зиёрат қилиб, уларни хас-чўплардан тозалаганлар.

Бошловчн киз. Кўлгилочар саиллар ташкил этиб, (суз неъматла] бир-бирларини баҳраманд этганлар, полвонлар на киличбозла! чиқишлари ва турли сохадаги мусобақаларни марок билан то) қилганлар.

Бошловчи йигит. Ҳа, хайрли иш, бошланган яхши кадамга ҳар қ тасаннолар айтса арзийди. Мана каранпш, халкимиз ў-зининг яна унутилган байрамини - Меҳржонни тиклади.

Бошловчи киз. Буюк бобомиз Абу Райхон Бсруний «Қади байрамлар тарихи» асарида таъқвдлаб ўтганидек, қалнмда нишонланади энг кагга байрамлардан бири - бир неча кун давом этадиган. Она замш меҳнаткашга таъзим сифатида нишонланадиган Меҳржон баирами яна Ъ, олам юзини кўрди.

*Шу вақт бир ҳиз ва бир йигит журншишиг **иккинчи** саҳифм мавзуси «Меҳржон-Наврўз ~ эгизак» деб ёзи.чгон риг:и< рисмлар бис безатиган плакатни ояиб чиқадишар (иш махсус тайср.тб қўйилган стен (ёки жой)га шиб қўйадишар.*

Ек^имли мусица остида Наврўз чиқиб келади.

Наврўз. Ассалом, эй менинг меҳнатсевар, заҳматкашларим! - Сизлардан жуда хам хурсандман. чункн, Меҳржонни \ам байрам кил"¹ анъанасига аилантирибсиз. Бу жуда яхши.

Меҳржон *кириб келади, Наврўз ва Меҳржон қ,учоклашиб кўриШШШ ка биргаликда рацс ижро этадилар.*

Рақс тугагач, гуллар ва кушлар куршовида Бободехкон кириб кйЙ

Бободехкон. Наврўз ва Меҳржон мснинг набиралар кўрмадингизми? Бу ерга келишмадими? Сабзавоту мевалар *'арк ¹ вақтда улар каерда юришган эканлар?

\\ос«¹

Сабзавот ва мевалар куршовида Бободехконнинг набираларй I ва Ҳосилбеклар кириб келадилар ва барча байрам кахрамонлари кучоклашиб кўришишадилар.

Саҳнада кузги либослар намоиши бошланади. Байрам бош ҳар бир либоснинг фасони, матоси, муаллифи, қандай мўлжалланганлиги ва ш.к.лар ҳақида маълумот бериб Либослар кўриги охирида байрамнинг барча иштирокчилари чиқадилар ва оммавий рақс ижро этадилар. Байрамнинг тантанал байрам бошловчиларининг хайрлашуви билан тугайди.

Байрам саяли иштирокчилар ва томошабинларнинг бирга оммавий рақс ва дискотекасида давом этади.

Изоҳ: *Меҳржон байрамни ўтказишда узибу кўришиши тавр томошдан бир вариант сифатида қабул қилиши мумкин, Ваи ташиқи этувчилар, унинг мазмуни, кетма-кетлиги, саҳифа;тп, имкоиятлари ва шарт-шароитларидан ке-цо чққсн/•}'<->./да ўзгартириши мумкин. Шунингдек, **Наврўз байрами** ха.м шу тартибда ўтказиши \n>*,'*

Тяшкилотчиларга тавсиялар:

1. Байрам, ўқувчилар ёшига караб, бир соат ёки ундан кўпроқ були мумкин.
2. Саҳифалар ёзилган плакатлар илинаёи-ан ва қисқа танайу-вактларида куй ва кўшиқлар ижро этилиши мақсадга мувофиқ.
3. Саҳифалар орасида узилиш бўлмаслиги керак.
4. Байрам қатнашчилари имкони борича миллий кийимларда ва байрамнинг барча безаклари куз фасли кўринишида бўлиши лозим.
5. Наврўз, Меҳржон, Бободехқон, Ҳосилой ва Ҳосилбекларда уларнинг номларини аниқлаш тасмалар тақилган бўлиши керак.
6. Имконияти мавжуд бўл-ан муассасаларида саҳифаларни экранда ҳам намоиш қилиб борилиши яхши тарбиявий самара бериши мумкин.

4-§. Ошмавий рақс

(умумий урта мактаб ва УМКХТМ ўқувчилар, ОТМ талабалари ҳамда ёзги дам олиш оромгоҳлари тарбияланувчилари учун) ^

Ўқувчиларда гўзаллик ҳиссини тарбиялаш -- жиддий олийжано* вазифа, Ўқувчиларда бундай ҳисни тарбиялаш, уларнинг ачлоқий кифасвиш шакллантиришга ёрдам беради, маънавий жиҳатдан бопшади, маданиятин оширади. Оила ва таълим муассасаларида доимий равишда ўқувчиларни эстетик дидни ривожлантириш, шунингдек, уларга гўзалликни тушу* сезиш, севиш ва дидсизликка танқидии муносабатда бўлишга ўргатиш Я уларни озми-кўпми бадий ижодиётга жалб қилиши^а харакага қилиш *яози*

Ёш авлодни эстетик тарбиялашда рақс муҳим аҳамиятга эгз. ҳозирги пайтда аста-секин кўпчилик кишиларнинг, айним¹.¹ си^{ла}Р ҳордик чиқарувчи энг сеvimли фаолияти сифатида кчм сиил* Ўқувчилар бўш вақтларини ўз хоҳишларига кўра кўпроқ бағишламоқдалар. Рақснинг мусикий таъсирчанлиги уни бошқа чуридан ажратиб туради. Таълим муассасалари шароитида рақснинг жанрларини турли мусикий эстрада, оммавий рақс тадбирий байрамларда кўриш мумкин. Буларнинг ҳаммаси ўқув^

l),

ши гўзаплик оламига олиб киради, уларда яхши кайфият
 (Аф[^] йуш ц; жтларини қюйқарли таишил кшшшга шароит яратади.
 .1 Г0^{Т3,Т1} | оакс _ ўқувчилар турур жойларида ёки кўнгалочар боғларда
 " (>№*зв

Йуш вақтларидаги дам олиш шаклларида оиридир. Бундаи дам олиш
 а х о с тартиб-қоида асосида ташкил қилиниши мумкин ва ҳар бир
 тьякс махсус тузилган мусикий-ракс дастурида олиб борилади. Бундай
 жодий ГУРУ[^] ^{^кн} ташкилотчилар томондан тарбиячштар ёрдамида
 я!и Педагогик нуқгаи назардан оммавий рақс - нафақат рақс ёки
 пяо балки ўқувчиларнинг мусиқа остида рақс ритмида чиройли, шодон
 .«ктакт . Ёишини ўргатувчи аниқ жараёнدير. Ўқувчилар буюдай жараёнда
 ини эркин сезадилар, Оир-бирларини кузатадилар, узаро мулоқотда буладилар,
 чгдек ўзларини қандай тутишлари, рақс одоби қоидалзрига риоя қилиш қамда ^{ТМ}
 т\|лиш мадшшиятини ўрганадилар. ^хши ташкил қилинган оммавий рақс ¹
 кин кўтар^{ТМТМ} кайфиятини яратади, ўқувчиларда мусиқага, рақсга ва бир-
 мриганисбаган муҳдббат уйғотади,

T&aday тадбирлар ўқувчиларда чидамлилиқ, самимийлиқ, мулоимлиқ,
 узини тутта билиш ва бошқара олиш ҳисси, оддийлиқ, камтаринлиқ,
 атрофдагиларга эътибор қилиш, уларнинг кайфияти, хайрихоҳлиқ,
 хушмуомалалиқ каби сифатларни шакллантиришга ИМКОРШЯТ беради ва
 уларнинг таълим муассасасидаги кундалиқ ҳаётининг ажралмас қисмига
 айланишига асосий сабабчисидан бири бўлиб қолади.

Яхши ва тўғри танланган оммавий рақс репертуари ўз ритми, чиройли
 мулоқот шаклини яратиш имкони борлиги билан барча ўқувчиларни ўзига
 тортади ва улар/ш рақсга нисбатан янада кизиқиш уйғотади.

Оммавий рақс жамоавий ижод бўлганлиги боис, у ўқувчиларда
 жамоавийлиқ, бошқалар олдида жавобгарлиқ, уларнинг кизиқишлари билан
 ҳисоблашиш каби ҳислатларни ривожлантиради. Ҳар .бир оммавий рақс
 ластури мақсадли ва мазмунли бўлиши керак. Таълим муассасалари шароити
 да ташкил этилиб, ўтказиш мумкин бўлган оммавий рақсларнинг жуда кўп
 злари мавжуд. Лекин амалиёт шунни кўрсатадики, таълим муассасаларида
 йкат рақс массовқалари ўтказилади, яъни мусиқага жавобгар шахс қайси
 икани топиб келса ва уни эфирга берса, ўқувчилар шунга рақсга
 шерадилар. Бундай оммавий рақснинг дастури жавобгар шахснинг
 «да қандай магнит тасмалари борлигига боғлиқ бўлиб қолади. Лекин
¹ рақс - фақат замонавий мусиқага рақс тушиш деганя эмас.
^{№л} ар дам олиб ва рақсга туша туриб, таниқли кўшиқчилар, мусикий -
^ГУРУКлари, турли рақс жанрлари ҳақида маълумот олишлари керак
^{Чк} бўлган ҳолларда мусиқа соҳаси бўйича мутахассисларнинг
 шларини ҳам ташкил этиш мумкин). рақс¹ ^{Им} муассасаси шароитида
 энг кенг ёйилган оммавий рақс

иМавий рақс, дискотекали - оммавий рақс ва аралаш оммавий рақс.
^{Чку} * рақсни тайёрлаш ва уни ўтказиш: тайёрлаш, бажариш,
 -р [^]атахлил ^каби 3 та босқичдан иборат.
^{ом}мавц" [^]лаш **босқичида** гуруҳ сардорлари тарбиячи билан бирга •
 табиатини ҳисобга олган ҳолда, унинг дастурини тузади. Агар

Б

бу рақсли оммавий рақс бўлса, эстрада кўшиқлари репертуари™
гуруҳларнинг турли жанрдаги куйлари ва кўшиқлари танланади-
дискотескали оммавий рақс бўлса, у ҳолда дастурни тайёрлайдиган гуруҳ
тузилади; агар бу аралаш оммавий рақс бўлса, гуруҳ сардор, ёки
бошловчи оммавий рақсни бошлаш йўлларини олдиндан ўй.

•УИЛди.

замонавий ритмдаги дастурни тузади.

Бажариш боскичида бошловчи тарбиячи билан келишган
оммавий рақсни белгиланган дастур бўйича олиб боради ва
қоиқарли, ҳаммабоп бўлишини кузатади.

Оммавий рақс тугагандан кийин тарбиячи ўқувчилар билан биргяп
натижалар якуни тахдилини ўтказадилар. Тахлил нагижаларига
кейинги ўтказиладиган оммавий рақсни қандай қилиб янада яхш
қоиқарлироқ ўтказиш бўйича фикр алмашадилар.

Одатда оммавий рақслар тарбиявий жараённинг давоми сифат
мазмунлидир.

Кўп жоиларда таълим муассасаси ишролтида ' >нг кеж ёйилган оммам
рақс - рақсли оммавий рақс, яъни замонавий ритмдаги рақслар бўлиб, ундат
дастурда фақат эстрада ва рақс ритмлари бўлади. Бундан, ай оммавий рақслар-
ўқувчилар ўз билганларича рақсга ўшадилар, 1'авда, кўл, оёқ ҳаракатларияз
шунингдек, куйнинг ритмига ҳам эътибор бермайдилар, Баъзан, улар рок, джаз,
блюз, шейпинг рақсларининг ҳаракатларини бузиб ижро 'тадилар. Агар оммавш
рақс дастури ижодий, услуб жиҳатдаи тўғри тузилса, куйпоар ва куйларнишг
кетма-кетлаш-и, жа^флар турли-туманлиги, мшший хлрала, ўқувчиларнинг ёшова
қизиқишлари ҳисоб]-а олинса, бундан оммавий рақслар ижобии самара берад
Дискотекали оммавий рақс катга гаисргарликни |;паб кшшди, шунинг учуя.;
камроқ ўтказилади. Бундай оммавий рақсни ўтказишининг қийинлиги шушан.;
дискотеканинг дастури битта рақс жанри ёки ктрада гуруҳи ёки >сф^
юлдузлари ижодига бағишланган бўлади. 1'ақсли дисшгск-а давомида уш
тайёрлаган юкодий 1уруҳ - эстрада гуруҳининг ижоди, рақс жанрлари билан
иштирокчиларни таништиради. Масалан, дискогекани бмрор ластурини >да
эстрадасига бағишлаш мумкин. Дастур давомида ўзоск хтрата юлдузлари ҳайИ'
гапириб бериш, уларнинг кўшш-ини эшитгириб, ҳаммани рақсга таклиф қаяи
ёки дискотекани рақснинг бирон-бир жанри (масалан, мумтоз рақслар, рок, ж
ш.к.лар)га бағишлаш мумкин. Унда ўқувчиларга рақснинг барча гузаллигШ
[рациясини ва рақсга таклиф қилиш одобини кўрсатиш, шунингдск, имко^
бўлса. дискотекани ўтказишда иштирок этиш учун рақс мутахассйслзриви
гуруҳини чақариш ҳам мумкин.

Ўқувчилар дискотекада рақс ва эстрада 1уруҳлари ҳақида киз№
маълумотларни билиб оладилар, янги кўшиқ ва куйларни тингла
Дискотекага эстрада гуруҳини таклиф қилиш имконияти бўлган хол!:
оммавий рақсда улар ҳақида ҳикоя қилиш, сўнгра ўқувчиларни рақсга .
қилиш мақсадга мувофиқ.

мя^^

Дискотека - кўшиқ, рақс, ҳикоя, курсатув ва ўқувчиларнинг дам
олишидан биридир.

5-8. Таълим муассасаларида "Халқ сайли" байрамини тайёрлаш ва ўтказиш

Й урта мактаб, ЎМКХТМ, ОТМ талабалари, малака ошириш ва қайта Ўйёрлаш курслари тингловчилари ҳамда болалар ёзги дам олиш оромгоҳлари тарбиялаувчилари учун)

Ўчбекисюнда янгича ижтимоий - сиёсий, меҳнат, турмуш ва оила, халқ шарига бағишланган миллий урф-одатлар ва маросимлар кенг илмокда. Шу мақсадда таълим муассасалари шароитида тайёрлаш ва д мумкин бўлган "Халқ сайли" байрамнинг тахминий услубини борингизга ҳавола этилади. Бу байрамга ўқувчилар гуруҳларида олиб ладигаи тайёргарлик ишлари услуби батафсил ёритилади. Таклиф аётгаи "Халқ сайли" байрами фақат узбек халқининг урф-одатларига, тосимларига бағишланиб қолмай, балки турли Ўрта Осиё давлатлари [лқларининг урф-одатлари маросимларини ёритишга йўналтирилган.

Байрамни ўтказишдан асосий мақсад:

1. Ўқувчиларни Ўрта Осиё ва Ўзбекистон вилоятлари аҳолисининг хайи, маданияти, санъати, халқ ижодиёти билан яқиндан таништириш.

2. Байрамга тайёргарлик вақтида ўқувчиларни мустақил равишда зарурий маълумотлар тўплаш, суқбат, танлов ва учрашувлар ўтказишга ўрашиш.

3. Байрам тайёрлаш ва ўтказишга жойлардаги ижодиёт марказларини жалбэшиш.

4. Байрам тайёргарлигига ўқувчилар, тарбиячилар, ота-оналар ва жамоат таиғкилотларини жалб этиш.

5. Байрам ўтказишга тўгарак раҳбарларини жалб этиш, уларнинг фаолиятини намойиш этиш.

Байрамга **тайёргарлик**. Байрамга тайёргарлик асосан ўқувчилар ^Уруҳларца бошланади. Тарбиячилар ва ташкилотчилар байрамдан бир неча ^афта (бир неча кун) олдин тарбиявий ёки ахборот соатларида 'Ўзбекистон' лоятлари, Ўрта Осиё халқларининг урф-одатлари, маросимлари ҳақида о берадилар. Суқбат вақтида ўқувчилар: ўзбек ва бошқа миллат ^ари ҳақида маълумот тўплаш, халқ ўйинлари, қўшиқ ва рақсларини "; УРф-одатлар, маросимлар ва байрамлар ўтказиш учун зарур бўлган ¹⁶ирларни келишиб оладилар.

'аирам ташкилотчиси "Халқ сайли" байрамини ўтказиш учун ўқув тарбиячилари ёки ташаббускорлардан ижодий гуруҳ тузиб олади.

^Уруҳга байрамни кизикарли, кувноқ ва тантанали ўтишига кизикқан кцр,! ' Ота-оналар, тарбиячилар, тўгарак аъзолари ёки раҳбарлари \..^с чкин. Ҳар бир гуруҳдаги ижодий гуруҳ вакилларида таълим бўйича бар^рамни тайёрлаш ва ўтказиш ижодий гуруҳи тузилади.

^ак"-]у <ачон, каерда, кимлар ёрдамида ва кимлар иштирокида, кандай топицIга а агРи бутлар ёрдамида ўтказиш мумкин? деган саволга жавоб ^8Чоқ Iкат қилади - Шу ижодий гуруҳ томонидан байрамни кизикарли.

*ЗВбали, тантанали ўтиши учун энг яхши ғоялар, таклифлар,

байрам бошловчиси танлови эълон қилиниши мумкин (бундай "Халқ сайли" байрамитш бошқд байрамлардан фарқлироқ ўтказиш ёрдам беради). Кўпчиликнинг таклифларини тўғриш учун алохи ташкил қилиш мақсадга мувофиқ.

Байрамни ташкил этиш ва ўтказиш учун амалий-услубий кўрсатиш мақсадида таълим муассасасининг кутубхонаси (ёки кафедра-маълумотномалар бўлими - маслаҳат пунктлари ташкил этилиши мумкин) бўлимида Ўзбекистон ва Ўрта Осиё халқларнинг урф-одатлари, маросим халқ ижодиёти, миллий кийимлари, шунингдек, "Наврўз", "Қовун", "Ҳосил байрамлари", "Меҳржон", "Сув, олов байрамлари", ўқувчи фольклори, халқ оғзаки ижоди намуналари ҳақида маълумотлар тўплаш, шу билан бир каторда, замонавий урф-одатлар, маросимлар тўғрисида фотомонтаж, видеоматериаллар, фильмлар, фото-кўргазмалар тўғрисида кўйилади. Бўлимида миллий кийимлар нусхаси, ўқувчилар гуруҳид. суҳбатлар ўтказиш учун таркатма материаллар, халқ фольклори қўшиқчалар куйлари ёзилган дисклар, аудио-видеокассеталар гайёрлаб куйилал Шаҳарлар, вилоятлар, республикамиз қастипи акс эпирувчи кино лавҳалар байрамни мазмунини кенгайтиришга каата срддам беради.

Таълим муассасасида "Халқ сайли" байрамини тайёрлаш ва ўтказиш бўйича тузилган ижодий ишчи гуруҳи томоқидан барча ўқув гуруҳларига байрамнинг сценарийси асосида тахминаи куйидагича тоғшириклар берилиши мумкин (тоғшириклар якка I гуруҳга, ёки икки гуруҳга битта, ёки параллел ўқувчилар босқич гуруҳларига, яъни I курснинг барча гуруҳларш бигга (иккита) берилиши мумкин):

- чойхона учун жой танлаш ва уни безаш;
- сумалак тайёрлаш учун жой белгилаш, ўчоқ қозиш, кочоп ўрнатиш ва жуоини керакли жихозлар билан безатиш;
- бадиий ҳаваскорлик гуруҳлари, аниқ иштирокчилари учун жон тайёрлаш ва безатиш;
- миллий кийимдаги қизлар ва ўқувчилар: кийимларни тикиш ёки топиш (улар байрам давомида байрам катнашчилариш сумалак, шарт ширинликлари, палов ва иссиқ нон таркатадилар);
- қўқон аравасини тайёрлаш ва уни безатиш,
- бошланганини эълон қилувчи жарчиларни тайёрлаш;
- фаҳрий меҳмонларни, қаридларни таклиф этиш ва улар У таклифномаларни тайёрлаш;
- байрамга бағишлаб ўтказилган фотогазеталар, деворий газет "Икэбана", расмлар, турли моделлар, шеърлар, гулдаста ва ва кандолат маҳсулотлари голибларининг ишлари, тўғри-арак аъзолар ишлари кўргазмаси учун жой тайёрлаш, уларни тўплаш ва жойлаштириш»
- байрамни ўтказиш тартиби (сценарий)ни тузиш
- бошқарувчиларини танлаш ва тайёрлаш;
- таълим муассасаси радиогазетасининг байрамга бағишланган & танлаш, тайёрлаш ва эшиштириш;
- фотомонтаж тайёрлаш учун байрам давомида суратга олиш

„ -ра мга керакли барча техникавий воситаларни тайёрлаш, ўрнатиш
ши и текшириш ва назарат килиб бориш; \$ ^й Гшам да^{воми} Д^а
эшиттириш учун байрамона куй, қўшиқлар танлаш

•тпчагиш;⁶ байра^ лавомида сценарии асосида утказиладиган турли
мусооақа ва
-швлар^уун жой танлаш, тайёрлаш ва уларни безатиш;
(пйрам ғолиблари учун мўлжалланган совға ва кубоклар тайёрлаш ва

& Ук\В гурухпари тарбиячилар ёрдамида тайёргарликни бошлайдилар.
„ гар!ик даврида ҳар бир ўқув гуруҳида байрам мавзуси бўйича
пяп ахборот соатлари, баҳс-мунозаралар ўтказилади. Уларнинг
рух&этп^р

улари куйидагича оулиши мумкин (ўқувчилар мавзуларни узлари еки
^иячининг таклифига биноан танлаб оладилар):

- Лвти маросимлар ҳаётга! (баҳс-мунозара);

. ўрта Осие халклари ижодиёти (халқ қўшиқлари, куйларини тинглаш,
халкамалий санъати намуналари билан танишиш);

- ўзбекистон вилоятлари бўйлаб сиртдан саёҳат;

- "Ўз таҳрипгни биласанми?" (викторина);

- "Таълим муассасаси бугун ва эртага" (раҳбарлар билан давра

суҳбати);

- "У нима, бу нима?" (савол-жавоб кечаси);

- "Ўзбекистон юлдузлари" (учрашув ёки суҳбат);

- "Шарк ва Европа маданияти" (ба\с-мунозара) ва ш.к.лар.

"Халқ сайли" байрамини утказишнинг тахминий гартиби.

Таълим муассасасининг ҳовлиси ёки боғи байрам ўтиши учун чиройли килиб
бсзатилади. Барча тайёргарликлар тугаб, ташриф буюрган меҳмонлар ва
байрам иштирокчилари ўз жойларипи эгаллаганларидан сўнг, карнай-сурнай
Ёкирадио оркали берилган мусикавий сигнал байрамни бошланишидан дарак
оеради. Байрам бошлангунга қадар байрамона қўшиқлар, куйлар, ёшларни
севимли хонандалари ижросидаги қўшиқлар *янграб* туради.

Байрам безатилган кўкон араваси (ёки усти очик енгил автомашина) ва
ВДа жойлашиб олган қизиқчилар, жарчиларнинг боғ ёки ҳовли бўйлаб
здрокатлари мобайнида қаммани байрамга таклиф этишлари билан
шданади. Кўкон араваси (ёки енгил автомашина) байрам ўтадиган жойни

1нио юриш вақтида радио оркали бошловчиларнинг куйидаги сўзлари
3шитилади:

Сухандон:

Дўстлар! Бугун сиз каерга борманг-

Кураш майдони-ю, шарк бозорига,

'Хумор" чойхонасигами, аттракционга.

Дамма ерда сизни шўх қўшиқлар,

Рақслар кутади, кутар зўр томошалар.

Халқ севган қизиқчилар - улар хизматингизда,

Дорбозлар, полвонлар бизнинг байрамимизда.

ЧКандон:

Бизнинг бугунги байрам,
Барчани қилса ҳамдам.
Бўлингиз шод, олингиз ором, Бу
кун сизга, катта эҳтиром!

Шундан сунг, суҳандонлар барчани байрамнинг асосий май.-нп
таклиф этадилар. Бу майдончада сценарий асосида байрам кон
меҳмонларнинг чиқишлари, табриклари, хонандалар кўшиқлари *пак,*

рақслари ижро этилади, сўнгра, барча байрам мшшончасқдан ташк
жойлашган турли мавзу ва йўналишлардаги кичпк майдонча(масалан
майдончаси, аттракционлар ва қнзиқарли тортишувлар майдончасц -та ва
мусобақалар майдончаси, кўргазмалар па "Модалар тсатри")^{ла}
тарқалишади.

Изоҳ: бу майдончаларда *памозиғи этияднгал ва Ўтказишадг*
ижодий ишлар таълим муассасасининг имкониятига кура байпам,,,'
ижодий гиғчи гуруҳи томонидан белгтанган режа исосида ташиқил этишоАц
Шу сабабли, қуйида ухарнинг ҳар бири хиқидсг -}мас. балки баъзиариқц"
ўтказиши ҳақида тавсиялар беришади.

"Қувноклар давраси". Қувноклар давраси байрам ў-тёгган жойлици-
энг соя-салқин жойига жоилашгани маъқул. Бу даврага кслувчиларни хшц
қизикчилари Иасриддии Афанди. Алдар Кўсалар кичиқ-кизик хангомалар.
кўшиютар айтиб кутиб олишади. Майдсш бўялаб ҳар ср, ҳар ерда турлн
халқларнинг ҳаракатли ўйинлари учун жой ажрагилади. Ну ерда байрал
катнашчилари, ишқибозлар ўзаро куч синашадилар, ғолибларга турли
рангдаги жетонлар берилади. Ютукка олишан жсгоиларни укувчилар, ш)
майдоннинг бир чеккасида жойлашган "Байрам соигалари" киоскида турл
ўйинчок совғалар, шарқ ширинликлари, кақдолаг маҳсулотлари, исда
ёпилган майизли нон, шарбатли ичимлик ски ўқув *куроплзрт*
алмаштиришлари мумкин (буларнинг хаммаси бир киоскда бўлиши шар'
эмас, уларни майдончанинг бир неча бурчақларига тарқатиб юбориш
мумкин). Жетонлар турли рангда бул^ани маъқул. Масалан, жетонни шар'
юиринликларига алмаштириш учун ўқувчи мусобақалар, танловлар*
катнашиб. камида 4 та кизил жетон ютиб олиши, л;арбатли ичимлик учу¹
та сариқ жетон, ўқув қуроллари учун 3 та яшил жетон ва *ш,к.* ютиб ол
лозим. Бундай ҳолат ўқувчиларнинг қизиқишларини орттиради, с
уларни барча мусобақада иштирок этишга жалб этишга ундаши му*
Шунингдек, майдоннинг бир чеккасида "ютукяи лотерея" ўйинини У
мумкин. Майдончадаги қизикчилар, бошқарувчилар байрам радиоси Ч
вакти-вакти билан ғолибларни 'л.лон килиб турадил;!]), улардан интерв
олиб, радиорепортажлар эшиттириб борадилар. Қувноклар давраси а
чиккан бир вақтда майдончанинг марказига таълим муассаса
полвонлари-курашчилар таклиф этилади ва курашчилар.^{^01}
мусобақадари бошланади. Бундай мусобақада ўк>вчплар, тарбиячилар.^
оналар иштирок этишлари мумкии. Қувноклар даврасидаг^{1*}
ўшшларининг давомийлигини байрам ижодий гуруҳи аъзолар^
борадилар.

— ика **жавони**" майдончаси. Бу ерга тўлланганлар, узбек халк пакслари, жохон халқлари кушиклари, рақслари танловларида шк^ЯЗР ' ' ^)гиб, уз қобилиятларини намоиш этадилар, еш шоирлар уз (ЛцтйР _и 0_илан катнашадилар, турли хадк ва ўзбек халқи миллий урф-И**"1 идан намуналар кўришади ски ўзлари ижро этишади. Иштирокчилар Вольклор кўшиқ ва рақсларга кўпроқ эътибор қаратадилар, шу билан тпда, ^амонавий кўшиқ ва рақслар танлови ҳам ўтказилади. "Муסיқа №^к „*»/» СМС саволлари ёки викторина саволлари бўйича мунозара жавони*/» мазилади-

«гўчаллик салони майдончаси. Бу салонда ёқимли куи еки кушиқ гила бонгловчилар ёрдамида тарихий миллий либослар, жохон халқлари пХЭН"А иослари, замонавий либослар, шунингдек, соч турмаклаш еки турли ар ва улардап тикиш мумкин бўлган либослар иамойиши ўтказилади. гбагга, намоишда ёшлар (ўғил ва киз ўқувчилар) ёки катга сшдагилар 1Как ва аёллар)га мос келадиган либослар ва соч турмаклари намоЙиш зтв^ши керак.

Намойиш давомида ёки тугашида байрам катнашчиларидан хоҳловчилар шу ерни узида кўнгилларига ёққан либослар, соч турмаклари хақида мутахассисларнинг маслаҳатини ҳамда янги либосларнинг андозасини олишлари, шу билан бир қаторда, саргарошлар байрам катнашчилари[-а соч турмакларини қилдиришлари, тикувчилар эса, кичик либослар тикиб беришлари мумкин.

Изоҳ: албатта, "Хаяц саши " байрамтинг бўлимлари, майдончалари, уларнинг турлари байрам ижодий гуруҳи ўқувчилари томонидан тушган тқяифлар ва таълим муассасаси имко/ияти асосида режалаштиришади. Еундай байрамни ўтказишдап асосий маъсад, байрам тайёргарлигидан тортиб, токи ўтказишгунга қадар, унинг барча унсурларида ўқувчиларнинг читирокиши таъминланишидир.

Байрам дастурида белгиланган барча тадбирлар, танлов ва мусобақалар Угагач, оммавий рақс учун куй ёки кўшиқ ижро этилади ва барча оммавий а*сга таклиф этилади (оммавий рақс учун ўзбек ва чет эл, замонавий рада юлдузлари ижросидаги куй, кўшиқлар танланиши мумкин).

Байрам **якуни.** Байрамнинг эртаси куни таълим муассасаси бўйича 11) ижодий ишчи гуруҳ аъзолари тўпланишиб, байрамнинг тайёргарлик зилиши жараёни бўйича фикр алмашадилар, дастлабки фаол шларни, гуруҳларни аниқлайдилар, уларни тақдирлаш йўлларини Матар. Байрам хақидаги фикрларни тўплаш учун радио (ёки ШаР, гуруҳ фаоллари) орқали таълим муассасаси ўқувчиларига Қилиб, уларга фикр-мулоҳазаларини оғзаки ёки ёзма равий^да

г, г ^М-Ийт-тг Уқун ижодия ишчи гуруҳига топширишларини сўрайдилар. як^н ва Ижодий гуруҳларнинг фикрлари асосида ўтказилган байрамга Нав бат-' л Ва лнинг натижаси, тақайранувчилар таълим муассасасининг йиғилишларидан бирида эълон қилинади.

6-§. "Бўлажак ватан посбонлари" уйин-мусобақаси
(умумий ўрта мактабнинг бошланғич синф ўқувчилари ҳамда
болалар ёзги дам ОЛИЕ! оромгохлари тарбияланувчилари учун)

Бу ўйинни хонада, залда ёки очиқ ҳудудда ўтказиш мумкин. Саҳна (давра)га ўйин бошқарувчиси чиқиб келади.

Бошқарувчи ўйин-мусобақада иштирок этишни хоҳлаган ўқувчиларни саҳна (давра)га таклиф этади. Мусобақада иштирокчи хокловчиларни танлаш учун мусикачилар ҳароии кўшиқлар ёки улап куйларини эшиттиришларини сўралади.

Турли кинфильмлар, концертлар, клиплардан ҳарбий кўшиқлар янграйди. Ўқувчилар қуи ва кўшиқларнинг мазмунига қараб саҳна (давра) / чикадилар. Масалан., "Танкчилар" кўшиғи ижро этилади, уйин-мусобақам "танкчи", "Чавандозлар" кўшиғида - "чашшдоз", "Учувчилар" - кўшиғида "учувчи" бўлиб иштирок этишга хоҳши билдирган ўқувчилар) саҳнага чиқишлар мумкин. Иштирокчилар саҳна (давра)га тўпланишга (20 лача), улар икюг, гуруҳга ажратилади. Гуруҳлардаги иштирокчилар сони бир хил бўлиб ҳарбийлар ҳар иккала гуруҳда бир хил сонда, масалан, ҳар икки гуруҳда биттадан учувчи, бипадан оддий аскар, танкчи, опша-; ва боптқалар бўлиши керак. Иштирокчилар сони 20 нафардан ошмаслиги мақсадга мувофиқ.

Ўйин бошланиши олдида бошқарувчи иштирокчиларни ҳам аъзолари билан таништиради.

Бошқарувчи. Иккала гуруҳ, тайср экан, ўйин давомида биз уларт ҳарбийчасига «рота» деб номлаймиз. Энди Сизларга биринчи топшириқ бераман. Мен учгача санагушимча, ҳар бир рота бўй-бўйи билан бир қаторга саф тортиши зарур. Ушбу вазифа бошқарувчи томонидан берилади.

Роталар саф тортадилар. Бошқарувчи ҳар бир рота аъзоларидан биринчи рота каатаси (командири) этиб тайинлайди (ски рога аъзолари томоғидан сайлашиши мумкин). Ҳайъат аъзолари роталарнинг сафланишини баҳолайдилар. Баҳолар кўйиб бориладиган махсус стенда биринчи бал пайдо бўлади.

Бошқарувчи. Ҳар иккала рота ўйин-мусобақани бошланишига 1 Энди биз уларни ҳарбий хизмат бўйича билимларини текшираемиз. айтишчи, ҳар қуни ҳарбий хизмат нимадан бошланади?

Ўйин иштирокчилари. Эрталаб махсус сигнал берилганда ўртуриш ва бадантарбия қилишдан бошланади.

Бошқарувчи. Биз ҳам ўйин-мусобақани бадан-тарбиядан бошлаймиз. Бошқарувчи ҳар бир ротага арқондан килинган халқани Ротанинг ҳар бир аъзоси навбатма-навбат арқон халқани ўзларидай у билдириши керак. Арқон халқа бир гомондан пап кийилади сўнг оёқдан ўтказилиб, кейинги аскарга узатиладч аъзолари ғолибларни аниқлайдилар. Махсус стенда баллар КУ пайдо бўлади.

арувчи. Бу ўтказилган мусобака роталарни ўйинни давом таёйёр эканликларини кўрсатди. Хўш, бадан тарбиядан сўнг нима дяр^{нинг} ? ^ўйян иштирокчилари. Ювиниш.

шқарувчи. У ҳолда ким тезроқ ювиниб артинади? Рота аъзолари пнинг эрталабки ювиниш ва артиниш ҳолатларини пантомима кяпакатлар) шаклида намойиш этадилар.

/ляпвси^» "тг

Хайъат аъзолари пантомима ҳаракатларини курадилар ва айдилар. Махсус стенда мос баллар пайдо бўлади.

Бошқарувчи. Аскарлар кейин нима киладилар?

ўйин иштирокчилари. Ошхонага эрталабки нонуштага борадилар.

Бошқарувчи. Аскарлар одатда ошхонага қандай борадилар?

ўйин иштирокчилари. Аскарлар ошхонага саф тортиб, кўшиқ айтиб

борадилар.

Бошқарувчи. У ҳолда ҳар бир рота алоҳида-алоҳида булиб ошхонага *7аф тортиб, кўшиқ айтиб боринг (ҳар бир рота саф тортиб кўшиқ айтиб сахнада юрадилар). Қайси рота бу топширикни яхши бажарар экан?

Топширик бажарилади, баҳоланади, махсус стенда баллар пайдо бўлади.

Бошқарувчи. Хўш, эрталабки нонуштадан сўнг аскарлар нима билан шуғулланадилар?

ўйин иштирокчилари. Турли машғулотларда қатнашадилар. Бошқарувчи. Мен ҳам ҳозир Сизларни турли машғулотлар ўтказиладиган хоналарга таклиф этаман. Биринчи бўлиб алоқачиларни таклиф этамиз. Ким арконни тезлик билан ёғочга ўрай олади? (бошқарувчи 5-6 метр узунликдаги икки томонига ёғоч ўрнатилган арконни алоқачиларга беради ва берилган синап асосида уларнинг икки томондан марказга ҳаракат Қилиб юришлари учун ўртада учрашув жойларини белгилаб беради. Арконни ёғочга ўраб белгиланган марказга биринчи бўлиб етиб келган алоқачи ғолиб ^собланади).

Топширик бажарилади, баҳоланади, стенда баллар пайдо бўлади.

Бошқарувчи, Даврага пиеда аскарларни таклиф этади (2 киши). Ким " торта олади - тортишмачок вазифасини қўяди опширик бажарилади, баҳоланади, стенда баллар пайдо бўлади.

«қарувчи. Энди десантчилар машғулотини кўришни таклиф этади тчиларга ҳар бир десантчи кўлидаги шарни ўзидан узокрокка пуфлаб "ш топшириғни беради.

арни пуфлаб энг узокка учира олган десантчи ғолиб ҳисобланади.

"ирик бажарилади, баҳоланади, стенда баллар пайдо бўлади.

Копт_{ок} ^^аРУ^вчи. Снайперлар машғулотиға ўтиш мақсадида, уларга кичик Тог¹ Шиц¹ ^^{он}Р^а (ёки халқа) ичига тушириш топшириғини беради. Бу

^^к. * марта бажарилади.

^^{ав}бат о^{ка}РУ^вчи. Менимча, тушки овқатланиш вақти ҳам бўлди. Демак,

Та^^{иф}, ала^р м^усобақасига. Мусобақаға ҳар бир ротадан биттадан ошпаз^в а уларга ошхонада аскарлар учун тайёрланадиган таомларнинг

турларини кетма-кет тўхтамай айтиш топшириғини беради. Тўхтам *• турини кўп айта олган ошпаз ғолиб ҳисобланади.

Топширик бажарилади, баҳоланади, стенда баллар пайдо бўлади
Бошқарувчи. Даврага ҳар бир ротадан биттадан мина кўме биттадан сапер (минадан тозшювчи)ни таклиф этади. Мина кўю кубиклар ёки "Городки" ўйинида фойдаланиладиган предметларини хил тартибда кўйиб чиқадилар. Саперчилар ¹эса, кўгшри боғлашац юриб, уларни териб чиқадилар, яъни ерни минадан тозалайдилар.

Топширик бажарилади, баҳоланади, стенда баллар пайдо бўлади,
Бошқарувчи. Кечки дам олиш вақти ҳам бўлди. Ҳар бир р₀₁~ олиш вақтини қандай ўтказиш мумкинлигини ўйлаб куриб, кўрсатсалап а'
булади. Аскарлар бирон-бир воқеа еки эртакни еки аскарлар хаётидан ли-
иҷро этишлари, кўрсатишлари, пантомима қилишлари мумкин.

Топширик бажарилади, баҳоланади, стенда баллар пайдо бўлади.

Бошқарувчи. Аскарлар кечки ўйкуга к-етди (роча аскарлари стуллат жойлашиб уйкуга кетади)лар. Улар ухлаб ётпш кактила харбий зонала қандай қутилмаган воқеалар булиши мумкин?

Ўйин ипп ирокчилари. Тревога!

Бошқарувчи. Демак, бизнинг аскарлар учун ҳам - ТРЕВОГА!

Рота аскарлари тревога :<>лон қилинишм би^аи ўринларидан турадилар ва стулларга илиб кўйилган харбий кийимлари ичсгтик билап қиядилар. ТЕ^ ва тўғри қийина олган рота аскарлари ғолиб ҳисобланади.

Топширик бажарилади, баҳоланади, стенда баллар пайдо бўлади.

Бошқарувчи. Энди барча аскарлар сас) I ортннг! Сўз хашт аъзоларига!

Ҳайъат аъзолари тўпланган балларни эълои қиладшр. Мукофотлайдилар. Яқун ясайдилар. Аскарлар ўз жоиларига қайтадилар.

***Изоҳ.** Бир соашик ўйин-мусобақада мў.чжи-ингап мусобақря^ мусиқа садолари остида ўтказилади. Ўйинга мў^жа.иангаи топшириқя^ жойлардаги имкониятга, ўқуачи.чари!/,.' қгпнқши/л! ви силарига УрР гпанлаш керак. Заруратга қараб, мусобақаларнииг соин/и кўпайтириш камайтириш, осонлаштириш еки қишлаштириш м^мкт.*

7-§. Ўқувчиларни билиш фаолиятини такомиллаштиришга йўналтирилган тарбиявий ишлар

(умумий ўрта мактаб, ЎМКХТМ, ОТМ талабалари, малака ошириш ваК< таиёрлаш курслари тингловчилари ҳамда болалар ё'Л и дам олиш оромгоқлари тарбияланувчилари учун)

Пресс-анжуман. Пресс-анжуманни ўтказиш учун сй^ шарҳловчилар, депутатлар, ветеранлар, турли соҳа мутахас маданият, санъат ва спорт ходимлари таклиф этилиши ёки тайёргарлик кўрган сиёсий шарҳловчилар ўтказишлари мақсадга м Уларга олдиндан (ёки учрашув вақтида) ўқувчиларни қизиқтирган

берилади. Саволларни махсус пресс-гурух. аъзолари беришади, Еяцжуманга таклиф этилганлар беради.

«Ким ошайди?» бирор мавзуни яхши билиб олишнинг очик

• си чир- Масалан, "Республикамизда қандай шифобахш ўсимликлар (О^ «двтомашиналар русумларини айтинг», "Ер шарида қандай миллат бор- 'яшайди?" ва ш.к.лар. Аукционни мавзуга мос соҳа эгаси олиб у савол билан аудиторияга мурожаат этади. Аукционни олиб «ни кўлида ёғоч болғача бўлиб, у хар чиқишдан сўнг "Ким оширади?" ^ йпайди- Агар қўшимча бўлмаса, болғача билан столга уради ва бу 'днинг жавобларини тўхтатиб, кейингисига ўтади.

фантастик лойиҳалар танлови. Танлов қатнашчилари расмлар, малар схемалар, диаграммалар, компьютер графикалари, слайдлар, воматериаллар ердамида танлаган мавзу асосида тайёрланган фантастик Йиҳаларини тақдимот киладилар. Тақдимот якка ёки гуруҳ тартибида -«кикзилади. Масалан, "Бизнинг ўқув масканимиз 2050 йилда", "Денгиз тубидаги шаҳар-Атлантида", "Қуёш энсргияси инсонга", "Планеталараро йуловчи кемалар" ва ш.к.лар лойиҳа мавзуси бўлиши мумкин. Лойиҳалар тақдмоти ту!агач, саволларга жавоблар берилади, оппопентларнинг чиқишлари бўлади. Эпг яхши илмий-фантастик лойиҳалар диплом ва мукофотлар билан таедирланади.

Жумбоқлар бозори. Иштирокчиларнинг қизиқарли жумбоқларини топиш ва сотиб олиш мусобақаси. Жумбоқни сотиб олиш учун янги бир жумбоқ айтилиши керак. Бу бозордаги жумбоқлар хар хил: расмли, оғзаки, ёзма, предмстли, компьютерли, кўрғазмали, ижодий ва ҳоказо.

Адабий қаривал. Турли бадий адабиёт қахрамонлари костюмини тайёрлашга ва ҳимоя қилишга, образга киришга ва уни ҳимоя қилишга йўнаптирилади.

Дунёнинг етти мўъжизаси. Хар бир гуруҳ дунёнинг етти •"Уъжизасидан бирини олиб, материаллар тўллади. Бошқаларни 'иштиради, саволларга жавоб беради. Тайёргарликка бир неча кун вақт нлади. Тўпланган материалларни гуруҳлар техникавий воситалар Дамида таадимот киладилар.

'шонтириш мактаби. Хар бир кичик гуруҳ танланган мавзу бўйича ^арни ишонтириш бўйича топшириқ олади. Масалан, "Чекиш - умр ба ^Ў" Қаракати коидаси - умр фойдаси", "Спиртли ичимлик -заҳар"

УБОБ

ПЕДАГОГИК ИХТИЛОФ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ДЕТЕРМИНАНТ (АНИҚЛОВЧИ)ЛАРИ

Педагогик ихтилофнинг ўзига хос хусусияти шундаки, бу^{ил} мақом (мавқе)га эга бўлган, турли ижтимоий гуруҳга мансуб тўқнашадилар. Спорт тили билан айтганда, тарбиячи тарбияланувчилар турли вазниклар бўйича мусобакалашадилар. Гарй ' раҳбарнинг мақсади тарбияланувчини сигиш, унга ўз қарорини ўткази] балки, аксинча, унинг иродаси ва ошини мусчаҳкамлаш, \ай * хиссиётлар уйғотиш ҳисобланади.

Педагогик ҳамкорликка ички (субъектив) ва ташқи (объектив) сабаб билан боғланган муайян ривожланиш динамикаси ҳосдир. Вақти-вақти б| ' юзага келувчи руҳий таъсирланиш мувоҷанат би.чап алмашилиб ТУПЯ-Гуруҳлар ҳаётида ҳам мувоҷанат ва унинг бузилиш ҳолатининг алмаиияд туришши кузатиш мумкин бўлади.

Руҳшунослик нуқтаи назардап *ихтилоф - эҳтиёжлар, йўналишда. цизиқлишнар ва фикрларнинг тўқнашутиши* и()одалайди. Ихтилофн? зиддиятдан *фарқовчи исосий бе: lgi:ur* қарама-қарши чуришнинг *ҳисси жиддийлиги*, шунипгдек, тарбиячи ва тарбияланувчиларнинг салбнғ кечинмалари - ғазаб, шаънининг таҳқирланиш, камситилиши, қўрқув. иафрат ва бошқа енгиб ўтиш ғоят оғир бўлган жаднинг кескинлиги бшв ифодаланади.

Ички ва **ташқи** зиддиятларни спгиб Vиш ҳам тарбияланувчи, ҳаи тарбияловчиларнинг шахсий такомил манбаи бўлиб хи^Гшат қилади. I

Назораг қилинувчи зиддиятлар мулоқот субъектларининг бир сифатий ҳолат (акдий, ҳиссий, иродалилик)дан бошқа сифапа ўчиш[^] имқоният беради ва субъектлараро ҳамкорликни ривожлантиришга ижобин ёрдам беради.

Шахслараро зиддиятлар чуқур ва юзаки. уз«к *па* қиска мудаатл^Г бўлиши мункин.

Тарбиячининг тарбияланувчилар билан қундалиқ фаолияти мобай дуч келувчи турли зиддиятларни енгиш учуи, ундан юқори даража, мулоқот қилиш тажриба ва малакалари талаб отилали. Бундай малакалар • асоси бўлиб, **инсонпарварлик технологияларини** қўллаш, кўроналикдан қочиш, тарбияланувчилар билан яқиндан **мулоқот** у х.исобланади. Агар тарбиячи томонлар орасидаги келишмовчили бартараф этиш йўлини изламаса, тарбияланувчилар °р^а муносабатларни бир-бири^Га яқинлаштирмаса, юзага келувчи муамвд ҳамкорликда ҳал этишга йўналтирмаса, фикрда муштараклик излаЯ ҳолда шахслараро ихтилоф сакланиб қолавер;цм. Таро^{ия} -[^] тарбияланувчиларнинг вазифалари ва ижтимоий ролларидап бўлишига қарамай, уларни ҳамкорликдаги фаолият шакли уму*^Ч туради.

йъект - субъект мавқеидаги тенг шериклик ҳамкорлиги таълим ва
•жаоаёнларини мустақил ўрганиш ва мустақил тарбиялаш билан тарбия
га имкон беради.

биринчи юф келиб чиқиши учун, шерикларнинг карама-карши
пилган максадлари ва ҳолатларининг мос келмаслиги етарли эмас.
Ўзун, ўзаро муносабатларни кескинлаштирувчи педагогик вазият
бўчиши лозим. Бундай педагогик вазиятни ишга солиш механизмини
«кнашув» (лотинча *in se* - "нохуш воқеа", "ходиса") бажаради ва
ятли ўзаро ҳаракатларни вужудга келтиради. Бундай ҳаракат
копаги кўнгилсиз ташқи сигнал бўлиб, бунда томонлардан бири
нчисининг қизиқишларини чеклаган ҳолда ҳаракат қила бошлайди.

Тарбиячи ўзининг «Мен»ини тасдиқлашга интилиши низоли
иятларни юзага келишига субъектив омил бўлиши мумкин. Бу эса, унинг
•сбий заифлигини ва ночорлигини ифода этади. Ш.А.Амонашвили
педагогик низолар асосида ўқув-тарбиявий жараённинг муқаррар
мажбурийлиги сганини таъкидлайди, чунки унинг мақсади, мазмуни ва
ушбиётлари жамоатчилик томонидан берилади, унинг эҳтиёжлари билан
белгиланади. Фаолиятнинг таклиф этилаётган кўринишлари ва мазмуни, ўқув
тартиби (усули) тарбияланувчининг шахсий карашлари ва эҳтиёжларига мос
кеямаслиги, шу сабабли, уларда норозилик ва карши қаракатлар уйғониши
мумкин. Низоли вазият педагогик раҳбариятнинг қатъий талаби билан
кўчарилиши ҳам мумкин. У низоларни бартараф этишни тарбияланувчилар
билан бўладиган мулоқот табиатида боғлиқ қилиб кўяди.

Педагогик татиоф ҳамкорли фаолиятидаги зиддиятнинг ишъикоси
исобланади. У қанчалик мураккаб бўлса, ўзаро муносабатларнинг таркибий
қисмларга (дезинтеграция) ажралиш хавфи шунчалик кучайиб боради.

Тарбиячи ва тарбияланувчи орасида рўй берадиган ҳар қандай
туқнашув (низо)лар ҳам рухшунослик нуқтаи назаридан бузувчилик
Даражасида бўлмайди. Зиддият қаби *ихтилоф* қам *ижобий* ва *салбий*
омонларни бирлаштиради.

Зиддиятларни бартараф этиш маданияти ҳамкор томонларнинг
иссий ва иродавий фаоллигини оширади, ўзаро муносабатларни янада
даражага кўтаради.

Педагогик ихтилоф мураккаб жараён бўлиб, унга объектив ҳамда
омиллар билан шартланган ривожланишнинг ўзига хос мантики

8ачия *Пило Ф*и юзага келтирувчи ҳолатларнинг мажмуи сифатида низоли
Ишда таркибига ихтилофнинг объекти, предмети, субъекти, яъни унинг
таққини қиради. Мунозара объекти, улар томонидан қандайдир
чандай сифатида идрок этилади. Бу - тарбиячи ва тарбияланувчи ҳар
локот лаҳзасининг расмий, қатъий белгиланган ва эркин томонлари

0111оце, *М*ин. *Ихтилофда вазиятни шахсан мушоҳада* этиш ва
хослиги, *Г* ҳаракатларни устун келади. Идрок этишнинг субъектив ўзига

•ЗДриятлардан хабардорлик, ўз-ўзини баҳолаш, шахснинг рухий

ўзига хослиги, мавке, ёш, мос хиссии ҳолат ва ш.к. омиллап шартланган.

Вазиятни даъво қилиш ва кизиқишларни қаноатланчиришга *солувчи ихтилоф* сифатида англаш - хафагарчилик, камсшилиш, та каби зиддиятни уйғотувчи, шеригининг *номақбул ҳаракатлари*ни ^ кескин қиссий кечинмалар тарзида содир бўлади.

Ҳар қандаи гатшофли вазитт низога ашапмайди. Агар ^Я вазиятини *можаро юзага келгунча* ўзгартирилса, тўқнашувни жуда кам *, *йукотиш* билан енгиб ўтиш мумкин. Ихтилофли вазиттларни ўзгарти усуллари аинан уни ҳал этиш усуллари бўлиб ҳам ҳисобланади. Тўқна, уни юзага келтирган ҳолатни бартараф этиш билан йўқолади.

Шахс томонидан юзага келтирилган ихтилофли вазиятларда ташка! узлуксиз ихтилоф *манбалари* сифатида кўринувчи *объектив шиido.Л* вазиятларни алоҳида ажратадилар.

Ихтилоф субъектларининг муомаладап таъсир.-ишиши рапг-бт бўлиб, уларнинг шахсий хусусиятлари билан узвий боғлиқ. Вупдай хусуд сифатида очиқ, ёпиқ (яширин) ва султ эътирозлар чиқиши мумкин.

Тарбияланувчтар ихтилофли хулқининг асосий шакллар куйидагиларни киритиш мумкин:

- кншнншм ғашига тегадиган ҳаракатлар ва қилнқлар (педата талабларни инкор қилиш, тарбиячи фикрига қизикмаслик, машғулотл^ қатнашмаслик);

- султ норозилик (индамай узоклашиш, хафалик, кў^ сшлари);

- иғвогарлик ҳаракатлари ва қилиқлари («илмоқли» саволл беғараз шўхлик қилиш ва тарбиячини ноқулай ахволга кўювчи шафқат^ қилиқлар).

Педагогик жараёнда тарбиячи ва ўқувчи ўртасида турли низолар келиб чиқишига нафақат тарбияланувчи, балки тарбиячининг ўзи * сабабчи бўлиши мумкин. Униш- низони юзага келтирувчи феъл-атвориЯ ўзига хос турларга эга. Бу турлар каторига куйидагиларни киритиш мумкй қўполлик, ўқувчи шаънини оёқ ости қилиш, лақаб кўйиш (масав «бсфаҳм», «дангаса», «иккичи» ва ш.к.лар);

ўқувчиларни жамоат олдида обрўсизлантириш, ншопкш сирлар ошкор қилиш; қилинган танқидни қабул қилмаслик;

шахсни яширин тарзда камситиш (киноя қилиш, масхаралаш);

ғаразли муносабат (ўқувчиларни «севимли»лар I^а «гуноқкор» ажратиш);

педагогик ахлоқ-одоб мсъярларининг аянчли тарзда бузи (масалан, кимгадир исмини айтиб, мулойим муносабат, бошқалар^ фамилияси орқали расмий муносабат кўрсатиш); тўғридан-тўғри («Мен айтдимми, демак, бажаришинг шарт!»): бсвосига ски оил муносабат;

қасос олнш («Сенга бори - шу», «Мен оғоҳдаптирқш ^дим. а- кулоқ солмадинг»);

" китиш («*-С1 ҳали преуслана^ан», • су^имш
унутма), «Бу гаплардан отанг хабар топса, ўйлайманки, хурсанд

Ефо: '

„мнг аклий, ахлоқи жиҳатдан устунлигини намоиш этиш
узিনিш

«7\ш\нмаиман. одии нарсаларнинг ҳам фаркига оормаисан»,
^ешингдамен...»);

пбияланувчиларнинг ўқишдаги ютуқларига лоқайдлик оилан

кара¹¹ гаплашмаслик Гпўм" чиқиш);

ки юзламалик, сўз билан ишнинг мос келмаслиги, жазолаш учун шахс
(синф рақбари, ота-оналар, маъмурият) номидан фойдаланиш; !!вчини
яккалаб куйиш (бошка гуруҳга ўтказиш).

Тарбия иши мобайнида амалга ошириладиган ҳамкорликдаги
тилофларнинг олдини олиш, тарбиячининг ўқувчилар билан педагогик
ихатдан мақсадга мувофиқ муносабатларни урнатиш маҳорати билан
ииланади. Бу мураккаб жарасн, нупки тарбиячи ўзига булган турли-туман:
^жобий ва салбий, тескари ижобий, тескари салбий, локаид-киёфасиз каби
муносабатларга гўкнашади.

Ихтилофни фақат и/кобий муносабатгина бартараф этиш мумкин.
Шундай муносабатгина юзага келувчи шахслараро зилдиятларни осонлик
билан енгишга имконият бсради, чупки бунда тарбиячи ҳам, ўқувчилар кам
мақсад сари имтилишда ҳамкор сифатида бирлашадилар. Келишмовчилик
вдмкорликдаги изланишлари ва юзага келувчи муаммоларни бартараф этиш
имкониятларини яратигни ҳам мумкин.

Салбий муносабат, шуҳасиз₅ ихтилофни юзага келтиради.
Тарбиячининг ёқтирмаслик, салбий муносабат каби ўқувчиларнинг
хислатлари мулоқот чоғида доимии кескинликни вужудга келтиради. Бундай
\олатда укувчиларниш хулкий тал»сирланиши жараёнга мос бўлмайди.
"ларнинг рақибларга каби карашларини енгиб ўтиш ва ишонч, курматларини
йониш учун тарбиячига чидам, кагъият, доимий тахлил зарур бўлади.

Тескари ижобий муносабат мобайнида, гарчи ўқувчиларда тарбиячига
коатан симиатия (ёктириш), антипатия (ёктирмаслик) оралигида
йаниш сезилиб турса кам, ҳамкорлик қилиш учун реал асос мавжуд
Ди. Ихтилофни бартараф этишда тарбиячига одоб, чидам, қатъийлик
Пг¹ а ёрдам беради.

ескари салбии муносабат яширин хавfli бўлишига қарамай,

1И ишларда амалга ошириладиган ҳамкорликда келишув ва бирлашув

'тлари мавжудлигини инкор этмайди. Тарбиячига ўқувчилар билан

"ш ва ҳамкорлик қилишнинг самарали усулларини топиш, уларнинг
^езо ГОМ^сэнларини кучайтириш, нотўғри тушунчага эга бўлишни ва

Икни енгиб ўтишга ёрдам беради.

\1у_н ^ Чил^ларнинг тарбиячига бўлган локаидлик, мужмаллик

^имдан бузувчилик вазифасими бажаради. Уқувчидаги '^|ац'

Ка^ййфияти, қиссий турғунлик ташки томондан кутилмаган тажовуз Р«аишиш
имкониятига эга.

Таърибаларнинг натижаларига кўра шахсларро ихтилофлар педагогик мулоқот чоғида **рухшунослик услуби** билан ҳал этишнинг ўзгаришчанлиги аниқлашган.

Авторитар услуб тарбиячига ўқувчи томонидан, унинг ҳолати қандайдир келинган тақдирдаша ихтилофдан чиқиш имкониятини берадм згарувчан (беқарор) **услуб** тарбиячининг хиссий ҳолати билан боғлиқлиги тўғрисида асабий вазиятнинг юзага келишига имконият яраталц **Бетараф услуб** ташки хотиржамлик билан тавсифланса-да, чуқур ихтилофларни ҳал этишни қийинлаштиради. **Хайрихоҳ услуб** - ниҳоятда хайрли (муваффақиятли) бўлиб, тўқнашувни енгил, тез ва оқилона бартараф этиш имконини беради. **Жалб қилувчи (чалғитувчи) услуб** авторитар услубнинг акси сифатида ҳам низоли бўлиб тавсифланади, мулоқотнинг шахсий аҳамиятини биринчи ўринга суради.

Педагогик мулоқот раҳбари ва буйруқ беришга вақолатли бўлган тарбиячи - ўқувчилар билан бўладиган ҳар қандай тўқнашувнинг натижаси учун жавобгардир.

Педагогик Мулоқот чоғида юзага келувчи зиддиятли ҳолатларнинг олдини олиш, мулоқот иштирокчиларининг ўзаро муносабатларни уйғунлаштириш, тарбиявий ҳамкорлик услубини демократлаштириш ва инсонпарварладатириш орқали таъминланади.

1-§. Ўзаро ихтилофларни бошқариш теҳнологияси

Педагогик ихтилофларни *бошқариш* педагогик жараёнда содир бўлиши мумкин бўлган мулоқот мушкулликларни **олдиндан кўра билиш**, ўз вақтида унинг *олдини олиш чораларти кўриш, зиддият кескинлашувининг объектив ва субъектив сабаб.чарти атиқлаш ва уларни асосия равишда бартараф этишдан* иборат.

Педагогик ихтилоф сифатида **охиста ўтаётган жараёнга** куйидаги **боскичлар** хосдир:

- 1) зиддиятларнинг пайдо бўлиши;
- 2) уни англаб етиш;
- 3) кескинлашиш;
- 4) тартибга солиш йўлларини излаш;
- 5) ҳал этиш.

Ихтилофни муваффақиятли енгил ўтишнинг **стратегиявий ва тактикавий бирлигц сифатида бошқариш муқобил теҳнологиясини танлашни** кўзда тутади. Стратегия тарбиячининг узоқ муддатли тарбиявий максадларини амалга оширишга йўналтирилган тамойилий-хулқий йўлини белгилаб беради. Тактика унинг таркибий қисми сифатида бевосита ўзаро ҳамкорлик мажмуини, муайян ихтилофли вазиятда педагогик таъсир доирасини танлашни белгилайди.

Стратегия ва тактика мавжуд вазиятни ҳар томонлама таҳлил қилиш, субъектларнинг ўзига хос шахсий хусусиятлари, ихтилофнинг объекти ва предмети хусусюгтларини ҳисобга олиш билан белгиланади.

Узаро ихтилофларни бошқаришнинг: *мослашиш, бош тортиш, мўъассасаларни ташкил қилиш, мўъассасаларнинг тарбияланувчилар билан ҳамкорлик, устун бўлиш* каби педагогик стратегияларини ажратиш мумкин.

Тарбиячи мулоқот маданиятининг ёрқин кўрсаткичидан иборат бўлган *оғиз қозоқат*, унинг тарбияланувчилар билан содир бўладиган ўзаро таълимий муносабатларни енгиб ўтишнинг универсал куралидир.

Тарбиячининг касбий хулқининг мезони сифатидаги *назоқатнинг ўзи*га **ясихати**, унинг кўлланиш соҳаси *мулоқот бўлиб ҳисобланишида*дир. чокат тарбияланувчилар билан ўзаро тарбиявий муносабатларни ўрнатиш лпги бўлиб майдонга чиқди. Педагогик мулоқот жараёни тарбиячидан *қўлингизда* даражадаги мулоқот муаммоларини асосли ҳал этишни талаб этади. Казокат тарбиячини кўпол касбий хатолар йўл кўйишидан химоя қилади.

Педагогик таълим сифатида назоқат мураккаб таркибга эга. Унинг асосий таркибий қисмлари сифатида руҳий, ахлоқий, эстетикавий, инстуремпал ёки технолоғиявий жиҳатларни кўрсатиш мумкин.

Педагогик мулоқотлар - вазмин, ихтилофш камкорликдир. Шунинг учун, у ўзаро зиддиятларни бартараф этиш билан зҳтиёжлар, ҳиссиётлар, фикрлар, интилипдлар ва мақсадларнинг доимо юзага келувчи номувофиқлиги билан алоқадордир.

Тарбиячининг мулоқот билимдонлиги ўқувчининг шахсий ривожланишини такомиллаштириш жараёнида содир бўладиган зиддият ва ихтилофларда, кўнмаслик, кулоқ солмаслик, бўйсунмаслик ҳолатларида, уни онгли равишда куч ишлатишдан тийилишга олиб келади. Муҳими - мулоқот кескинлашган вақтларда қарор қабул қилиш, турли педагогик технологиялардан ижодий фойдаланиш маҳоратидир.

2-§. «Зиддиятларни ечиш услубингиз» тренинги (малака ошириш ва қайта тайёрлаш курслари тингловчилари учун)

Тренингмақсади:

- ҳар бир катнашчига зиддиятни ечишда ўз услубини топишга ёрдамлашиш;

- тарбиячида зиддиятни ечимини шлаш ва аниқлаш малакаларини шакллантириш.

Тренингдан кутиладиган натижа: ҳар бир ўқувчи зиддиятларни ечишда ўз услубини аниқлайди, тарбиячи ўқувчилар ва уларнинг зиддиятларга муносабатларини билиб оладилар.

Тренингни ўтказиш тартиби. Машғулот бошланишда тарбиячи тирокчиларни тренинг ўтказиш қоидалари билан таништиради ва уларни эътибордан иборатлигини айтади.

оиринчи босқичда ҳар бир катнашувчи алоҳида карточка олади ва уни тартибда тўлдиради, *иккинчи босқичда* ўз ишининг натижалари билан уларни таништиради ва *учинчи босқичда* натижалар бўйича умумий натижалар беради.

Тушунтиришда сўнг тарбиячи ҳар бир ўқувчига қуйидаги маҷмундагц карточкани таркатади.

1-карточка. Зиддиятларни ечишда Сизнинг услубингиз...

Карточканинг пастдаги сатрларига ёзилган-бўлимлар ўқилгандап сўнг шу ёки бошқа хулқ Сизга ҳам тааллуқлими ёки тааллуқли эмаслигини кўрсатинг ва жавобингизга мос равишда керакли баллни кўйинг (жавоб вариантлари: тез-тез - 3 балл, баъзан - 2 балл ва камдан-кам - 1 балл).

1. Сиз зиддиятли ҳолатларда, масалан, уришганингизда ўзингизни кандай тутасиз?

2. Душманининг нуқтаи назарини тушунишга ва у билан ҳисоблашишга ҳаракат қиламан.

3. Ечимни излайман.

4. Охиригача ишонмасамда, ноҳақ бўлишим мумкин, деб ўйлайман.

5. Душманимдан кочаман.

6. Нима бўлса ҳам, ўз мақсадимга эришишни хоҳлайман, шунга интиламан.

7. Мен нимани маъқуллайман-у, нимани мутлако маъқулламаслигимни аниқлашга ҳаракат қиламан - бу зиддият майдонини торайтириши мумкин.

8. Муросага келаман.

9. Енгиламан.

10. Мавзунни ўзгартираман.

11. Ўз мақсадимга эришмагунимча енгилмайман.

12. Зиддиятнинг келиб чиқиш сабабини аниқлаш (тушуниш)га ҳаракат қиламан.

13. Озгина ён босаман ва бошқа томоннинг ҳам ён босишига туртки бераман.

14. Тинчликни таклиф қиламан.

15. Ҳаммасини ҳазилга буришга ҳаракат қиламан.

Энди кўйилган балларни саволларнинг тартиб рақамига биноан чизмага туширинг.

А	В	С 3.	Д	Е 5.
1.	2.	8.	4. 9.	10.
6.	7.			
11.	12.	13.	14.	15.

Қайси устундаги умумий балл энг юқори бўлди? Бу Сизнинг зиддиятларни ечиш услубингизга кўйилган баллдир.

Ўқувчилар карточкаларни тўлдириб бўлишгач, тарбиячи машғулотнинг иккинчи босқичига ўтади ва 2-карточкани таркатади. Бу карточка орқали ҳар бир ўқувчи устунларга кўйилган жавобларнинг умумий балли энг юқори бўлади ва кейингиларига қараб, зиддиятларни ечиш услубларини аниқлайди ва шунга тегишли бўлган тавсиф билан танишадилар.

2-карточка. Зиддиятларни ечишда Сизнинг услубингиз (аниқлао олинг):

А - «каттиккул» услубига мос.

Сизнинг фикрингизда ҳеч қандай хато ва камчиликлар йўқ, ўз нуқтаи назарингиздаш ҳимоя қиласиз ва охиригача ўз фикрингизда турасиз.

В - «келишув» услуби.

Сиз ҳамма вақт келишиш мумкин, деган фикрга амал қиласиз. «Икки бош биттадан афзал» мақолига риоя қиласиз. Бақс пайтида Сиз ялтернатив (яна бошка) фикр таклиф қиласиз. Иккала томонни кониктирадиган ечимни излайсиз.

С - «муросавий» услуб.

Бошиданок сиз мурасага розисиз.

П) - «юмшоқ» услуб.

Ўз душманингизни юмшоқлик билан енгасиз. Душманинг фикрини маъқуллайсиз, ўз фикрингиздан қайтасиз. , Е - **«кетувчи»** услуб.

Сизнинг ақидангиз вақтида кетиш. Сиз ҳолатни чигаллаштирмасликка ва очик тўқнашувга сабаб бўлуачи зиддият рўй бермаслигига ҳаракат қиласиз.

Кўпчилигингизга зиддиятли ҳолатларда турли усулдаги хулқ хосдир. Раҳбар билан бўлган зиддиятда биз «кетамиз»; уй ва шахсий муаммоларини ечаётганда эса, охиригача ўз фикримизда турамыз.

Зиддиятларни ечишнинг бешта турининг ҳар бири аниқ ҳолатларда ўзининг плюс ва минусларига, яъни ижобий ва салбий томонларига эга.

«Қаттиққўл» услуби - ўзингиз ҳақ эканлигингизга ишонч хосил қилмаган ва асослашга вақт бўлган, тез ҳаракат қилиш зарур бўлган ҳолларда - яхши услубдир.

«Келишув» - иккала томон учун ҳам фойдали, зиддиятни ечишга ёрдам беради, бақслашувчилар орасида самимий муносабатни сақлайди.

«Муросавий» - икки турли кучнинг тўқнашувини олдини олади. Душман фикрини маъқуллаб, кўп нарса ютказилмайди.

Услубларнинг охиригиз иккитасининг мазмуни ўз номларидан аён бўлиб турибди.

Албатта, келтирилган тест натижалари ўқувчи хулқини олдиндан билиш учун асос бўлади ёки шундай бўлиши шарт деб айтиш кийин, лекин Сизнинг муаммоларингизнинг, зиддиятли ҳолатларингизнинг баъзиларини ечишда ёрдам бериши мумкин.

Машгулотнинг учинчи босқичида тарбиячи ўқувчилар билан Утказилган тренинг тўғрисида фикр алмашади, муҳокама қилади ва муназзаҳ қилади.

УЎБОБ

ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ЎТКАЗИЛАДИГАН ТАРБИЯВИЙ АМЎЛИЙ-УСЛУБИЙ СЕМИНАРНИ ЎТКАЗУВЧИ ТАРБИЯЧИЛАРГА УСЛУБИЙ ТАВСИЯЛАР

Таълим муассасалари тарбиячилари учун тренинг машғулотларини ўтказиш бўйича бериладиган услубий тавсиялар педагогик технологиялар асосида ишлаб чиқилган, яъни натижаларга оддий ўқитиш йўли билан эмас, балки машқлар, тренинглар йўли билан ўргатиш орқали эришиш кузда тутиладиган. Тарбиячилар машққа ўрганган технологияларда ва кўшимча материаллардан ўзларининг амалий фаолиятларида фойдаланишлари мумкин.

Баён қилинадиган услубий тавсияларда таълим муассасалари тарбиячиларини тарбиявий ишларга жалб этиш, уларни таълим муассасаси фаолиятига тайёрлаш, тренингларни ташкил қилиш ва ўтказиш, тренерлар тайёрдаш ва тренингларни ўтказиш бўйича маслаҳатлар, шунингдек уларга куйидадиган талаблар ўз аксини топган. Тез ва самарали ўқитиш курси дастурида ҳам бир тренингнинг мақсади, мазмуни, кутиладиган натижалар, тренингни ўтказиш босқичлари ва тузилиши очиқ берилди. Ҳар бир тренингни ўтказиш услуби турлича ва унинг самараси тренингнинг машғулоти ўтказишга аввалдан тайёргарлилигига ва мазкур қўлланмадаги тавсияларни яхшилаб ўзлаштирилганлигига боғлиқ бўлади.

1-). Таълим муассасаларида ўқув семинарини тайёрлаш ва ўтказиш

Ўқув семинарини ташкил этишда ва ўтказишда унинг ташкилотчилари ва тренерлари ўз фаолиятларини бир неча кун (ёки ҳафта) олдин тайёргарлик ишларидан бошлашлари лозим. Қуйида тренер-тарбиячининг ўқув жараҳатининг ташкил этиш олдидан зарурий тайёргарлик ишларини амалга ошириш йўллари кетирилади.

Ўқув жараҳатини тайёргарлик:

- ўқув-семинар вазибаларини аниқлаш;
- тингловчилар учун рағбатлантирувчи омиллари ва унга қўйилган талабларни аниқлаш;
- имконият ва шароитлардан келиб чиққан ҳолда, тингловчилар учун қулай ўқув вақтини режалаштириш;
- ўқиш ўтказиладиган жойни тайёрлаш ва зарурий жиҳозлар билан таъминлаш;
- баҳолаш варақаларини тайёрдаш;
- ўқишдан кутилган натижаларни аниқлаш;
- фаолият турларини ва ўқув жадвалини тайёрлаш;
- ўқув жараҳати учун зарур бўлган материалларни топиш ва тайёрлаш (ватман, экран, магнитли хона тахтаси, проектор, магнитофон, видеоматериаллар, фломастерлар, маркерлар ва қоказо).

Тарқатма материалларни тайёрлаш (дафтар, блокнот, девонхона ашёлари, ишчи қоғозлар, қаламлар, ўчирғичлар):

- режалаштирилган мавзу ва қутулган натижаларнинг мос келиши';
- тингловчиларнинг кўйинчалик ҳам тренинг машғулотида фойдалана олишлари учун зарур бўладиган материалларни тайёрлаш ва киритиш;

- барча тингловчилар учун етарли миқдорда материалларни тайёрлаш;
- барча тингловчиларнинг исми, фамилияси, манзили кўрсатилган рўйхат ёки зарур бўлишни тайёрлаш керак.

Материаллар ва асбоб-ускуналар:

- ватман ва экран;
- маркерлар, фломастерлар ва бўр;
- ручкалар ва қаламлар;
- қайчи ва елим ёпиштиргич;
- қоғоз ва қистирғич;
- тарқатма материаллар, китоб ва услубий материалларни намойиш этиш учун мослама, флипчарт;
- магнитофон (кассеталар), видеоматериаллар;
- видеомангнитофон (телевизор), проектор, слайдлар.

Ташкилий масалалар:

- семинар машғулоти ўтказиладиган жойнинг ўқувчилар жойлашишига етарли эканлигига ишонч ҳосил қилиш;
- хонада тингловчиларнинг ҳамма нарсани яхши кўра олиши, эркин ҳаракат қилиши ва қатнашишлари учун шароит яратиш, хона ичидаги парсаларнинг машғулоти ўтказиш учун ҳалақит бермаслигини текшириш;
- хона ичида ва ташқарисида шовқин даражасини текшириш;
- асбоб-ускуналарнинг ишлашини текшириш: товуш тизими, экран ва хоказо.

Ўқиш жадвали:

- кириш (тингловчиларни ўзаро таништириш);
- **танаффусларга** мос вақт;
- тушлик вақти;
- барча хоналарнинг жойлашуви билан танишиш;
- машғулотлар вақти;
- баҳолаш вақти.

Ўқишга бир кун қолганда:

- ёрдамчи-тренерларни машғулотга тайёрлигини яна бир бор текшириш;
- дафтар, тарқатма материаллар, қоғоз ва бошқа материалларни текшириш;
- тарқатма ва бошқа материалларни мажмуалаш;
- хона ва асбоб-ускуналарнинг тайёрлигини, узатгич симлар, керакли техникавий воситалар созлигини текшириш.

Ўқиш куни:

- хона ҳароратини текшириш;

- материаллар турларини ташкил қилиш ва тайёрлигини текшириш;
- товуш тизимининг ишлашини текшириш.

Ўқишдан кейин:

- ўтказилган тренинглар бўйича ўқув-семинар тингловчиларининг яқуний фикрларини билиш учун сўровнома ўтказиш;
- ўқув-семинар тингловчиларининг кейинги фаолият режасини тузиш;
- ўқув семестри даврида мониторинг ўтказилишини ташкил этиш.

Тренер тарбиячининг фаолияти ва унинг касбий имиджи. Тренерлар ҳақида гап юритилганда, доимо тренинга берилган материал муҳимми ёки тренерми? каби баҳсли савол туғилади. «Сценарий муҳимми ёки актёрми?» деган саволга жавоб бериш каби, бу саволга ҳам жавоб бериш қийин. Лекин, агар материал ҳам, тренер ҳам юқори даражада бўлса, ўқитиш, албатта, муваффақиятли бўлиши муқаррар.

Тренернинг вазифаси. Тренер - тингловчилар учун бир неча ёки барча ўқув тренинглари ржалаштирувчи ва амалга оширувчи экспертдир. У бир вақтнинг ўзида барча «музыкачиларнинг кузатувчиси, ансамбль йўналиши ва назоратини қўллаб-қувватловчиси» оркестр раҳбаридир.

Тренер бутун ўқув жараени мобайнида бирданига жараеннинг куйидаги 10 та йўналиши (аспекти) мавжудлигини назарда тутиши керак:

1. Бу ерда шу пайтгача айтилиб бўлган нарсалар.
2. Айтилганлар орасида алоқа борми?
3. Бу алоқа енгил ва мазмунли бўлиши керак.
4. Ҳар бир тренингни бош ғояси қандай?
5. Янгиликни аудитория қандай қабул қилади:

- янгиликни тушунади, давом эттириши мумкин;

- агар қўп нарсалар тушунарсиз бўлса, тушунтириш учун қандай услублардан фойдаланиш мумкин: саволларми? Бўйруқ учун машқларми? Тренер томонидан келтирилган мисоллар кўплигими? Ғоя ва фикрларни тасдиқловчи кўргазмалар, ранглар билан безатилган плакат ва расмларми?

6. Муҳокама қилаётган асосий ғояни таъкидлаш учун қайси услуб самарали ва қийинчи мавзулар учун қайсиниси кўпроқ тўғри келади? Услубларни мўлжалланган натижага олиб келадиган ва турли-туман танлаш лозим.

7. Тренинг давомида иштирокчиларнинг қизиқишини ҳисобга олиш (улар визуал, оғзаки ёки экспериментал бўлиши мумкин).

8. Белгиланган вақт чегараларига амал қилиш.

9. Машгулот иштирокчиларига яратилган қулайликлар.

10. У режанинг қайси босқичида турибди? (танаффус яқинми, барча қўйилган вазифалар бажарилдими?). Ундан ташқари, тренерлар бу вазифаларни қачон биттасидан иккинчисига ўтишлари ва қачон бирданига бажариш кераклигини билишлари лозим.

Тренер - тарбиячининг фаолияти куйидагилар билан белгиланади: >

Семинарни ўтказиш тартиби ва дарс жадвалини тайёрлаш (жадвал).

> Танланган мавзу бўйича гуруҳ билан муҳокама қилишни олдиндан лойиҳадаб олиш.

> Тушуниш қийин бўлган мавзу, тушунчалар, атамаларни кайтадан тушунтириш.

> Якуний мулоҳаза қилиш.

> Кўллаб-қуватлаш ва барча тингловчиларга руҳий куч-қувват бериш.

> Инсонларни ва уларнинг ғояларини қабул қилиш.

> Ҳамма ғояларни ўрганиб чиқиш.

> Ҳар бир тингловчига етарли шароитни яратиш.

> Гуруҳ жараёни бўйича қарор қабул қилиш, фикр билдириш.

> Ҳамиша ижодий кайфиятда бўлиш.

> Гуруҳ қабул қилган қарорни таққослаш ва қарорни тўғри тузишга ёрдамлашиш.

> Гуруҳ томонидан қабул қилинган қоидаларни тартибга солишга кўмаклашиш.

> Гуруҳ қўйилган мақсаддан четга чиқиб кетган ҳолларда, вазиятни кайтадан тушунтириш.

> Тренер-тарбиячининг вазифаси гуруҳни аниқ бир фикрга келтириш, аниқ хулоса чиқариб, муҳокамага эршиши.

> Тренер-тарбиячи - гуруҳ аъзоларининг ўзаро фикр алмашишлари ва ўқитиш жараёни самарадорлигини оширишнинг ташкилотчисидир.

> Тренер-тарбиячи барча гуруҳлар ишининг самарадорлигига жшобгардир, у бирон-бир гуруҳга ёки яқка шахсга ён босмаслиги лозим.

>- Тренер-тарбиячи ҳар бир муҳокама жараёнида муаллақ ҳолатда бўлиши керак ҳамда ўзининг фикрини ўтказишга ҳаракат қилмаслиги лозим.

Шундай қилиб, *тренер-тарбиячи фаолиятининг асосий мазмуни -ўқув-семинар тренингда мақсадга эришиши учун берилган аниқ тотиқриқ итрофида гуруҳ аъзоларининг ўзаро ҳамкорлигини ташкил қилишдан иборат.*

Фойдали маслаҳатлар (ёндашув):

> Ҳар бир кишининг бирон фойдали фикр кўша олишига ишонч ҳосил қилиш;

> Ҳар бир гуруҳ ўз муаммосини ўзи ҳал қила олишига ишонч ҳосил қилиш;

> Ҳамма тингловчиларнинг кизиқишларини ва талабларини ҳурмат ёсилиш;

> Энг муҳими, жараённинг ўзи эканлигига ишонч ҳосил қилиш.

Зарарли ёндашувлар:

> Кишилар ва уларнинг қарашларини танқид қилиш;

> Гуруҳ билан келишмасдан туриб, хулоса чиқариш;

>• Гуруҳ хоҳишига қарши уларни бирон **ишни** бажаришга мажбур қилиш;

> Ўзини жуда кўп гапириши;

> Гуруҳни ўзи хулоса чиқаришига ундаш.

Топширик қанчалик тўғри бажарилаётганлигини билиш учун ҳар бир тингловчининг олдига келиб тулинг, бажарайтган иши билан кизиқинг.

1.2. Тренерларга масляҳатлар

Саволларга жавоблар:

- тўғри бўлиши керак;
- иккиланмасдан ўйлаш учун вақт сўранг;
- саволга кўникиш ва вақтдан ютиш учун саволни бошқача шакллантиринг;
- гуруҳда берилган саволлар бўйича, уларга ўз фикрларини оилдиришни таклиф қилинг;
- саволларга жавобни билмаслигингизни тан олишдан кўркманг;
- Сизни жавобингиз тўғри қабул қилинганлигига ҳамиша ишонч ҳосил қилинг.

Кўшимча маълумот олиш учун саволлар қўйиш қобилияти:

- саволни биттадан беринг;
- саволлар қиска ва аниқ бўлсин;
- очик саволлар беринг (яъни, изоҳлар билан тўлиқ жавоблар талаб қиладиган);
- мазмунини чуқур ўрганинг;
- жавобга вақт беринг;
- суҳбатдошингиз ўйлаб кўриши ва Сизга кўпроқ маълумот бериши учун хотвржамлик билан сукут сақланг;
- қабул қилишни текшириш учун саволлар беринг.

Фаол эшитиш қобилияти:

- қулай муҳит яратинг;
- имо-ишора, пантомима, тана "тили" ёрдамида ўз диққатингизни гаъкидланг;
- кўриш алоқаларидан керакли даражада фоидаланинг.
- бир оз ўзгартириб, ифода қилинг;
- асосий ғоя бўйича ўз мулоҳазаларингизни билдиринг.
- изоҳловчи саволлар беринг;
- асосий ҳиссиётлар бўйича ўз мулоҳазаларингизни билдиринг;
- қискача қилиб, асосий ғояни тушунтиринг.

Жавоб бериш қобилияти:

- ўзига хос хулқни тенглаштиринг;
- ўзига хос хулқни тасвирланг;
- бу хулқнинг таъсирини тасвирланг;
- ушбу хулқ пайдо қиладиган барча ҳиссиётларни тасвирланг;
- хулқни таҳлил қилишни гуруҳдан сўранг;
- барча гуруҳ бир нарсани тушунганига ишонч ҳосил қилинг;
- ижобий нуктаи назарни қабул қилинг.

1.3. Тренингни ўтказиш услубиёти

А. Тренинг олиб бориш малакалари.

Тренинг - мазмундаги янги бўлимлар ва янги услубиётларни катталарга ўқитиш учун интерфаол форматдир.

Новербал (сўзсиз, мимика, пантомимика, қараш ва хоказо):

1. Гапираётганингизда ҳар бир тингловчини кўз остингизда тутинг. Ҳаммага бир хил эътибор беринг, Сиз гуруҳдаги баъзи одамларга хайрихоҳ бўлиб қолманг.

2. Хонада гуруҳдинг диққатини бузмасдан ҳаракат килинг (тез-тез ва мақсадсиз юришлардан кочинг, шунингдек, гуруҳга ўзингиз кўринмайдиган жойдан туриб гапиринг).

3. Тингловчиларнинг бош қимирлатиши, табассуми ва хатти-ҳаракатлари ниманидир айтмоқчи эканлигига хоҳиши борлигига эътибор беринг.

4. Гуруҳ қаршисида турунг. Уқиш ва тренинг бошланганда ўтирманг (хотиржам, шу билан бирга мақсадли ва катъий бўлинг.)

Вербал (нуткий);

1. Саволларни шундай тузунгки, тингловчилар гапирсин. Бунда Сизга очик саволлар ёрдам беради: «Сиз бу ҳақда нима дейсиз?», «Нимага?», «Қандай? «Агар? ва хоказо. Агар тингловчи «Ҳа», «Йўқ» деб жавоб берса, «Нега шундай ўйлайсиз?» деб сўранг.

2. Бошқа тингловчилар тасдиқланган фикрларга қўшилиш ёки қўшилмаслигини сўранг.

3. Уз овозингиз оҳангига эътибор беринг. Айниқса, тингловчилар ичида педагогик маълумоти бўлмаган кишилар бўлса, у ҳолда аста-секин ва аниқ гапиринг.

4. Тингловчиларни ўзингиздан кўпроқ гапиришга унданг. Узингиз ва тингловчиларнинг сўзга чиқиш вақтларини ҳисобга олиб боринг.

5. Ҳамма саволларга фақат ўзингиз жавоб берманг. Тингловчилар бир-бирининг саволларига жавоб бериши мумкинлигини унутманг. Бу Сизнинг захирангизни кўпайтиради. «Кимдир бу саволга жавоб бера оладими?» деб сўранг.

6. Тингловчиларнинг фикрини уз сўзингиз билан такрорлаб, бир оз узгартириб, ифода килинг. Бу Сизга гапирувчини тушунишингизни етарли даражада назорат килишга имконият беради ва муҳокама саволларини тушунишни кучайтиради.

7. Баҳс умумлаштирилган натижаларини ҳар бир тингловчи унинг моҳиятини тушунишига ва тўғри йўналишда кетаётганлигига амин бўлинг. Бу қарама-қаршиликларни кўриш ва ҳулоса чиқариш учун қулай фурсатдир.

8. Шахсий тажрибангиз мазкур баҳсга мос келса, тингловчилар фикрларини мустаҳкамланг. «Бу менга ўтган йилги воқеани эслатади» - дейишингиз мумкин.

Б. Самарали тренинг ўтказишнинг таркибий қисмлари (унсурлари).

1. Жозиба (тингловчилар билан ишлашнинг ўзига хос ажойиб томони) тингловчиларнинг тренинга қизиқишини уйғотиш учун қиска баҳс бошлаш, саволлар бериш, тингловчилар фикрини чалғитувчи таъкидларни илгари суриш ёки қандайдир фаолият турини фараз қилиш. Ўқув-семинар тингловчиларининг дастлабки билимлари ва уларнинг ҳаётий тажрибаларини ооғлашга ҳаракат қилиш. Тренинг аҳамияти нимадан иборат эканлиги сабабларини тушунтириш.

2. Тингловчилар учун натижаларни таъкидлаш. Тингловчилардан қандаи мақсад кутилаётганини аудиторияга тушунтириш. Тингловчилар тренинг натижасида: «Бу тренингдан кейин нималарни билишим ва нималарни қилишим лозим?» деган саволга жавоб беришлари керак.

3. Тренернинг ҳиссаси. Тренинг учун зарур дастлабки маълумотлар, зарурий билимлар (матн, маъруза, ҳужжатлар, ўқиш) ва бирор фаолият турини ўтказиш учун фан мазмунини намойиш қилиш.

4. Интерфаол стратегия - тренингнинг юрагидир. Интерфаол услубда фойдаланиладиган иш тартибини қискача баён қилиш. Интерфаол услуб - жамоавий муҳокамани ташкил этиш, фикрларни эркин айтиш, муҳокама, шхлил ва фаолиятни баҳолашдир, Умуман тренингдаги фаолиятнинг ушбу гурида иштирокнинг барча қадамларини қизиб чиқиш. Гуруҳда ишлаш учун индик ва қиска изоҳлар бериб бориш. Тингловчилар тушунганяйк даражасини мунтазам назорат қилиб бориш.

Тренингни яқунлашга вақт етиши учун, унинг ҳар бир қисмини диққат билан ташкил қилиш. Бу ерда тренингни ўтказиш учун мўлжалланган саволлар муқим аҳамиятга эгаллигини эътибордан четда қолдирмаслик. Тренер машқларни тингловчилар томонидан бажариш жараёнида топшириқларни тўғри бажарилишини кузатиб бориши лозим.

5. Дебрифинг (хулоса) баҳолаш. Тингловчилар ўзлари ёд олган ва ўзлаштирган билим (Йўналиш)лари бўйича хулоса қиладилар, ўзлаштирган маълумотлар ва малакаларни бошқа ҳолатларда, ўқувчилар билан ишлашда қўллашни муҳокама қиладилар.

Бу тренингни баҳолаш ' қисмидан иборат бўлиб, бунда «Тингловчилар нимани ўргандилар?» саволига жавоб олинади. Тренинг давомида тингловчилар ўрганган ёки кўрсатган билимлари натижалар билан мос келиши текширилади.

В. Гуруҳ билан ишлаш ва уларга раҳбарлик қилиш.

1. *Муваффақиятли ишяаш учун жадал курс дастурини режалаштириш ва ташки қилиш.*

- Биринчи тренинг энг асосий ҳисобланади. Тингловчиларга ушбу тренингда ўзини яхши кўрсатиш ва муваффақиятга эришиш шароитини яратади.

- Янги тушунчалар, номлар биттадан киритилади. Тингловчилар бир неча дарс, тренинглар давомида янги иш тартиби билан танишадилар, шунингдек, ҳар хил ҳолатда ўзларини тутишни ўрганадилар.

- Мазкур тренинга ўқитишдан кутилган натижаларига жавоб берадиган интерфаол услуб танланади.

- Тренинг тузилмасининг бир қисмидан иккинчисига секин-аста ўтиш билан бажарилиши ёддан кўтарилмаслиги лозим. Тренинг қисмлари куйидагилар бўлиши мумкин:

- ўзига хос ажойиб хислат (жозоба) билан бошланиши;
- натижалар;
- тренер х.иссаси;
- интерфаол стратегия (услугиётлар);
- танлаш, баҳолаш ва хулоса қилиш.

2. *Натижаларни таъриф. чаш вамаксадга мос натижаларни аниқлаш:*

- яратилганларни аниқ ва оқилона аниқлаш;
- ўқув натижалари ва тартиби нуқтаи назаридан кутаётганларни аниқ белгилаш;

- ҳар бир дарсда (тренинга) қандай билимлар эгаллашни ва тренинг муҳимлиги нимадан иборат эканлигини тингловчиларга эълон қилиш;

- тингловчиларни таълим шароитида, ўқиш ҳамжиҳатлик руҳида ўтиши учун, ўқувчилар билан ишлашнинг шахсий услубларини ишлаб чиқишга чақириш.

- кутилган натижаларга эришиш учун интилишда кетма-кетликка риоя қилиш орқали амалга оширилади.

3. *Ўқишга тайёргарликка:*

- тингловчилар муваффақиятли ишлаши учун етарли таянч маълумотларга эга еки эга эмаслигини синаш;

- қайсидир фаолият турини киритишдан олдин, барча керакли мазмун ва таянч маълумотларни қайта кўриб чиқиш;

- баҳс учун жавоблари фақат «ка» ёки «йўқ»дан иборат бўлмайдиган / этиб, саволлар тузиш масалалари киради.

4. *Гуруҳда ишлашда тарбиши:*

- тингловчиларгатушунарли бўлган тушунчалардан фойдаланиш;

- тингловчиларни диққат марказига қўйиш ва материални тушунишни енгиллаштириш;

- тингловчиларни гуруҳда ва узаро ишлашда таъсирларини ри вожл антир иш;

- тингловчилар чиқишларида ва машқлар бажаришида, зал бўйлаб юриш керак.

5. *Кичик гуруҳларда ишлашда раҳбарлик:*

- беш нафар ўқувчидан ошмайдиган кичик 1~уруҳлар тузиш;

- гуруҳнинг ҳар бир қатнашчисига вазифа бериш (ёки барчанинг | иштирок этишига шароит яратиш);

- топширикни аниқ тушунтириш ва тушунганлигини текшириш;

- ёрдам беришга ҳамиша тайёр бўлиш, лекин тингловчилар ўз ишларини мустақил бажаришига эришиш;

- интерфаол услубини амалга ошириш учун стол ва стулларни суриш ^ мумкинлигига ишонч ҳосил қилиш;

- тингловчилар бир-бирини «слкама-елка», «кўзма-кўз» кўришига ишонч ҳосил қилишдан иборат.

6. *Тренинг, баҳс, машқларнинг бошланиши:*

- тингловчиларнинг аниқ ҳаётий ва педагогик тажрибасига мос мавзулардан бериш;

- саволни бошқача қилиб бериш;

- мисоллардан фойдаланиш;

- жавобни биладиган тингловчиларга савол бериш йўли билан амалга оширилади.

7. *Тингловчиларга саволлар бериш тартиби:*

~ савол бера туриб, сўровнинг турли босқичларидан фойдаланиш. масалан, ўқувчилар нима дейди? нега ушбу усул ёки услубдан фойдаланилади?

- тингловчилардан «нима деб ўйлаисиз?» деб сўраш;

- савол бера туриб, тингловчиларга жавоб учун вақт ажратиш («кутиш вақти»);

- тингловчиларни ўз фикрларини ифодалашга, тушунтиришга ва асослашга ундашдан иборатдир.

8. *Тингловчиларнинг хатоларини тузатиш учун:*

- таяқиддан кочиш;

- тузатишдан олдин ижобий далилларни айтиш;

- уларга жуда ҳам фаол эътибор бермаслик;

- бирор тингловчининг хатоси билинмаслиги учун бирваракайига бир неча нотўғри жавобларни таҳлил қилиш лозим.

Г. "Муаммоли" тингловчилар билан мулоқот мобайнида зарур бўладиган фойдали маслаҳатлар.

> Белгиланган мулоқот маданияти, муомала одоби қоидаларидан фойдаланшд.

> Одамлар қандай бўлса, уларни шундайлигича қабул қилиш. Бунда гарбиячи тингловчиларни ўзгартириш учун келмаганлигини унутмаслиги лозим.

> Бир ҳилдаги ишчанлик ва тинчгина ҳолатни ушлаб туриш. Ҳис-ғуйғуга берилиб кетмаслик.

> Мулоқот мобайнида ҳар бир тингловчи билан суқбат қилишга фишиш.

> Бирон зиддият келиб чиққан ҳолларда, тингловчи билан яккама-якка гаплашиш ёки гуруҳ аъзоларидан бирдан илтимос қилиб, ушбу вазифани топшириш.

> Мухокама қилишга ва баҳо беришга шошилмаслик.

> Вазиятни тушунтириш. Вазият Сизга ва гуруҳ аъзоларига қандай | аъсир қилишига эътибор бериш.

> Кейинги ҳаракат қандай бўлишини «муаммоли» тингловчи ёки гуруҳдан сўраш.

> Таклиф бериш. Бу таклиф гуруҳни қониктирганлигига ишонч ҳосил қилиш.

Д. «Муаммоли» тин! ловчилар билан ишлаш.

Уқув семинари ёки тренинг машғулоти давомида "муаммоли тингловчилар", одатда, ўз кайфиятлари ва «муаммолик даража»ларига караб, тренер-тарбиячига турли саволлар ва ғаламиз фикрлар билан мурожаат қиладилар. Тренер-тарбиячи бундай саволларга жавоб беришда ўта педагогик назокат билан юқорида берилган тавсиялардан фойдаланган ҳолда, жавоб берса, ўртадаги самимийлик сақланади. Бундай тингловчилар берадиган саволлар ва билдирадиган ғаламиз фикрлар қуйидагилар бўлиши мумкин:

^- Сиз семинарни нотўғри олиб бораяпсиз!

>• Менга гапиришга ҳеч имкон беришмаяпти!

> Мен бу саволга бошқача қарайман... Узаро фикрлашишга рухсат беринг.

> Нима учун биз бу топширикни бажаришимиз керак, бу одоб-ахлоққа зид-ку!

> Нима учун бу тингловчи доим гапиради, менга эса сўз беришмайди?

> Танаффуснинг қисқалиги менга ёқмаяпти. Мен чой ичишга улгурмаяпман.

> Ҳа, мен кеч қолдим. Сизнинг семинарингиздан ташқари, менинг кўп ишларим бор.

>• Бу услубиёт бизнинг шароитимизга тўғри келмайди. Нимага Сиз бу услубиётни бизга бераяпсиз? Нима, Сиз мени тушунмаяпсизми?

> Мен буни ҳаммасини биламан. Бу ерда мен учун ҳеч қандай янгилик йўқ!

> Сиз бизга кам топширик бераяпсиз. Биз бу семинарда зерикиб қоляпмиз.

> Айтингчи, нима учун биз дарс жадвалини ўзгартдик?

> Сизнинг тарқатма материалларингизда етарли тушунча берилмаган. Улардан фойдаланиш мумкин эмас.

> Семинар жуда узок давом этишидан биз чарчадик.

> Гапиринг, гапиринг, биз эшитаяпмиз.

> Буни яида аниқроқ ва тушунарлироқ қилиб айтиб бера олмайсизми?

> Нима учун бизни алоҳида баҳоламайсиз?

"Муаммоли" тингловчиларнинг дарс жараёнидаги ҳолатлари бўйича типлари:

> Мен қаршиман!

> Индамас

> Дайди, «келинг, муҳокама қилайлик...»

> Бу ерда менинг душманам бор!

> «Йўқ, мен рози эмасман...»

> «Биз нотўғри йўл танладик»

> «Келинг гурунглашамиз...»

> «Менинг назаримда...»

> «Сиз бунга қандай қарайсиз?»

- > Сергап
- > Тортишувчи
- > «Келинг, мен ёрдамлашаман!»
- > «Кечирасиз, мен кетадиган вақтим бўлди...»
- > «Мен чиқиб телефон қилишим керак...»
- > Гапни бўлувчи, лукмачи
- > Таржимонлар
- > Ғийбатчи
- > Билагон
- > Маслаҳатгўйлар
- > Фаросатсиз
- > Кўрқок
- > «Менинг ўз ишларим бор!»
- > Пичирлаб гаплашувчилар
- > Қаттиқ гаплашадиганлар
- > Мақтов талабгорлар.

2-§. Тарбиячи-тренерларни тайёрлаш дастури

Тренер-тарбиячиларни тайёрлаш дастури ўқитиш жарасида янги педагогик технологиялардан фойдаланиш, тренинглар, очик мунозаралар, якка, жуфтликда, кичик гуруҳлар ва жамоада ишлаш, тарбиячиларни, тингловчиларни педагогик жараёнга тайёрлаш ҳамда жойларда тарбиячилар учун ўқув-семинарларини ташкил эта олиш, ўтказиш, уларни педагогик технологияларга ўргатишда тренер-тарбиячи вазифасини бажариш ва тренерлик маҳоратини шакллантиришга йўналтирилган.

Дастурда каггаларни ўқитишнинг ўзига хос хусусиятлари, тамойиллари, тренинг услубиёти, муаммоли тингловчилар билан ишлаш, вэрбал ва новербал мулоқотлар, ўқитиш ва ўргатиш усуллари, ўқитишнинг интерфаол услублари, тренер-тарбиячининг фаолияти ва унга қўйиладиган талаблар, тренер-тарбиячининг касбий имиджи, саволларга бўлган муносабат, кўрғазмали қурооллар ва уларнинг турлари, машғулотларни ўтказиш учун тренер-тарбиячининг тайёргарлик ишлари каби масалалар ёритилган.

"Истеъдод" жамғармасида тахсил олган тингловчилар машқ қилиш орқали ўрганган технологияларини ўз иш жойларида-педагогик жамоада кўрсата олишлари, ўз иш фаолиятларида қўллай олишлари ва бошқа хдмкасбларини ҳам педагогик технологияларга, ноанъанавий дарс ўтишга ўргатишлари учун, улар, тажрибали тарбиячи ёки услубчи булибгина қолмай, балки тренер-тарбиячи даражасидаги билим ва тажрибаларга 'эга бўлишлари керак, чунки тренер-тарбиячилар - тингловчилар учун бир неча ёки барча ўқув - тренингларни режалаштирувчи ва амалга оширувчи ҳамда олдиндан ҳар бир тренингни лойихалаштириб, ажратилган қисқа вақт ичида энг муқаммал ва қафолатланган натижага эришувчи эксперт ҳамдирлар.

Дастурнинг мақсади: "Истеъдод" жамгармасида таълим муассасаларининг профессор-тарбиячиларига ўқитиш технологияларини ўргатиш билан бир каторда, уларга жойларда ўқув-семинарларини ташкил этиш, ўтказиш ва тарбиячиларни педагогик технологияларга ўргатишда греерлик кила олишларига тайёрлаш ҳамда уларда тренерлик маҳоратини шакллантиришдир.

2.1. Дастурнинг мазмуни:

1. Тингловчиларда қизиқиш ушотиши.

Тингловчиларда қизиқиш уйғотиш учун нималар қилиш керак? Тингловчиларнинг қизиқиши, имконияти ва эҳтиёжини қандай қисобга олиш мумкин? Педагогика ва андрагогияни (катта ёшдагиларни ўқитиш) таққослаш.

2. Катталарни ўқитишга тамойиллари.

Катта ёшдаги инсонларни ўқитишнинг ўзига хос хусусиятлари. Катталар аудиториясининг ўқувчилар аудиториясидан фарқи. Катталарни ўқитиш тамойиллари. Катталарни ўқитишни ташкил этиш цикли (самимий муносабат, тажриба тахлили, тажрибани умумлаштириш, оммалаштириш ва қўллаш).

3. Тренинг услубиёғи.

Тренинг. Тренингни ўтказиш малакаси. Самарали тренингни ўтказиш унсурлари. Тақдимот. Намойиш этиш. Аниқ мисоллар орқали ўқитиш. Ролли ўйинлар. Турли вазиятларни ҳал этиш. Кичик гуруҳларда ишлаш ва муҳокама қилиш. Ахборотни қабул қилиш йўллари.

4. Эшитиш малакаси.

Эшитиш самарадорлиги коидалари. Эштиш қўникмалари. Мулоқотда фаол эшитиш алгоритми. Сухбатдошингиз фикрини тавсифлаш усули, Умумий фикрларни қиска ва аниқ баён этиш. Фаол эшитиш қўникмаси.

5. Муаммоли тингловчи.

Муаммоли тингловчилар тури. Муаммоли тингловчилар тахлили. Муаммоли тингловчилар билан муомалага киришиш, самимий муносабат ўрнатишга зарур тавсия ва маслаҳатлар. Муаммоли тингловчилар билан ишлаш.

6. Мулоқот.

Вербал ва новербал мулоқот. Мулоқот унсурлари. Жавоб беришнинг асосий унсурлари, мимика ва пантомимика. Жавоб беришни таъминловчи коидалар.

7. Ўқитиш ва ўргатиш услублари.

Мен - тренер (тест). Тарбиячи ва тингловчиларнинг тўртта тури.

8. Ўқитишнинг интерфаол услублари.

Тренинг ўтказишда интерфаол услублар. Жамоавий фикрлашни ташкил этиш, Ўйин ва тажриба фаолияти. Ишчан ўйинлар, моделлаштириш. Тажриба ва амалиёт орқали ўқитиш. Ролли ўйинлар (сахналаштириш, рағбатлантирувчи топшириқлар, рухий драма). Аудитория.

9. Тренер-тарбиячи фаолияти.

Тренер-тарбиячи шахси. Тренер-тарбиячи шахсига кўйиладиган талаблар. Тренер-тарбиячининг фаолияти нималарга боғлиқ? Фойдали маслаҳатлар. Бахс-мунозарани олиб бориш. Тингловчиларни бўлажак гошприк билан таништириш усуллари. Машғулотларни ташкил қилишга, машқлар ўтказишга керакли услубиётларни танлаш ва уларни кўлланилишини баҳолаш. Дарсга кириш ва уни таҳлил қилиш техникаси.

10. Савол ва жавоблар.

Савол турлари: очик ва ёпиқ саволлар. Савол ва изоҳлар. Кўшимча ахборот олиш учун савол қуйиш қобилияти. Жавобларни эшитиш ва уларни қабул қилиш. Саволларга бўлган муносабат.

11. Тренер-тарбиячининг касбий имиджи.

Тақдимот қилиш санъати. Омма олдида сўзга чиқиш тамойиллари. Сўзга чиқишдан олдин хаяжонни босиш усуллари.

12. Кўргазмали куроллар.

Кўргазмали куроллар тақдироти. Слайдлар. Кўргазмали куролларнинг "турлари. Уларни тайсрлашга ва ишлатилишига кўйиладиган талаблар.

13. Тренер-тарбиячининг машғулотга тайёргарлик ишлари.

Тренер-тарбиячининг ўқув семинари (ўқув жараёни)га тайёргарлиги. 'Гарқатма материаллар, керакли жиҳозлар, ўқув жадвали ва ўқув хонасини гайёрлаш.

14. Тингловчиларнинг ўтилган материаллар бўйича тайёрлаган ижодий технологиялари ҳисояси. Ҳимоя яқка тартибда ташкил этилади.

15. Анкета ўтказиш. Семинар натижаларини эълон қилиш. Семинар ишини яқунлаш. Сухбат-мулоқот.

Муаллифлар ён дафтаридан...

Ҳар нарсанидурки қилсанг қазо,
Сенга ҳам етқузгисидир жазо.

Билимга эга бўлиш, билимли бўлиш бу жуда муҳим, лекин уни каердан,
кандаи килиб излаб топишни билиш, ундан ҳам муҳимроқдир.

Илмли бўлиш учун билим керак,
Касб эгаси бўлиш учун устоз керак.

Одатда бошқара туриб, бошқаришга ўрганилади,

Бошқармоқ, демак-, бошқаларни ишга ундамоқ!

Таълим - бойлик, уни қўллай билиш - мукамаллик.

(Араб мақоли).

Биз бир йилга режалаштирганимизда, дон сочамиз.

Ун йилга режалатнтирганимизда дарахт экамиз.

Агар бутун умрга режалаштирсак, кишиларни ўқитамиз ва тарбиялаймиз.

(Хитой мақоли).

Ўқитишнинг масофали шакли ХХІ асрда таълимнинг асосий шаклларида
бирига айланиши муқаррар.

Ўқувчилар тарбиясига оид ҳикматлардан намуналар

Агар ўқувчи ҳаётда фақат танкид билан тўқнашса,
у фақат бошқштарни ёмонлаш, танбех беришга ўрганади.

Агар ўқувчи ҳаётда фақат адоват, ёмонлик билан тўқнашса,
у фақат курашишга ўрганади.

Агар ўқувчи ҳаётда фақат мазах ва майна қилишлик билан тўқнашса,
у фақат қатъиятсизлик, журъатсизликка ўрганади.

Агар ўқувчи ҳаётда фақат изза қилинса, ҳамиша уялтирилса, у
ўзини гуноҳкор деб ҳис этишга ўрганади.

Агар ўқувчи ҳаётда фақат бардошлилик билан тўқнашса, у
сабр-токатли бўлишга ўрганади.

Агар ўқувчи ҳамиша бошқаларнинг кўмагини сезса,
у энг яхшилар қаторида бўлишга интилади. ***

Агар ўқувчи ҳаётда фақат мақтов билан тўқнашса,
у ҳамиша миннатдор бўлишга ўрганади.

Агар ўқувчи ҳаётда фақат адолатлилик, одиллик билан тўқнашса,
у ҳаққонийликка ўрганади.

Агар ўқувчи ҳаётда фақат умид, ишонч билан тўқнашса,
у ишонч билдиришга ўрганади.

Агар ўқувчи ҳаётда фақат маъқуллаш билан тўқнашса,
у ўз-ўзига ёкиш, ўзини ҳурмат қилишга ўрганади.

Агар ўқувчи ҳаётда фақат кадрига етиш ва дўстлик билан тўқнашса,
у бутун дунёни ва барчани севишга ўрганади.

Тарбияга оид педагогик атамаларнинг қисқача луғати

Аввокатлик - ҳокимлик, кишининг буйруқбозлик, кўрсатмалар бериши ва жазолаш каби шаклларда бошқаларга (масалан, тарбиячининг ўқувчига) нодемократик усуллардан фойдаланган ҳолда таъсир этишга мойиллиги.

Агрессивлик (тажовузкорлик) душманлик, бошқаларга, атрофдагиларга зарар етказиш, тажовуз қилиш, ноқулайлик туғдириш мақсадини амалга оширувчи шахснинг хусусияти.

Автотренинг - ўзини-ўзи ийюнтириш, шахснинг ўзини-ўзи бошқаришга қаратилган махсус машқлар тўплами. Автотренингдан шахснинг ўз руҳий ҳолати ва ҳулқини бошқаришда фойдаланилади.

Ахборотли малака - таълим ва тарбия масапаларига ахборотларни мослаштириш ва талқин қилиш малакаси.

Ахлоқ - шахснинг жамиятга ва бошқа кишиларга нисбатан бурчини белгилаб берувчи меъёрлар тизими, маънавий ҳулқ қоидалари, у ижтимоий онг шакллари билан бириктирилади.

Баён қилиш тарбиячи томонидан ўрганилаётган материал мазмунини изчил сўзлаб бериш услуби.

Билиш фаолияти - идрок қилиш ҳисси, назарий фикрлаш ва амалий фаолият бирлиги.

Бошқариш - ташкил этиш, қарор қабул қилишга қаратилган фаолият, объектни ўз хизмат вазифаси доирасида назорат қилиш, тартибга солиш, ишончли ахборотлар асосида таҳлил қилиш ва яқун ясаш.

Бурч муайян ахлоқий мажбуриятларни ҳис қилиш, унинг зарурлигини англаш.

Вазифа мақсад ва уни амалга ошириш босқичларининг ойдинлаштирилиши.

Вербал - ифодали, оғзаки.

Дунёқараш - шахснинг тафаккур тарзи ва йўналишини акс эттирувчи қарашлар, эътиқод ва фикр-ўйлар тизими.

Жамоа - умумий мақсад йўлида шахсларнинг ўзаро муносабатлари, ташкилийлиги ва интилишлари билан бир-бирига монанд турғун социал (ижтимоий) гуруҳ.

Идеал - олий мақсад, бирор нарсанинг намунаси, шахс, гуруҳларнинг хатти-ҳаракатлари, интилишлари интиҳоси.

Ижтимоий идрок этиш кишилар томонидан ижтимоий объектларнинг идрок этилиши, англаниши ва баҳоланиши.

Изоҳлаш, тушунтириш - оғзаки изоҳ, ёритилиши лозим бўлган турли материалларни изоҳлаш, исботлаш, таҳлил қилиш.

Индивидуаллик - шахснинг бетакрор биоижтимоий хусусиятлари.

Инсонпарварлик - 1) инсоннинг инсонга бўлган муҳаббати, унинг қадрини ҳурмат қилиш, киши манфаатлари учун қайғуриш ғоялари билан сугорилган ва кишилар ўртасидаги тенглик, ҳалоллик, инсоний муносабат

тамойилларига асосланган дуёкараш; 2) инсонийлик, инсонларнинг бунёдкорлигига ишончи.

Интеллект (ақл) - шахснинг турли фаолият турларини муваффақият билан ўзлаштиришини белгилайдиган туғма ва ўзлашма барча ақлий қобилиятлар тўплами.

Ишонтира олиш - ахборот оқимининг шахс томонидан танқиддан холи, эркин равишда ўзлаштиришга эришишни кўзлаган руҳий таъсир этиш услубиёти.

Ишонч ҳосил қилиш - шахснинг муайян қоида ва талабларини онгли равишда ўзлаштириш воситасида тарбиялаш услубиёти. Тегишли маълумотлар ва далилларга асосланиб, шахснинг ўз ҳукми ва хулосалари гўтрилигига ишончни юзага келтириш жараёни ва натижалари.

Ичиқоралик - ўзгаларнинг муваффақиятсизлигидан севишиш.

Ички ҳолат (мавқе) - шахснинг кундалик эҳтиёжи билан узвий ҳолат ва ҳаётининг муайян даври фаолиятининг асосий мазмуни ва йўналганлигини белгиловчи ижтимоий кўрсаткичлари тизими.

Истиқболни белгилаш малақаси ижтимоий ва билиш жараёнларини рожалаштириш ва бошқариш.

Қалоқатин -- гўзаллик ва олижаноблик ҳамда жисмоний ва маънавий бойликлар бирлиги.

Қасбин - педагогик мулоқот - педагог ва тарбияланувчининг ўзаро зич ижтимоий - руҳий алоқаси тизими бўлиб, унинг мазмуни ахборотлар айрибошлаш, тарбиявий таъсир ўтказиш, мулоқот воситалари ёрдамида ўзаро муносабатларини ташкил этиш ҳисобланади.

Қасбий билимдонлик - педагогик фаолият юритиш учун зарур бўлган назарий ва амалий тайёрлик бирлиги.

Қопштиш - билиш жараёни.

Қреативлик - бетакрор қадриятлар яратувчи, ностандарт ечимлар қабул қилувчи шахснинг ботиний қобилияти.

Қузатиш - бирор педагогик ҳодиса бўйича аниқ далилий материал олиш мақсадини кўзлаган идрок этиш шакли.

Қафқура - гоё ва қарашлар тизими.

Қақсад - фаолият натижасини олдиндан фикран белгилаш.

Қақтов - фойдали иш қилган шахсни ёки жамоани оғзаки тақдирлаш.

Қифология - қадимги дунё халқларининг дунё ва табиат ҳодисалари, уларнинг пайдо бўлиши ҳақидаги, худолар ва қаҳрамонлар ҳақидаги ривоятлари, афсоналари, бу афсонада қадимий халқларнинг дунё ва худолар ҳақидаги ибтидоий тасаввурларининг акс эттирилиши.

Қотив -- маълум эҳтиёжларни қондириш учун асос бўладиган кишининг ички фаолият мазмуни.

Қотивация - шахсни фаол хатти-ҳаракатларга ундовчи сабаблар, асослар тўплами бўлиб, у айни замонда киши хулқини физиологик ва психологик бошқаришнинг динамик жараёнини ҳам билдиради ва фаолиятининг йўналишини, фаоллигини, уйғунлигини ва турғунлигини белгилайди.

Муаммоли вазият - ўқув вазияти бўлиб, у машаққат билан ҳал қилинадиган масала туфайли юзага келади.

Мулоқот - кишиларнинг ўзаро муомалаларида ахборотлар алмашиш тавсифи.

Мулоқотнинг етакчи тури - ривожланишнинг маълум бир даврда атрофидаги кишилар билан муомалада етакчилик қиладиган мулоқот тури бўлиб унинг натижасида шахснинг асосий сифатлари шаклланади.

Мулоқот кўникмаси - муомала қила олиш ва педагогик техника малака ва кўпикмаси.

Мулоқот фаолияти педагогнинг тарбияланувчилар, бошқа педагоглар, жамоатчилик вакиллари, ота-оналар билан мақсадга мувофиқ урнатган муносабатлари

Мунозара - 1) матбуотда, сухбагда бирор баҳсли масалани муҳокама қилиш, баҳс; 2) муайян муаммо бўйича фикр алмашишга асосланган таълим услубиёти.

Низо (зиддият) -- қарама-қарши қарашлар, фикрлар тўқнашуви, жиддий зиддият, қизгин баҳс.

Одат -- кишининг маълум эътиқодлар, қадриятлар ёки ахлоқий меъёрлардан қилиб чиқиб, амалга оширадиган онгли фаолияти.

Педагог - тарбиячи, ўқитувчи, дарс бсрувчи.

Педагогика - ёш авлод таълим ватарбияси ҳақидаги фан.

Педагогик жараён - таълим масалалари, унинг тараққиётини ҳал қилишга қаратилган, махсус ташкил этилган педагог ва тарбияланувчиларнинг мақсадли ўзаро муносабатлари.

Педагогик масала - педагогик жараённинг асосий бирлиги, ўзига хос тизимдир. У воқеликни билиш ва қайта яратиш зарурияти билан боғлиқ тафаккур қилинадиган педагогик вазиятдир. Таълим қатнашчиларининг маълум бир мақсадни қўзлаган таълим ва тарбиядаги моддийлаштирилган вазиятдир.

Педагогик маҳорат - педагогик жараённи билиш, уни ташкил эт олиш, ҳаракатга келтира олиш (А.С. Макаренко), педагогик жараённинг юқори самардорлигини белгиловчи шахснинг иш сифати ва хусусиятлар» синтези.

Педагогик такт - ўқувчилар фаолиятининг турли доираларида ула] билан мулоқотда бўлишнинг педагогик тамойили, ўлчови, ўқувчилар билан уларнинг шахсий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, тўғри мулоқотда бўл олиш малакаси.

Педагогик техника - 1) ҳар бир таълим оловчига ва жамоаг педагогик таъсир утказишда самарали қўллаш учун зарур бўлган малака ва кўникмалар мажмуаси; 2) ҳар бир таълим оловчи ва жамоаниннг фаоллигин педагогик жихатдан таъминлаш учун зарур бўлган малака ва кўпикмалар.

Педагогик технология - 1) олдиндан лойиҳалаштирилган педагогик жараённи амалиётда режали ва бир маромда татбиқ этиш ёки педагог' масалани ечишга қаратилган педагогнинг узлуксиз ўзаро боғланге

.....^{лл} -«"«14 оо тьябия ^слуобиётлаоининг у. ёки £

тўпламини қўллаш билан боғлиқ бўлган педагогнинг узлуксиз, ўзаро шартланган ҳаракатлари тизими; 3) педагогнинг ютуқларига қафолат берадиган аниқ ишлаб чиқилган ва катъий илмий лойиҳалаштирилган педагогик ҳаракат; 4) таълим шакллари мукобиллаштиришга қаратилган ва техника ҳамда инсон омиллари, унинг ўзаро ҳамкорлиги асосида ўқитиш жараёни ва билимларни эгаллаш, яратиш, қўллаш ва белгилашнинг тизимли услубиети.

Педагогнинг мулоқот маданияти - педагогнинг кишилар билан қисқа муддатда мулоқот ўрната олиши, улар билан мулоқот ўрнатишга бўлган доимий интилиши.

Педагог нуқтаи назари (ҳолати) - педагогнинг дунёга, педагогик воқеликка ва педагогик жараёнга бўлган ақлий ва ҳиссий муносабати.

Педагогик ҳаққонийлик - тарбиячининг ҳаққонийлик мезони, унинг маънавий тайёргарлик даражаси.

Психология - 1) шахснинг ҳақиқий борлиқни фаол ақс эттириш жараёнини ўрганувчи фан; 2) маълум бир фаолият турининг ўзаро шартланган руҳий жараснлар тўплами; 3) руҳият, табиат хусусияти, кўнгил хачинаси.

Рефлексия - такрорлаш, ақс этиш, уз ҳаракатлари ва ҳолатларини таҳлил қилиш.

Роль ижро этиш - қатнашувчиларнинг яққа ва гуруҳ бўлиб турли ролларда (сахнада) чиқиши, образга кириши.

Сардор - гуруҳ аъзоларига лозим бўлган вазиятларда сезиларли таъсир ўтказа оладиган шу гуруҳнинг етакчи аъзоси.

Суггестия - уқтириш, тўла ишонч ҳосил қилиш.

Сухбат - қузатув чоғида етарли даражада аниқ бўлмаган зарур ахборотни олиш учун қўлланадиган тадқиқот услубиёти.

Тазйик ўтказиш -- уятга қўйиш, айбдорлик ҳисси ёки кўнгил чўккаиларнинг фикри, ҳиссиёти, интилиши ва майлини уларнинг онгидан ҳалос қилиш.

Талқин қилиш - бирор ҳодиса ёки нарсани изоҳлаш, тушунтириш.

Тақаббур - уз манфаатларини юқори қуёвчи, манман шахс.

Такт - мисли қўрилмаган тарзда ўзиня тута билиш.

Тарбия - 1) шахснинг маънавий ва жисмоний ҳолатига мунтазам ва мақсадга мувофиқ таъсир этиш; 2) педагогик жараёнда таълим мақсадларини амалга ошириш учун педагог ва тарбияланувчиларнинг махсус ташкил этилган фаолияти.

Тафаккур - инсон ақлий фаолиятининг олий шакли, инсонларни ўраб олган дунёдаги ўзаро боғланган нарса ва ҳодисаларни билиш жараёни, муҳим Қаётий жараёнларни хис қилиш ва муаммоларни қал қилиш, маълум бўлмаган воқеа-ҳодисаларни кидириш, кслажакни қўра олиш. Тафаккур, тушунча, ҳукм, ҳулоса шаклларида намоён бўлади.

Темперамент - 1) шахснинг руҳий фаолияти динамикасининг турли жиҳатларини билдирадиган турғун шахсий хусусиятларининг қонуний

муносабатлари; 2) шахснинг динамик хусусиятлари: жадаллик, тезкорлик даража, рухий жараёнлар ва ҳолатлар ритми.

Технология - ишлаб чиқариш жараёнида ашёлар, материаллар, ярим тайёр маҳсулотларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш, ашёнинг ҳолати, хусусияти шаклини ўзгартириш услубиётлари тўплами.

Услубиёт - бирор ишни ташкил қилишда мақсадга мувофиқ қўлланадиган услублар йиғиндиси.

Фаолият - 1) онгли мақсад билан бошқариладиган кишининг ички (рухий), ташки (жисмоний) фаоллиги; 2) атроф-муҳитнинг кишилар томонидан мақсадга мувофиқ қайта бунёд этилиши.

Хайрихоҳлик кишиларга очик кўнгил бўлиш, илтифотли марҳаматли бўлиш.

Шахс - 1) кишиларнинг ижтимоий ҳулқи, инсонлар орасида ўзини тутишини акс эттирадиган рухий сифатлари мажмуини билдирувчи тушунча; 2) турли-туман сифатлар тизимидаги кишининг рухий, маънавий моҳияти; 3) ижтимоий моҳият касб этган ва ўз-ўзини англаш қобилиятига эга бўлган киши.

Шахсий фазилат -- шахс томонидан ўзининг ахлокий-рухий ва ишчанлик қобилиятининг ижтимоий аҳамиятини, жамиятдаги ўрнини англай олиши.

Эътиқод - шахс амал қиладиган билим, тамойил ва идеалларнинг ҳаққонийлигига қалбан ва асосли ишонч билан боғланган, унинг атроф-муҳитга ҳамда ўзининг хатти-ҳаракатларига бўлган субъектив муносабати.

Эстетик тарбия гўзалликни ҳис қилиш, атроф-муҳитдаги гўзалликни пайкай олиш ватушунишга бўлган қобилиятни тарбиялаш.

Эҳтиёж - шахснинг бирор нарса-ходисага муқтожлиги ва кишининг рухий қуввати ва фаоллиги манбаи ҳисобланадиган асосий хусусияти.

Ўйин - у фаолиятнинг шундай бир турики, у ижтимоий тажрибапарни ўзлаштиришга ва бунёд этишга, ўз хатти-ҳаракатларини такомиллаштиришга қаратилган бўлади.

Ўз-ўзини баҳолаш - кишиниш[^] ўз рухий сифатларини, ҳулқини, ютуқлари ва муваффақиятсизликларини, кадр-қимматини, камчиликларини баҳолай олиши.

Ўз-ўзини тарбиялаш 1) шахсга хос бўлган маданиятнинг тлақлланишига ва ривожланишига қаратилган изчил ва онгли фаолияти; 2) шахснинг ўз жисмоний, рухий ва ахлоқий сифатларини тинмай амалга ошириш.

Тарбиячининг инновацион фаолияти ижтимоий-педагогвд феномен бўлиб, ижодий имкониятни акс эттириш, кундалик фаолиятдан четга чиқишдир.

Ўқувчиларни касбга йўналтириш - ўқувчи ва ёшларга келажакда У³ касбларини аниқлаб олиш учун ёрдам қўрсатишга қаратилган ижтимоий-иктисодий, рухий, педагогик, тиббий-биологик ва ишлаб чиқариш техникавий тадбирларнинг асосланган тизими.

Қаноат - маълум мақсадга эришиш йўлида ижобий туйғу билан оогланган шахснинг рухий ҳолати.

Қизиқиш - шахс ҳаракатига сабаб бўладиган фаолият йўналашининг онгли шакли.

Ғайри ихтиёрийлик - ташқи ҳолат ёки шахсий қайфиятлар таъсирида дастлабки ишончларга мойил киши ҳулқининг хусусияти.

Ҳалоллик шахсий ва ижтимоий мажбуриятларни, ахлоқий меъёрларни ростгўйлик билан сақпаш.

Ҳасад - ўзгаларнинг муваффақиятларини кўра олмасликдан келиб чиқадиган туйғу.

Яхлит педагогик жараён - тарбия ва таълим жараёнида тарбия бсришининг ўзаро сингиб кетган, яхлит холга келган жараёни.

Фойдаланилган адабиётлар

1. **Каримов И.А.** Баркамол авлод - Ўзбекистон тараккиётининг пойдевори - Т./Шарқ, 1997.-64б.
2. **Каримов И.А.** Юксак маънавият - енгилмас куч.-Т.: Маънавият, 2008 - 176б.
3. **Абдулла Авлоний.** Туркий гулистон ёхуд аҳдоқ. - Т.: Ўқитувчи, 1992. -. 160б.
4. Академик лицей ва касб-хунар коллежларида ўтказиладиган удумлар ца асосий тадбирлар тизими (1-китоб) - **Бобобеков Х, Давлетшин М.Г., Ишмухамедов Р.Ж. ва бошқалар.**- Т.: Фан, 1999. - 32 б.
5. Академик лицей ва касб-хунар коллежларида ўтказиладиган удумлар ва асосий тадбирлар тизими (2-китоб) - **Бобобеков Х, Давлетшин М.Г., Ишмухамедов Р.Ж. ва бошқалар.**- Т.:Фан, 2005. - 90 б.
6. **Асомиддинова М.** Кийим-кечак номлари. -Т.: Фан, 1981.- 115 б.
7. Ахлоқ-одобга оид ҳадис намуналари. Т.: Фан, 1990.-170б.
8. **Иванов И.П.** Энциклопедия коллективно-творческих дел. - М.; Педагогика, 1989.-208б.
9. **Имомназаров М., Эшмухамедова М.** Миллий маънавиятимиз асослари: (Олий ўқув юртлари учун маъруза матнлари)//Тақрир хайъати: Х.С.Кароматов, Н.Иброҳимов ва б.; - Т. ; Тошкент ислом университети, 2001.-432 б.
- Ю.Ишмухамедов Р.Ж.** Ўқувчиларни тарбиялаш ва соғломлаштириш ишларида педагогик технология (ўзбек ва рус тилларида).- Т.,УДАП, 2004. - 233б. **11 .Ишмухамедов Р.Ж.** Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самардорлигини ошириш йўллари. - Т.: ТДПУ, 2004, 2008 (каита пашр). - 44 б.
- 12.Ишмухамедов Р.** Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самардорлигини ошириш йўллари (2 китоб).—Т.: ТДПУ, 2009. - 108 б.
- 13-Ишмухамедов Р.** Ўқув жараёнида интерфаол услублар ва педагогик технологияларни қўллаш услубияти. - Т.: РБИММ, 2008. - 68 б.
- К.Ишмухамедов Р.Ж, Абдуқодиров А., Пардаев А.** Директорнинг иш китоби (амалий тавсиялар). - Т.: Гап уа Iexpo1o§1ya, 2007. - 122 б.
- 15.Ишмухамедов Р.Ж, Абдуқодиров А., Пардаев А.** Таълимда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). -Т.: Истеъдод, 2008.-180 б. **16.Маънавий юксалиш йўлида: (Тўплам) / Тўпловчи М. Қаршибоев.** - Маънавият, 2008.- 144б.
- П.Маънавият дарслари //Тузувчи С. Нишонова - Т.:Ўқитувчи, 1994.-320 б.
- 18.Мах.мудов Р. Дегонимни улуска марғуб эт. -Т.: Ўзбекистон, 1992. - 88 б.
- 19.Мусурмонова О.** Ўқувчиларнинг маънавий маданиятини шакллантириш - Т.: 1991. **20.Натанзон Э.Ш,** Психологический анализ поступков ученика. М., 1991 126б. **21 .Натанзон Э. Ш.** Приемь! педагогического воздействия.- М, 2002. - 202 с.

- 22. Натанзон Э.Ш.** Трудный школьник и педагогический коллектив: пособие для учителя // Натанзон Э.Ш. - М.: Просвещение, 1984. -96 б.
23. Педагогика тарихидан хрестоматия /**Тузувчи О.Хасанбоева.** -Т.: Ўқитувчи, 1992.-208б.
24. Расмий ва норасмий учрашувлар одобномаси. -Т: Адолат, 1992. -136.
- 25. Рыбакова М.М.** Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе,- М.,1991.- 128б. 26.Тарбиявий иш методикаси //Л.И.Рувинский тахрири остида. Т: Тарбиячи, 1991.
- 27. Сагтаров М.** Узбекские обычаи. -Т.: Маънавият, 2003. -112б. **28. Фахрул-Банот Сиғбагуллох; қизи.** Оила сабоқлари. - Т: Ёзувчи, 1992. - 96б. 29.Хикматнома. Тўплам //Тўпловчи Н.Эшонкулов - Т: Чўлпон, 1992. - 112
- б. 30. Узбек педагогикаси антологияси.** Т.: Тарбиячи, 1995.

III БОБ. ЖАМОАВИЙ ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТ - ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ СИФАТИДА	71
IV БОБ. ТАДБИРЛАР ТЕХНОЛОГИЯСИ	78
1-§. «Рақслар базми» байрамини тайёрлаш ва ўтказиш тартиби	79
2-§. «Сусамбил» мамлакати	83
2.1. Сусамбил мамлакатининг пойтахти	91
3-§. «Меҳржоп» байрами	93
4-§. Оммавий рақс	96
5-§. Таълим муассасаларида "Халқ сайли" байрамини тайёрлаш ва ўтказиш	99
6-§. "Бўлажак ватан посбошпри" ўйин-мусобақаси	104
7-§. Ўқувчиларни билиш фаолиятини такомиллаштиришга йўналтирилган тарбиявий ишлар	106
V БОБ. ПЕДАГОГИК ИХТИЛОФ ГУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ДЕТЕРМИНАНТ (АНИҚЛОВЧИ)ЛАРИ	108
1-§. Ўзаро ихтилофларни бошқариш технологияси	112
2-§. «Зиддиятларни ечиш услубингиз» тренинги	113
VI БОБ. ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ЎТКАЗИЛАДИГАН ТАРБИЯВИЙ АМАЛИЙ-УСЛУБИЙ СЕМИНАРНИ ЎТКАЗУВЧИ ТАРБИЯЧИЛАРГА УСЛУБИЙТАВСИЯЛАР	116
1-§. Таълим муассасаларида ўқув семинарини тайёрлаш ва ўтказиш	116
1.1. Тингловчиларни навбатдаги топширик билан қандай таништирилади?	120
1.2. Тренерларга маслаҳатлар	121
1.3. Тренингни ўтказиш услубиёти	122
2-§. Тарбиячи-тренерларни тайёрлаш дастури	127
2.1. Дастурнинг мазмуни	128
Муаллифлар ён дафтаридан	130
Ўқувчилар тарбиясига оид ҳикमतлардан намуналар	131
Тарбияга оид педагогик атамаларнинг қисқача луғати	132
Фоидаланилган адабиётлар	138
Мундарижа	140

Равшан Жураевич ИШМУХАМЕДОВ
Абдуқаххор Абдувакильевич АБДУҚОДИРОВ
Абдунаби Холиқович ПАРДАЕВ

2010 йил 26 февралда чол этишга рухсат берилди.
Бичими 60x84 1/16. «Таймс» ҳарфида терилди.
Шартли босма тобоғи 8,0
Адади 2000. 13-буюртма
Босмахона манзили: Ўзбекистон Овози кўчаси, 32-уй

**ТАРБИЯДА ИННОВАЦИОН
ТЕХНОЛОГИЯЛАР**

(таълим муассасалари тарбиячи-ўқитувчилари ва гуруҳ
рахбарлари **учун** амалий тавсиялар)